SIRIA

DE CE S-A ÎNŞELAT OCCIDENTUL

„Frédéric Pichon denunţă gestionarea dezastruoasă a conflictului sirian de către cancelariile occidentale." *CONFLITS*

FRÉDÉRIC PICHON

SIRIA

DE CE S-A ÎNŞELAT OCCIDENTUL

Coordonatorul colecţiei
ALEXANDRU JIPA-TEODOROS

FRÉDÉRIC PICHON

SIRIA

DE CE S-A ÎNŞELAT OCCIDENTUL

Traducere din limba franceză de Simona Brânzaru
Prefaţă de Iulian Fota
Cuvânt-înainte de Renaud Girard

CORINT
ISTORIE

FRÉDÉRIC PICHON este specialist în civilizația și cultura arabe și cercetător. A străbătut Orientul Mijlociu mai bine de zece ani, în special Siria, țară căreia i-a consacrat teza de doctorat. Este solicitat frecvent de mass-media franceză să se pronunțe în privința crizei siriene, predă geopolitica și a publicat numeroase articole de referință despre conflictul în curs de desfășurare. Este autorul volumului *Géopolitique du Moyen-Orient et de l'Afrique du Nord, PUF, 2012.*

Redactare: Simina Bălășoiu
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Soldați din Armata Siriană Liberă curățându-și mitralierele AK-47 în timpul bătăliei de la Alep, în octombrie 2012; refugiați sirieni odihnindu-se pe podeaua gării Keleti din Budapesta pe 3 septembrie 2015; femei din Adana purtând *niqab*.

Frédéric PICHON, *Syrie. Pourquoi l'Occident s'est trompé*
Copyright © 2014, Groupe Artège Éditions du Rocher
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8723-51-8

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PICHON, FRÉDÉRIC
Siria : de ce s-a înșelat Occidentul / Frédéric Pichon ;
trad.: Simona Brânzaru; pref.: Iulian Fota. - București : Corint Books, 2015
ISBN 978-606-8723-51-8

I. Brânzaru, Simona (trad.)
II. Fota, Iulian (pref.)

94(569.1)

Prefață

Prin inițiativa atât de bine-venită a editurii Corint avem la dispoziție o excelentă carte scrisă de un fin cunoscător al problematicii Orientului Mijlociu, expert în problemele Siriei, în evoluția ei ca țară. Frédéric Pichon, vorbitor curent de limba arabă și doctor în istorie contemporană, a călătorit mult în Orientul Mijlociu, în special în Siria, și a locuit un timp în Beirut, un loc foarte potrivit pentru a înțelege multiplele tensiuni și conflicte din Orientul Mijlociu. Prin volumul de față, Frédéric Pichon – specialist în geopolitica acestei regiuni, atât de importantă pentru pacea planetei –, ajută cititorul interesat de problematica conflictului sirian să înțeleagă cum s-a ajuns la război civil și mai ales dezvăluie dedesubturile acestuia și erorile de parcurs pe care le-a făcut, în aroganța sa, Occidentul, inclusiv Franța. Este relevantă în acest sens decizia Parisului de a închide ambasada Franței de la Damasc, convins fiind că regimul lui Bashar al-Assad va cădea în scurt timp. Un exemplu clasic de *wishful thinking* (luare a dorințelor drept realitate), foarte relevant în a ne ajuta să înțelegem că niciun conflict nu seamănă cu altul. La data apariției cărții în limba română, regimul lui Bashar al-Assad rezistă, acesta aflându-se încă la putere.

În ciuda celor două mii de kilometri care ne despart, Orientul Mijlociu a fost și rămâne vecinul nostru. Ce se întâmplă la

Damasc sau Cairo ori la Ierusalim este extrem de important şi relevant şi pentru securitatea naţională a României, ca şi pentru prosperitatea ei. Destinul nostru se întretaie cu destinele acestor ţări încă din cele mai vechi timpuri. Acum 2000 de ani, un arhitect arab, Apolodor din Damasc, la solicitarea împăratului Traian, construia un măreţ pod peste Dunăre, vestigiile sale fiind păstrate până în ziua de azi. Balcanii, ca şi Levantul, au făcut parte din Imperiul Otoman. Când în Levant aveau loc răscoale sau războaie împotriva sultanului, domnitorii noştri ştiau că asta însemna scăderea presiunii militare puse pe Principatele Române. România comunistă a fost o ţară deschisă către lumea arabă, dar şi implicată în gestionarea marilor procese geopolitice din anii '70–'80, un număr mare de studenţi arabi, inclusiv sirieni, instruindu-se în ţara noastră. Aşa se face că, atunci când, în 2011, criza politică siriană internă a degenerat în război civil, aveam la Damasc şi în alte oraşe siriene peste 15 000 de cetăţeni români, cărora a trebuit să le purtăm de grijă. Şi grija asta a devenit din ce în ce mai mare pe măsură ce întreaga comunitate internaţională devenea conştientă de dimensiunile tragediei siriene. În 2014, la data apariţiei cărţii lui Frédéric Pichon în Franţa, războiul civil distrusese Siria, în numai trei ani – fizic şi moral –, producând peste 150 000 de morţi, două milioane de refugiaţi şi peste şase milioane de sirieni dislocaţi în interiorul ţării, în căutarea unui plus de siguranţă personală. Dintr-o ţară stabilă, un „creuzet al civilizaţiilor", cu un nivel satisfăcător de dezvoltare economică, Siria se transformase în raiul jihadiştilor din toată lumea.

Ce putem afla şi înţelege citind această carte? În primul rând, Frédéric Pichon ne explică foarte elocvent specificul Siriei. În contextul primăverii arabe, războiul civil sirian reprezintă o „anomalie" în Orientul Mijlociu. Tragedia siriană nu poate fi înţeleasă fără a pătrunde intimităţile locului, în special

conceptul de „grup de solidaritate", *asabiyyah*, care explică și de ce regimul lui Bashar al-Assad a rezistat atât de mult. Lecturând cartea de față, putem înțelege mai ușor implicațiile fenomenului globalizării asupra Siriei, în special modul în care tehnologia și rețelele sociale au accelerat răspândirea ideilor jihadiste printre sirienii sunniți. Așa cum tot de globalizare ține și înțelegerea undelor de șoc pe care războiul civil sirian le transmite în sistemul global, în special prin focalizarea asupra rolului jucat în acest conflict de cei doi mari actori externi: Occidentul și Rusia.

Pichon este foarte critic în evaluarea acțiunii Vestului, inclusiv a Franței. În buna tradiție a spiritului critic occidental, Pichon nu se sfiește să acuze de aroganță și superficialitate, de lipsă de constanță, de pragmatism și de realism. În opinia lui, în Siria au fost făcute trei greșeli:

„— subestimarea capacității de redresare a armatei și a regimului;

— credința că ar fi putut avea loc o intervenție internațională în pofida Rusiei;

— credința că emoția ar fi de ajuns pentru a coaliza opinia publică a țării".

Pe de altă parte, în carte avem și o foarte bine-venită analiză a relațiilor istorice ale Siriei cu Rusia, fără ajutorul căreia actualul regim sirian s-ar fi prăbușit de mult. În Siria, Rusia are atuuri de ordin atât diplomatic, cât și istoric. Încă din secolul al XIX-lea, Rusia țaristă și-a asumat responsabilități legate de protecția creștinilor ortodocși de pe aceste meleaguri. În anii '50 ai secolului trecut, liderii sirieni, urmând exemplul Egiptului, se orientează către Moscova, primind ajutor politic, dar mai ales militar de la URSS. Astăzi, când, pentru prima dată în ultimii 35 de ani de la intervenția să militară în Afganistan, Rusia intervine militar în Orientul Mijlociu, toată această istorie a relațiilor ruso-siriene trebuie cunoscută și înțeleasă.

Cartea lui Frédéric Pichon devine în acest context o lectură obligatorie pentru oricine dorește să înțeleagă complexitatea situației din Orientul Mijlociu, mizele pentru pacea și stabilitatea sistemului internațional și, nu în ultimul rând, eventualele consecințe pentru o țară ca România. Mai ales astăzi, când este posibil ca, analitic, să trebuiască să operăm și cu sintagma de „regiuni prăbușite", pe lângă mai clasica sintagmă de „state prăbușite". Iar dacă teoria se va dovedi corectă și Orientul Mijlociu se va prăbuși în anarhie, în războaie civile sau războaie între diferitele state din regiune, și România va fi serios afectată. Actuala criză a refugiaților s-ar putea să fie doar începutul unei noi presiuni puse de Orient pe Occident, inclusiv pe țara noastră.

Este de apreciat seriozitatea cu care editura Corint se apleacă asupra celor mai fierbinți subiecte ale momentului. Cu volumul *ISIS. Califatul terorii*, scrisă de Lorreta Napoleoni și, acum, cu traducerea și publicarea cărții lui Frédéric Pichon, opinia publică românească are la dispoziție două instrumente necesare oricărui efort de înțelegere, în toată complexitatea ei, a gravității situației din Orientul Mijlociu. Aceste două cărți, scrise de autori recunoscuți pe plan mondial, devin o lectură obligatorie și pentru cei care își doresc un minimum de cultură în domeniul relațiilor internaționale.

IULIAN FOTA

Cuvânt-înainte

Întrucât conflictul armat sirian a intrat în cel de al patrulea an de existenţă, devine din ce în ce mai important să reflectăm la seria de erori care ne-au împiedicat să evaluăm ceea ce se întâmplă în Siria. Prima întâlnire pe care am avut-o cu Frédéric Pichon, în calitate de cercetător, a fost odată cu lectura pasionantă a volumului său *Géopolitique du Moyen-Orient et de l'Afrique du Nord,* apărut în 2012 la Presses Universitaires de France. Am apreciat îndeosebi claritatea, precizia şi deosebita erudiţie a tânărului cercetător, care se dovedeşte un fin cunoscător al terenului sirian.

Cum să explicăm faptul că occidentalii s-au înşelat atât de mult în privinţa problemei conflictului sirian? Este probabil urmarea amestecului dintre ignoranţa istorică, maniheismul politic şi un fel de *wishful thinking* diplomatic. Nu înţelegem nimic din ceea ce se petrece în Siria pentru că viziunea noastră asupra societăţilor orientale este impregnată de europocentrism. Încă de la început i-am considerat pe insurgenţi drept nişte democraţi autentici, asemănători întru câtva tinerilor noştri politehnişti morţi pentru libertate în timpul Revoluţiei din iulie 1830. Am ocultat cât mai mult timp posibil tot ceea ce nu intra în

schemă – profundele disensiuni ale opoziției, violențele față de creștini în zonele eliberate, islamismul virulent al celor mai eficiente trupe armate. Rana diplomației contemporane este acest *wishful thinking* – a considera propriile dorințe drept realitate. Fiindcă au pus mâna pe dictatori duri precum Slobodan Milošević, Saddam Hussein sau Mu'ammar al Gaddafi, occidentalii au considerat că Bashar, „mai neînsemnat", nu va rezista multă vreme presiunii psihologice puse de ei. Nu prevăzuseră că dictatorul miza pe o strategie geopolitică foarte uzuală: să îți lași dușmanul (wahhabismul sunnit) să se fragilizeze, să mobilizezi aliați puternici (Rusia, Iranul, Hezbollahul), apoi să treci liniștit la contraofensivă.

Încă din vara anului 2011, mass-media și guvernele occidentale, siderate de soarta neașteptată pe care istoria le-o rezervase lui Ben Ali[1], Mubarak și Gaddafi, ne-au explicat faptul că dictatura siriană va mai rezista doar câteva săptămâni. Franța lui Sarkozy s-a grăbit să-și închidă ambasada la Damasc, considerând, fără îndoială, că o va deschide câteva luni mai târziu, când noua putere se va fi instalat, neapărat dominată de idealuri democratice. Prin aceasta ne-am lipsit de un instrument extrem de util de informare în legătură cu țara respectivă și am lăsat doar în seama diplomației ruse posibilitatea de a influența cursul evenimentelor în capitala siriană.

În privința chestiunii siriene, diplomația franceză a ultimilor ani a dovedit o considerabilă lipsă de constanță, de pragmatism și de realism.

[1] Zine El Abidine Ben Ali (n. 1936). A fost președintele Tunisiei în perioada 1987–2011 (n. coord.).

Lipsa de constanţă: prin ce anume este Bashar, detestat în 2011, diferit din punct de vedere ideologic de Bashar cel curtat, căruia i-a fost acordată deosebita onoare de a fi invitat la defilarea din 14 iulie 2008 de pe Champs-Élysées?

Lipsa de pragmatism: imitându-i pe americani, am închis ambasada noastră din Damasc. Diplomaţia este, înainte de toate, arta de a intra în dialog cu rivalii şi duşmanii. Să ai o ambasadă la Copenhaga este mult mai puţin util decât să ai una la Teheran.

Lipsa de realism: pe la mijlocul anului 2011, Franţa s-a pronunţat în favoarea unui dialog politic, însă acesta avea să îl excludă pe preşedintele Bashar al-Assad, lucru care însemna să ignori că el este cel care întruchipează aparatul de stat. Vrem sau nu, el reprezintă statul în Siria, şi nimeni altcineva.

Propunându-le partenerilor europeni înarmarea rebelilor sirieni, Franţa a iritat inutil Rusia, dar şi pe Lakhdar Brahimi, mediatorul numit de ONU. Singura soluţie pentru ţară este dialogul necondiţionat între regim şi opoziţie. Franţa ar fi trebuit să aibă iscusinţa de a susţine Rusia în acest efort în primăvara anului 2011. În schimb, am dat lecţii de morală care, pe termen lung, nu ne-au folosit prea mult.

RENAUD GIRARD
Jurnalist pe probleme internaţionale la ziarul *Le Figaro*

Introducere

„Nu vorbim niciodată despre lupta dintre Bine şi Rău,
ci dintre ceea ce este preferabil şi ceea ce este detestabil."
Raymond Aron, *Spectatorul angajat*

„De fapt, nici vina tragică a Statelor Unite de astăzi,
nici ingenuitatea europenilor, nici idealismul francezilor
şi nici preferinţa lor insistentă pentru grandilocvenţă
nu funcţionează cu-adevărat."
Hubert Védrine, *Continuer l'histoire*

La jumătatea lunii martie a anului 2011, represiunea brutală a serviciilor de securitate siriene a aruncat în stradă o parte din populaţia din Dar'ā, un oraş sunnnit din sudul Siriei, la câteva sute de metri distanţă de frontiera cu Iordania. Mai mulţi adolescenţi, acuzaţi că au realizat nişte graffiti împotriva regimului, sunt arestaţi şi torturaţi. Unii dintre ei vor muri. Până în momentul actual, versiunile diferă asupra numărului victimelor şi chiar asupra zilei în care a avut loc evenimentul.[1] Din acel moment s-a amplificat opoziţia faţă de

[1] A se vedea, în legătura cu aceasta, analiza făcută de Barbara Loyer, director al Institutului Francez de Geopolitică, în *Hérodote*, nr. 146–147, trimestrele 3–4, 2012, pp. 97-99.

puterea siriană, nu numai la Dar'ā, ci şi, curând, în alte oraşe siriene precum Latakia sau Bāniyās. Pe 27 martie 2011, Bashar al-Assad pretinde că este gata de concesii: abrogă starea de urgenţă, în vigoare din 1963, şi eliberează aproximativ 250 de prizonieri politici, majoritatea islamişti. Dar mişcarea de protest se extinde în toată Siria, exceptând totuşi oraşele mari precum Alep sau Damasc.

Curând, foarte probabil odată cu luna aprilie a anului 2011, armele încep să circule: la Bāniyās fac victime printre forţele de ordine şi printre soldaţi. Opoziţia – şi mass-media occidentală – vor susţine că de fapt este vorba de soldaţi împuşcaţi fiindcă au refuzat să iasă la luptă. Joshua Landis, unul dintre cei mai importanţi specialişti americani pe probleme siriene, a diseminat ceea ce nu era decât o ipoteză. La Hamāh, poliţiştii sunt tăiaţi în bucăţi şi aruncaţi în râu. La Jisr ash-Shugur, mor aproximativ o sută de soldaţi, atacaţi de grupări foarte bine înarmate. Replica este necruţătoare. Aviaţia rămâne la sol – la cererea Moscovei – într-o primă etapă, dar regimul sirian trimite tancurile. Contextul „primăverii arabe" devine atunci favorabil. Deja dusese la căderea lui Ben Ali în Tunisia în 2010. Faraonul Hosni Mubarak este înlăturat de la putere în februarie 2011, iar armatele NATO se pregătesc să îl atace pe conducătorul libian Mu'ammar al Gaddafi, contestat şi el. Aşa că regimul sirian pare condamnat ireversibil.

Odată cu intrarea conflictului sirian în cel de-al patrulea an, nu numai că regimul este neschimbat, dar se pare că occidentalii, în special Statele Unite, s-au resemnat cu gândul că puterea siriană nu se va schimba.

În Siria au fost făcute trei greşeli:

- subestimarea capacităţii de redresare a armatei şi a regimului;
- credinţa că ar fi putut avea loc o intervenţie internaţională în pofida Rusiei;
- credinţa că emoţia ar fi de ajuns pentru a coaliza opinia publică a ţării.

Franţa le-a comis pe toate.

Siria este o anomalie în Orientul Apropiat arab, iar valul contestării care s-a extins începând cu anul 2011 nu face excepţie de la acest fenomen. În Siria nu a funcţionat ceea se cheamă revoluţie (*al-thawra*) sau revoltă (*intifada*). Au fost ignorate numeroase motive, iar aceasta s-a întâmplat în ciuda faptului că exista o îndelungată tradiţie marcată de orientalişti de calitate şi de generaţii de diplomaţi, excelenţi cunoscători ai regiunii.

S-ar părea că, din 2007, diplomaţia franceză a fost preocupată să numească în funcţii membri ai unor organizaţii umanitare sau businessmeni aparţinând acestei generaţii, lipsită de complexe, a noilor funcţionari ai statului. Ambasadori cu foarte multă experienţă, specialişti în limba şi civilizaţia arabe, experţi în uzanţele foarte *old school* (tradiţionaliste) au fost daţi la o parte. Şochează faptul că un ambasador în Siria trebuie să explice, înainte să preia funcţia, diferenţa dintre alauiţii din Siria şi dinastia alauită din Maroc.[1] Anumiţi fini cunoscători

[1] Trebuie totuşi să recunoaştem că Éric Chevalier, ambasadorul Franţei la Damasc, i-a alertat pe superiorii săi cu privire la refacerea regimului încă din primele săptămâni, în timp ce un ministru care nu a ţinut cont de atenţionarea sa proclama pretutindeni că o cădere a regimului era doar o chestiune de zile.

ai Siriei, care îşi întindeau antenele de ani buni între Beirut şi muntele Qasioun, n-au vrut să vadă ceea ce se întâmpla. Ei au continuat, aruncând un ochi rapid şi superficial asupra Siriei, să nu vadă decât sloganuri corespunzând categoriilor noastre occidentale, relatând o poveste acceptabilă pentru conştiinţa noastră preocupată mai degrabă de universalismul democratic decât de realitate. În noiembrie 2012, un blogger important, vorbind la un post de radio public, nu a făcut decât să evite subiectul, prefăcându-se că nu ştie nimic, când a fost chestionat în privinţa prezenţei din ce în ce mai importante a jihadiştilor în rândurile opoziţiei. Anumite guvernări ştiu că creeze fidelităţi pe care este dureros să le respingi. Nimeni nu a reuşit să convingă Quai d'Orsay[1] să-i susţină mai degrabă pe opozanţii toleraţi de regim, garanţii unei legitimităţi ireproşabile şi având experienţa puşcăriilor siriene şi a represiunii. Totuşi, îi cunoşteam foarte bine. Franţa, asemenea Uniunii Europene, era în contact cu aceşti opozanţi, care aveau să constituie, mai târziu, Comitetul de Coordonare Naţională pentru Schimbarea Democratică. Puteam uita că erau categoric ostili unei intervenţii occidentale şi că această atitudine contrazicea calculele liderilor francezi, posesori ai unei culturi atlantiste mai pronunţate decât în trecut?

Or, contestarea a fost preluată de cei mai răi extremişti, urmând o agendă dictată masiv de puterile din Golf. Este inutil să explicăm radicalizarea conflictului ca fiind urmarea doar a regimului sirian. Desigur că acesta, mult mai în largul său în situaţia de a lupta decât în cea de a negocia, s-a adaptat noilor

[1] Ministerul de Externe francez (n. red.).

condiţii ale militarizării conflictului. Occidentul a mizat pe o cădere rapidă a lui Bashar al-Assad, iar pentru acest unic obiectiv nu a ezitat să externalizeze conflictul în câteva ţări din Golf, în frunte cu Arabia Saudită şi Qatarul. Diplomaţia franceză a ales de la început extremele, iar această opţiune s-a dovedit catastrofală pentru sirieni, dar şi pentru grupurile de oponenţi susţinute de Franţa.

Într-o atare situaţie, chestiunea se prezenta într-adevăr foarte rău. Totuşi, aceasta este configuraţia cu care diplomaţia franceză aborda, în primăvara lui 2011, criza siriană.

Nu este cazul să invocăm aici vreun determinism: la urma urmei, lucrurile ar fi putut să ia o altă întorsătură. Bashar al-Assad ar fi putut fi demis chiar de apropiaţii săi, pentru a se proteja şi pentru a salva ceea ce încă mai putea fi salvat. Preşedintele însuşi ar fi putut fi victima atentatului care a distrus o parte din nucleul dur al puterii în 18 iulie 2012. Istoria, adică ceea ce libertatea oamenilor edifică în timp, nu este prizoniera determinărilor culturale, geografice sau politice. Dar trebuie să constatăm că nimic din ceea ce fusese preconizat nu s-a realizat. Iar cei care au mers împotriva curentului au fost puţini. Adeseori, ei au primit eticheta infamantă de „pro-Assad".

Franţa dispunea în Siria de atuuri diplomatice care nu erau de neglijat, de o bună cunoaştere a problematicii regionale şi de o veche tradiţie a rezolvării conflictelor, la care trebuie să adăugăm o reputaţie a bunei măsuri şi capacitatea de a dialoga cu toţi. Toate acestea s-au risipit. Cu prilejul crizei siriene, Franţa a oferit spectacolul improvizaţiei, al lipsei de măsură, al unei diplomaţii de cowboy, în aşa

măsură încât ne putem întreba dacă nu cumva neo-conservatorismul de la Institutul Hudson[1] nu a produs emuli pe malurile Senei.

Va fi nevoie de timp ca să poată fi îndreptată această înşiruire de evenimente. Franţei îi va fi greu să îşi facă auzită vocea în lumea arabă şi, într-un sens mai larg, într-o lume în care termenul „Occident" nu mai are aceeaşi semnificaţie, nici aceleaşi atuuri. În această nouă ordine internaţională, legăturile între naţiuni vor avea foarte multă nevoie de echilibru, de măsură, de concesii şi de suveranitate. Dorind să îşi mulţumească aliaţii din Golf pe toate palierele, Franţa şi-a atras neîncrederea unor ţări emergente precum Rusia sau China, dar şi Brazilia sau Africa de Sud, ţări care sunt dornice de recunoaştere şi care se cramponează de suveranitatea lor. Paradoxal, în timp ce Statele Unite au înţeles necesitatea de a-şi „micşora influenţa", gesticulaţia franceză nu a făcut decât să lărgească distanţa dintre un discurs universalist, din ce în ce mai puţin performant, şi realităţile foarte prozaice care domină în prezent raporturile de forţă mondiale. Astfel de incoerenţe nu trebuie căutate în rândul forţelor militare sau al serviciilor de informaţii. Ele se pot imputa majorităţii celor care alcătuiesc pătura politică franceză, pentru care chestiunile strategice sunt de ordin secund sau concepute în funcţie de scurta perioadă electorală. Folosirea emoţiei, afişarea unor atitudini regale şi elanurile marţiale au devenit adăpostul unei politici rudimentare, făcută de persoane profund dezinteresate de aceste chestiuni. Departe de a propune

[1] *Think tank* american, de orientare conservatoare, fondat de Herman Kahn în 1961, la Washington (n. coord).

soluţii de-a gata, eseul acesta îşi propune să contribuie la o reflecţie mai globală. Pare necesară o reorganizare pentru ca Franţa să regăsească drumul care să ducă la o renaştere a influenţei şi a credibilităţii sale. Două lucruri care, cel puţin pe moment, s-au pierdut în nisipurile Siriei...

Capitolul 1

Anatomia conflictului: o țară ca un mozaic

Siria este moștenitoarea unui teritoriu istoric considerabil mai întins, Bilad al-Sham[1], răscruce a civilizațiilor și a delimitărilor recente, moștenire a imperialismului european în regiune, ca urmare a dezmembrării Imperiului Otoman. Împreună cu micul Liban din vecinătate, Siria este una dintre țările arabe cel mai puțin omogene din punct de vedere comunitar. Astfel, în Siria coexistă, alături de majoritatea arabilor sunniți – aproape 65% din populație –, comunități diverse precum alauiții, creștinii, dar și alte etnii, ca armenii sau kurzii. Această realitate este cu atât mai evidentă cu cât societatea siriană era una dintre cele în care chestiunea confesiunilor și cea a etniei erau tabu. O adevărată *omerta* domnea asupra problemei apartenenței comunitare, negată de un stat care se dorea laic. De fapt, în Siria nu există niciun recensământ confesional. Orice occidental care a stat în preajma sirienilor a putut să constate stingherealа arătată atunci când aceștia trebuiau să răspundă unei întrebări – percepută drept o stângăcie – referitoare la originile

[1] Termenul desemnează provinciile arabe ale Imperiului Otoman situate în Orientul Mijlociu, cu excepția Irakului. Uneori putem întâlni, de asemenea, termenul „Marea Sirie".

lor. În micul Liban din vecinătate, dimpotrivă, aceste particularităţi sunt scoase în evidenţă, în ciuda unei minorităţi moderne care aspiră în continuare la căsătoria civilă şi la deconfesionalizarea documentelor de identitate. Lucrurile se desfăşoară ca şi când umbra dezacordului confesional – *fitna* – pluteşte peste o societate fragilă, asupra căreia regimul, care se vrea laic, acţionează uneori cu brutalitate pentru a-şi impune cu forţa concepţia despre identitatea siriană, debarasată de falsele idei burgheze sau reacţionare pe care le reprezintă apartenenţa la o religie. Cuvântul de ordine baasist şi secularist, care transforma orice evocare a confesiunii într-o încurajare a *fitna*, a lăsat urme adânci în rândul populaţiei. Iar în ceea ce priveşte apartenenţa la etniile non-arabe, în special la cea kurdă, acestea se opuneau ideii moderne a naţionalismului arab, concept care, trebuie să recunoaştem, proveniea într-o bună măsură din modernitatea occidentală. În realitate, situaţia era cu totul alta, persista jena de a-ţi menţiona originea şi realul ataşament faţă de Siria bazat pe un naţionalism creat masiv pe spezele Israelului şi ale cauzei palestiniene. Astfel se explică, de asemenea, de ce regimul putea să reteritorializeze revolta şi să-i vină de hac jucând cartea naţionalismului sirian.

Totuşi, o interpretare doar din punct de vedere confesional sau etnic a societăţii siriene ar fi insuficientă: specificitatea coexistenţei acestor comunităţi este, desigur, reală, dar ea este dublată de logica ordinii tribale, de clan. Ca să mergem şi mai departe, trebuie să adăugăm că structura socială siriană este marcată de moştenirea societăţii beduine scindate între grupurile sedentare şi grupurile nomade.

Asemenea unei mari părți a lumii post-coloniale, frontierele naționale ale Orientului Mijlociu par să fie impuse din exterior, nu atât pentru că nu ar fi bine conturate, ci mai degrabă fiindcă, multă vreme, nu au avut nicio noimă în acest spațiu. Aceste frontiere, exact delimitate, fac abstracție de relațiile și de rețeaua de schimburi seculare care structuraseră viața acestor populații.[1] Aceste regiuni fuseseră în centrul multor feluri de schimburi, de la cele – cu origini mitice – de mătase și diverse bunuri, până, mai recent, la schimburile de arme pentru diferite conflicte interne sau externe ale țărilor limitrofe precum Irakul sau Libanul. Marile drumuri ale acestor schimburi traversau Siria în mod tradițional de la nord la sud, dinspre Occident spre Orient și, de la est la vest, dinspre deșert către țărmul mării. Ele au cunoscut și etapele în care nu era vorba de caravane, ci de coloane motorizate, internaționale, și de centre comerciale foarte active și moderne. Aceste limite artificiale, extrem de permeabile, separau arbitrar populațiile pentru care logica de clan și rețelele de schimb funcționau într-o altă reprezentare a spațiului. Ele continuă să divizeze familiile și să le lipsească de pământurile lor străvechi. Le impun supunere (față de un stat central) sau o nouă loialitate față de partidul Baas. În această privință, „amatorismul" ilustrează bine disprețul total arătat dimensiunii spațiale[2]. Acordurile

[1] A se vedea, în legătură cu acest subiect, mărturisirea emoționantă a lui Fawaz Hussain, kurd sirian, scriitor de limbă franceză, în *Les Sables de Mésopotamie*, Rocher, 2007.

[2] Bunăoară, afacerea „Ciocul de rață", regiune din nord-estul Siriei, care se întinde pe o mică distanță de-a lungul Tigrului.

Sykes-Picot[1] din 1916 prevedeau că Mosul, provincie a Imperiului Otoman, ar fi în sfera de influenţă franceză, dar, ca urmare a tranzacţiilor mercantile, acordurile de după război au atribuit acest teritoriu britanicilor în schimbul unei participări franceze la beneficiul exploatărilor petroliere. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în 1937: Franţa a cedat din Siria actuala provincie turcească Hatay, care era „sanjakul Alexandretta"[2]. Apoi, la sfârşitul lunii iulie 1939, aceasta a fost cedată oficial Turciei: în schimb, Ankara se angaja să nu intervină în cel de-al Doilea Război Mondial care se apropia. Multe familii siriene păstrează cu grijă titlurile lor de proprietate din Turcia, au aici relaţii familiale strânse, vorbesc limba turcă. Ele au fost victime ale acestor aranjamente ruşinoase care dispreţuiau realitatea. Până în ultimii ani, Siria refuza să accepte această amputare a teritoriului său naţional, pe care o credea provizorie. O normalizare recentă şi acordurile între cele două ţări au deschis, în sfârşit, frontierele. Actualitatea îşi îndreaptă iarăşi atenţia asupra acestei regiuni frontaliere, fără să explice complexitatea istorică, geopolitică şi, de asemenea, etnică şi religioasă a situaţiei.

Anumite regiuni îndepărtate de puterea centrală au devenit contestatare foarte repede. În această privinţă, geografia revoltei siriene este complexă, contrar simplificărilor maniheiste care descriau răzvrătirea poporului împotriva unei puteri

[1] Înţelegere secretă încheiată în 1916 între Franţa şi Marea Britanie, cu aceptul Imperiului Ţarist, prin care cele două puteri occidentale îşi împărţeau sferele de influenţă în Orientul Mijlociu în cazul în care Antanta câştiga războiul mondial, iar Imperiul Otoman ar fi fost înfrânt. Acordul a fost încheiat de François-George Picot şi Sir Mark Sykes (n. coord.).

[2] Teritoriu turc situat în extremitatea orientală a ţărmului mediteraneean al Turciei, la graniţa cu Siria (n. tr.).

arbitrare. O parte din aceste revolte a fost şi cea a potentaţilor încântaţi să scape de o tutelă, cea a unui stat „modern" cu pretenţii unificatoare, care nu au fost niciodată acceptate. Anumite oraşe, sate sau cartiere de la periferia centrelor istorice erau notorii prin faptul că erau populate de oamenii simpli, dar şi de clanuri tribale sărace, declasate şi marginalizate şi, în parte, anapoda comasate la marginea zonelor rurale. Aceste cartiere, care nu sunt organizate oficial, reprezintă astăzi în metropole cartierele aşa-zise „rebele". Cele câteva încercări recente de dinaintea crizei, precum cea de a supraveghea traficul de la frontiere şi de a combate corupţia din jur, au fost inutile şi fac parte din promisiunile zadarnice pe care preşedintele Bashar al-Assad, cu discursul său aparent modern şi occidentalizat, nu a putut să le respecte.

Dar aceste frontiere sunt, de asemenea, şi zone de non-drept supuse puterilor locale tradiţionale care stăpânesc de ambele părţi şi îşi impun legile lor. Coexistenţa cu puterea centrală este astfel adesea plătită sau negociată. Criza din 2011 nu a făcut decât să întărească această tendinţă centrifugă, moştenire structurală a istoriei siriene. Dacă ţinem cont de cele două oraşe de mărime medie care au fost epicentrul revoltei încă de la început, Homs şi Dar'ā, ele prezintă aceleaşi asemănări tulburătoare. Homs este doar la 20 de kilometri de frontiera libaneză şi cunoaşte în mod tradiţional o rată mare a criminalităţii, din cauza faptului că se află în inima contrabandei cu droguri şi arme. Salafiştii[1] tranzitau şi ei pe aici din cele două direcţii, cu binecuvântarea responsabililor locali care îşi primeau, în trecere, comisionul. Dar'ā, oraş comercial sunnit, bazându-se

[1] Mişcare sunnită care propune o revenire la originile islamului şi o aplicare strictă a legii islamice (n. coord.).

pe logica transfrontalieră a triburilor ostile puterii centrale, a fost întotdeauna un cap de pod pentru Frăţia Musulmană care, trebuie să reamintim acest lucru, este tolerată în Iordania. Oraşul se află la doar patru kilometri de regatul haşemit şi este cunoscut ca unul care a asigurat plecarea jihadiştilor la luptă în Irak împotriva americanilor.

În aceste oraşe, ca şi în Al-Qusayr, primele săptămâni ale contestărilor păreau paşnice, dar este evident că filierele de contrabandă permiseseră traficul masiv de arme. Păstrate cu grijă în tuneluri şi adăposturi, erau gata să fie folosite când avea să se ivească prilejul.

Conceptul de *asabiyyah* alauit

O altă realitate face din terenul sirian un spaţiu aparte: istoria sa politică recentă şi luarea puterii de către partidul Baas în 1963 şi, apoi, de anturajul familiei Assad. Acest aspect, care poate explica revenirea regimului, a fost, de asemenea, neglijat în interpretarea conflictului. Era totuşi bine cunoscut şi descris de numeroşi observatori. Reluând o categorie a celebrului istoric magrebian Ibn Khaldun[1] – conceptul de *asabiyyah* –, putem înţelege puterea legăturii care uneşte comunitatea alauită din Siria în jurul puterii siriene. În termeni antropologici, *asabiyyah* este „un grup de solidaritate" care poate influenţa domeniul politic sau economic. Solidaritatea se poate întemeia pe etnie, pe teritoriu sau pur şi simplu pe scopul urmărit. Acest dat fundamental, în care se uneau coeziunea şi conştiinţa

[1] Ibn Khaldun (1332–1406). Istoric născut la Tunis, provenind dintr-o familie andaluză de origine arabă (n. coord.).

apartenenţei la un grup, pare să fi scăpat analiştilor, care contau pe o cădere rapidă a regimului încă de la începutul contestărilor. *Asabiyyah* a reprezentat însă energia care a asigurat, iar apoi a menţinut puterea familiei Assad şi a clienţilor ei. În cazul grupului *asabiyyah* care se află la putere în Siria, mulţi dintre membrii lui sunt, desigur, alauiţi: ei provin din nordul Jebelului Ansariye, muntele care se întinde de-a lungul litoralului nord-vestic. Dar acest „grup de solidaritate" numără, de asemenea, sunniţi şi persoane care provin din alte regiuni ale Siriei.[1] Într-adevăr, regimul actual este moştenitorul preluării puterii, care a avut loc în noiembrie 1970, de către generalul Hafez al-Assad, după 25 de ani de viaţă politică haotică de la proclamarea independenţei, într-o Sirie moştenită din decupajul colonial. Cum spuneam mai înainte, împreună cu Libanul, Siria este una dintre ţările arabe cel mai puţin omogene din punct de vedere comunitar. Să fie oare vorba de un complot alauit care a adus la putere un mic grup organizat în jurul credinţelor lui heterodoxe, foarte hotărât să îşi ia revanşa asupra sunniţilor, aşa cum au sugerat unii? În realitate, situaţia din Siria după câştigarea independenţei, organizarea unei ideologii panarabe, socialiste şi laice în jurul partidului Baas şi rolul armatei explică mai mult acest fapt: minorităţile au fost suprareprezentate în aceste categorii, fiindcă ele erau cele mai interesate sau beneficiau de mai multe facilităţi pentru a se mişca într-un asemenea cadru. Tipic, minorităţile, în general,

[1] A se vedea, în legătură cu aceasta, Fabrice Balanche, „Les alaouites, une secte au pouvoir", în *Outre Terre*, nr. 14, martie 2006, şi, pentru o interpretare mai generală, *La région alaouite et le pouvoir syrien*, Khartala, Paris, 2006.

şi alauiţii, în special, aveau toate motivele să fie suprareprezentate în armată. În timpul mandatului francez asupra Siriei, membrii acestor comunităţi protestau mai puţin decât sunniţii naţionalişti când era vorba să intre într-o armată care servea o putere mandatară. Pe de altă parte, sărăcia lor generalizată îi împiedica să se sustragă obligaţiilor militare prin răscumpărarea serviciului militar. În sfârşit, în timp ce burghezii sunniţi de la oraş abandonau armata ca mijloc de ascensiune socială, alauiţii o considerau un prilej de a-şi părăsi munţii lor îndepărtaţi. Se ajunge la aceeaşi explicaţie, în consecinţă: obligaţiile confesionale nu au fost decât unul dintre numeroasele mijloace prin care nepotismul s-a extins la nivelul întregii societăţi siriene.

În afară de armată, alauiţii au dobândit, de asemenea, puterea prin intermediul partidului Baas. Încă din primii ani, partidul Baas a atras în special sirienii din mediul rural şi minorităţile, inclusiv cea alauită, care au aderat în mare număr în special în ramura din Latakia a partidului. Migranţii din mediul rural care veneau la Damasc ca să îşi facă studiile reprezentau majoritatea membrilor acestuia. Aparţineau noilor clase sociale dornice de recunoaştere, erau fii de ţărani de curând sosiţi în oraşe. De exemplu, la Alep, anumite şcoli secundare au furnizat mai apoi trei sferturi din efectivul partidului Baas. Doctrina partidului avea cu ce să stârnească interesul, în special prin două concepte care i-au atras pe alauiţi: socialismul şi laicitatea. Socialismul oferea posibilităţi economice pentru membrii unei comunităţi dintre cele mai nevoiaşe din ţară. Este demn de luat în seamă că socialismul partidului Baas a fost pătat de numeroase viraje „burgheze" care urmăreau să

nu piardă sprijinul straturilor superioare ale puternicei burghezii comerciale sunnite. Laicitatea – adică relativa retragere a religiei din viaţa publică – oferea promisiunea de a fi mai puţin expus prejudecăţilor venite din partea unei minorităţi dispreţuite în imaginarul musulman. Ce ar fi putut fi mai atrăgător pentru membrii unei comunităţi religioase oprimate decât această combinaţie a celor două ideologii? Fără îndoială că aceste două aspecte ale corpusului ideologic baasist au convins marea masă a alauiţilor şi alte minorităţi rurale sărace să adere la el, mai mult decât naţionalismul arab al partidului Baas. Pentru creştini, ascensiunea socială trecea prin administraţie, profesiuni liberale şi mediile educaţionale. Spre deosebire de situaţia din Iordania sau Egipt, în Siria armata nu a reprezentat pentru ei un mijoc privilegiat de a urca treptele societăţii siriene.

Cine sunt alauiţii?

„Alauiţi" este termenul pe care alawi îl folosesc de obicei pentru a se desemna pe ei înşişi; dar până în 1920 erau cunoscuţi orientaliştilor sau musulmanilor drept *nusayris* sau *ansaris*. Schimbarea numelui – care datează de pe vremea mandatului francez în Siria – nu a fost anodină. Termenul de „nusayri" trimite foarte explicit la diferenţele de grup faţă de islam, care îi consideră necredincioşi (*kuffar*), în timp ce termenul „alawi" sugerează apropierea de Ali (ginerele profetului Mahomed) şi asimilează pe ocolite alauismul islamului şiit. Prin urmare, opozanţii regimului Assad au obiceiul de a folosi primul termen într-un sens care se vrea peiorativ. În ceea ce îi

privește pe susținătorii regimului, ei îl folosesc pe cel de al doilea. Pentru majoritatea teologilor sunniți, alauiții sunt eretici. Ibn Taymiyyah, teolog sunnit sirian care a trăit la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea și care este în prezent sursa de inspirație a salafismului, a pronunțat chiar o *fatwa*, instigând la vărsare de sânge alauit. Înaintea lui, gânditorul arab Abu Hamid al-Ghazali (1058–1111) afirmase că a omorî alauiți era o datorie sacră.

Astăzi există aproximativ două milioane de alauiți. Ei alcătuiesc aproximativ 10% din populația siriană. Trei sferturi din sirienii alauiți trăiesc în regiunea Latakia, provincie din nord-estul Siriei, unde reprezintă două treimi din populație. Multă vreme a fost o comunitate închisă și se întemeiază pe o religie destul de compozită, în care secretul și disimularea sunt reguli. Doctrinele alauite datează din secolul al IX-lea și provin din ramura șiită a duodecimanilor[1]. În jurul anului 859 d. Hr., un anume Ibn Nusayr s-a autoproclamat *Bab* („poartă a adevărului"), un personaj-cheie în teologia șiită. În baza acestei autorități, Ibn Nusayr a creat o învățătură completă, ezoterică, care a făcut din alauism o religie distinctă. După Ibn Kathir (1300–1372), acolo unde musulmanii proclamă credința lor prin fraza: „Nu există altă divinitate decât Allah și Mohamed este profetul său", alauiții spun: „Nu există altă divinitate decât Ali, nu există văl, ci Mohamed, și nici *Bab*, altul decât Salman". Alauiții resping marile principii ale islamului. Din punct de

[1] Șiiți care cred în existența a 12 imami, considerați succesori spirituali ai profetului Mahomed. Al doisprezecelea imam este considerat imamul „ocultat" sau ascuns, cel care va reveni la finele lumii (n. coord.).

vedere teologic ei trebuie să fie consideraţi non-musulmani, într-atât de diferite sunt doctrinele lor de islam.

În realitate, anumite doctrine alauite par să provină din păgânismul fenician, din mazdeism şi din maniheism. Dar se pare că alauitismul are cele mai multe afinităţi cu creştinismul, cel puţin dacă ţinem seama de observaţiile fragmentare adunate de orientalişti. Ceremoniile religioase alauite implică pâinea şi vinul, iar alauiţii îl consideră pe Ali, cel de-al patrulea calif, drept întruchiparea divinităţii. Religia alauită se organizează, de asemenea, în jurul credinţei într-o divinitate ternară, un fel de Sfântă Treime, compusă din Mahomed, Ali şi Salmān al-Fārisī, un sclav eliberat de Mahomed. Alauiţii celebrează numeroase sărbători creştine, inclusiv Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Paştele, Rusaliile şi Duminica Floriilor. Din aceste motive, numeroşi observatori – în special misionari – au bănuit că există la alauiţi o apreciere secretă pentru creştini. Până şi colonelul Lawrence[1] îi descrie ca fiind „discipolii unui cult al fecundităţii, păgâni puri, împotriva străinilor, neîncrezători în islam, asimilaţi uneori creştinilor prin persecuţia comună". Specialistul în islam Henri Lammens, iezuit, conchisese în anii '30 că „*nusayris* erau creştini", deoarece practicile lor păreau să combine elementele creştine cu elemente şiite. Este adevărat că, pe atunci, iezuiţii încercau să îi convertească pe alauiţi la creştinism pentru a-i deosebi şi mai mult de restul Siriei, însă a fost un eşec total, chiar dacă un număr restrâns de sate a acceptat catolicismul în 1932, în Jebelul Ansariye. Dar, la drept

[1] Thomas Edward Lawrence (1888–1935). Ofiţer britanic care a jucat un rol important în revotele arabe din Orientul Mijlociu din 1916–1918 (n. coord.).

vorbind, același lucru se putea spune și despre islam. Unele aspecte islamice au fost, ulterior, evidențiate de alauiți pentru a încerca să se apropie de islam: astfel, Hafez al-Assad a construit moschei în satul său natal, moschei care în majoritatea timpului erau nefolosite, însă se integrau bine în peisajul musulman al Siriei. Adevăratele locuri de rugăciune și de reculegere ale alauiților rămân *quba* (în sens literal „cupolă") sau *ziyārat* (în sens literal „loc de vizitat" sau „mausoleu"), în general mici clădiri albe construite deasupra mormântului unui sfânt și prevăzute cu o cupolă. Uneori, un arbore sau un izvor sacru pot fi locuri de rugăciune. De fapt, detaliile credinței alauite sunt ascunse nu doar celor din afara credinței, dar chiar și majorității alauiților. Contrar islamului, care este întemeiat pe relația directă dintre Dumnezeu și credincios, alauismul le permite numai bărbaților ai căror părinți au fost alauiți să învețe doctrina religioasă. Atunci când sunt considerați demni de încredere, aceștia, la ieșirea din adolescență, sunt inițiați în câteva rituri; alte mistere le vor fi dezvăluite mai târziu și doar puțin câte puțin. Secretul religios este păstrat cu strictețe, sub pedeapsa cu moartea.

Familia Assad

Născut pe pământ alauit, la Qardāhah, aproape de Latakia, în 1930, Hafez al-Assad intră de foarte tânăr în partidul Baas. Provine dintr-o familie săracă, al cărei nume era al-Walech, „sălbaticul" în limba arabă, nume pe care îl va schimba mai târziu într-unul mai măgulitor: leul (al-Assad). Este apoi elev al școlii militare din Homs, pe care o absolvă în 1955, dobândind

gradul de locotenent şi brevetul de pilot de vânătoare. Odată cu luarea puterii de către partidul Baas în 1963, începe o abilă şi răbdătoare carieră politică. Numit general şi comandant al forţelor aeriene în 1965, ajunge anul următor ministrul Apărării. Din acel moment, utilizează o tactică specială: folosirea a două posturi cheie – cea de comandant al forţelor aeriene şi de ministru al Apărării – pentru a organiza cucerirea metodică a armatei înainte de a cuceri statul. În acelaşi moment, fratele său, Rifaat Ali al-Assad, primeşte sarcina de a organiza „brigăzile speciale", ai căror membri, recrutaţi din satul natal din regiunea alauită, vor constitui o adevărată armată privată care va juca un rol esenţial în lovitura de stat din noiembrie 1970, realizată fără vărsare de sânge şi numită, pudic, „Mişcarea de remaniere". Astfel, la sfârşitul anilor '60, alauiţii eliminaseră din posturile-cheie celelalte grupuri minoritare şi, în 1970, lovitura de stat a lui Hafez al-Assad confirma luarea puterii de către un *asabiyyah* întemeiat pe o comunitate, şi nu pe un criteriu politic. De atunci, recrutarea cadrelor şi a responsabililor regimului se face majoritar din rândurile acestei comunităţi. Miza este clientelismul, însă se pune şi problema supravieţuirii. Ridicarea Frăţiei Musulmane din Hamāh în 1982 şi represiunea membrilor ei fără strângere de inimă le-au arătat alauiţilor, în general, şi „minorităţilor", în special, în ce măsură destinul lor era legat de supravieţuirea regimului. Să ne amintim că asediul de la Hamāh din 1982 a fost urmarea unor atentate şi a unor crime care îi vizau pe alauiţi încă din 1975 şi, mai ales, din iunie 1979, când, la Academia Militară din Alep, 83 de cadre au fost executate fiindcă erau alauiţi. La Alep, între 1979 şi 1981, 300 de funcţionari, militari, universitari sau lideri religioşi au

fost uciși de grupuri înarmate, comițându-se primele atentate cu mașină-capcană din regiune.

De-a lungul anilor, deturnarea resurselor statului a devenit unul dintre aspectele majore ale acestui *asabiyyah*, chiar dacă acțiunea lui Hafez al-Assad însuși țintea dincolo de interesele financiare. Totuși, regimul a știut să își atragă favorurile unei părți a burgheziei comerciale sunnite, incluzându-le într-o politică economică dusă cu viraje „burgheze", adică mai puțin socialiste decât ar fi vrut aripa stângă a partidului Baas. Căsătoria actualului președinte Bashar cu Asma Akhras, provenită dintr-o mare familie sunnită, dovedește necesitatea regimului de a-și lărgi baza sprijinului său, chiar dacă serviciile de securitate, Statul Major și cele mai bune unități ale armatei, precum Divizia a 4-a, conduse de Maher, fratele lui Bashar, sunt aproape în majoritate compuse din alauiți. În sfârșit, regimul a știut să treacă drept apărător al minorităților, în special al celei creștine, cu excepția kurzilor sirieni, multă vreme ignorați și supravegheați în deaproape, din cauza revendicărilor lor de autonomie. Una dintre primele măsuri luate în 2011 a fost cea de a oferi unui număr de aproximativ 300 000 de kurzi documentele pe care le cereau de 40 de ani. Însă a fost prea târziu: e din ce în ce mai evident că acești kurzi din Siria au știut să se folosească de propria autonomie în mijlocul haosului teritorial actual din această țară.

Dezvoltarea ideilor naționaliste arabe, în care trecutul islamic al Siriei era aproape eliminat și care privilegia perioada îndelungată de timp în care s-a derulat istoria siriană, a devenit o obișnuință în discursul oficial: astfel, Siria, „un creuzet al civilizațiilor", de la orașul antic Ugarit situat în nordul Siriei la

omeiazi[1], trecând prin Sfântul Apostol Pavel, bizantini şi panarabism, îşi permitea să nu fie doar un pământ al islamului. În acelaşi timp, asistăm la o dezvoltare a unei „laicităţi" destul de intense[2], cu preţul distorsionării realităţii religioase, desigur, dar care oferea un tratament egal tuturor confesiunilor şi, în special, creştinilor. Astfel, regimul aşa-numitelor *waqfs* – bunuri religioase – este unificat în Siria: mănăstirile şi bisericile beneficiază, asemenea moscheilor, de electricitate şi apă gratuite, în timp ce aceste bunuri sunt inalienabile. În 1973, primul proiect al Constituţiei siriene omitea chiar precizarea confesiunii preşedintelui. Proiectul fusese, printre altele, pregătit de un creştin, Georges Chalhoub, originar din Ma'loula. Ulterior, ca urmare a unor revolte violente, proiectul a fost modificat şi, de atunci înainte, şeful statului are obligaţia să fie musulman. Hafez al-Assad a trebuit să facă în aşa fel încât să obţină o *fatwa* care îi făcea pe alauiţi musulmani, *fatwa* fără nicio valoare doctrinară şi care, în plus, provenea de la un imam, desigur foarte celebru, dar supus şiiţilor, Musa al-Sadr, dispărut în Libia în 1978. Înainte, deja în perioada mandatului francez, alauiţii beneficiaseră de o *fatwa* de circumstanţă, pronunţată în iulie 1936 de către una dintre cele mai importante autorităţi sunnite ale vremii, Mohamed Amin al-Husseini, muftiul Palestinei. Ei obţinuseră recunoaşterea oficială în calitate de musulmani. Această necesitate de a apărea ca „musulman" spune multe despre situaţia „cetăţii

[1] Dinastie arabă de califi care a condus lumea musulmană în perioada 661–750 (n. coord.).

[2] A se vedea Stéphane Valter, *La contruction nationale syrienne. Légitimation de la nature communautaire du pouvoir par le discours historique*, CNRS, Paris, 2002.

asediate" pe care o reprezenta puterea alauită într-o țară majoritar musulmană, care nu aștepta decât un prilej pentru a aminti forța numerică a comunității sunnite...

Trebuie să admitem că, dincolo de sloganuri, de propagandă și de bricolajul ideologic al regimului, față de care se cam râdea uneori în privat în mediile educate, societatea siriană sfârșise prin a ajunge la o formă neașteptată de coeziune națională, arătându-și atașamentul general pentru modelul sirian de societate, secularist și centralizator, model considerat superior celui din majoritatea țărilor arabe. În mod curios, sirienii aveau un complex de inferioritate față de Liban: modernitatea societății libaneze, mult mai permisivă, cu cluburile sale de noapte, marile hoteluri și intensa viață culturală, era uneori invidiată. Însă confesionalismul politic în vigoare în Liban era văzut ca o tară de care Siria era ferită. Ceea ce justifica, de altfel, în ochii multora cei 30 de ani de ocupație a Țării Cedrilor. Tot așa, marile orașe sunnite precum Damasc sau Alep nu s-au alăturat niciodată contestării. Desigur, aceste metropole, mai ales Damascul, sunt în mai mare măsură controlate de forțele de securitate. Însă burghezia, reprezentată de comercianți, în majoritatea ei, a ignorat ceea ce se petrecea, așteptând zile mai bune. Dacă o parte din Alep a putut să cadă în august 2012, aceasta s-a datorat unor motive externe: rebelii, recrutați în mare parte de la periferiile rurale abandonate, și-au luat întru câtva revanșa față de citadinii obligați să se refugieze în cartierele controlate de armata siriană. Din aceleași motive și contrar așteptărilor, dezertările din armată de la începutul revoltei au fost destul de reduse. Pe de o parte, deoarece personalul reprezentat de ofițeri este majoritar alauit și,

pe de altă parte, deoarece unităţile mai puţin „omogene" (să reamintim că o mare parte din soldaţii şi din recruţii sirieni este sunnită) au fost ţinute în cazarme atunci când nu erau considerate „sigure".

Vina globalizării

Nu putem înţelege declanşarea crizei fără să ţinem cont de globalizare şi de impactul său în spaţiul sirian. Contrar unei prezentări simpliste şi europocentriste a conflictului, revolta începută în martie 2011 nu este în întregime spontană, dar nici doar politică. În orice caz, orice viziune teleologică asupra caracterului ineluctabil al revoluţiei siriene ca produs istoric al evoluţiei societăţilor arabe se izbeşte de mai multe obstacole. Desigur, nu putem nega că tulburările survenite în Tunisia şi apoi în Egipt au avut o influenţă asupra acestui proces. Însă aspiraţiile revoluţionare siriene nu s-au comparat cu cele ale clasei de mijloc citadine occidentalizate din Tunis ori din Cairo, iar această revoluţie a fost bântuită de o multitudine de fantasme. Siria, care începând cu anul 2000 s-a angajat într-o politică de amestec în schimburile internaţionale, a beneficiat de o regândire a spaţiului, căci mai ales cei abandonaţi de deschiderea economică sunt cei care îngroaşă rândurile batalioanelor rebelilor. Aceste straturi ale populaţiei au fost lovite puternic de efectele deja cunoscute ale globalizării, care sunt adâncirea inegalităţii şi retragerea statului din sfera economică. Într-adevăr, deschiderea timidă, începând cu anii '90, a economiei de piaţă în timpul guvernării lui Hafez, apoi politica de implicare parţială în fenomenul globalizării din

timpul lui Bashar au permis claselor sociale de la oraş să profite de avantajele acestui fenomen, fapt care a dus la explozia schimburilor comerciale şi la afluxul de turişti (ambiţiile regimului în acest domeniu erau mari). Însă curând această politică a fost afectată de fenomenul de corupţie şi s-a ajuns la diminuarea locurilor de muncă, favorizându-se comerţul cu produse manufacturate venite din Asia. Neimplicarea statului a fost dureroasă mai ales pentru populaţia rurală, încadrată într-un sistem de cooperative subvenţionate. Aşa cum aminteşte Fabrice Balanche, „acest nou context economic a readus în discuţie organizarea socială şi locală moştenită din perioada baasistă, care se dorea în mai mare măsură egalitară, favorizând periferia din care proveneau noii reprezentanţi ai păturii politice"[1]. Geografia revoltei siriene este în această privinţă destul de clară: dincolo de consideraţiile politice şi chiar confesionale, zonele de la periferie şi din oraşele de la ţară sunt cele care s-au revoltat şi de unde provin majoritatea batalioanelor rebele. În Siria este demn de observat faptul că mişcarea nu s-a extins în Damasc sau în Alep, ci s-a ivit la periferie, în spaţiile rurale sau în cartierele urbane „ruralizate". Or, ruralitatea siriană este un fapt geografic major al teritoriului: în câmpia înverzită, unde cresc legume şi fructe; în regiunea nordică şi de la graniţa cu Turcia; dar şi în câmpiile sau podişurile din centru şi din nord-est, unde se află şi Al-Jazira, adică Insula, triunghiul fertil dintre Tigru şi Eufrat, pe care planificarea socialistă a transformat-o într-un loc unde se cultivau bumbacul şi cerealele. Dar ea era deja atinsă de criză de ani buni.

[1] Fabrice Balanche, „Géographie de la révolte syrienne", în *Outre Terre*, 2011/3, nr. 29, pp. 439-458.

La aceasta se adaugă deriva mafiotă a anumitor apropiaţi ai regimului sau membri ai administraţiei, care au adoptat foarte rapid un fel de a funcţiona capitalist individualist în noile sectoare liberalizate precum telefonia mobilă sau în sectorul industriei privatizate. Obişnuim, adeseori în mod eronat, să incriminăm mai ales comunitatea alauită de această atragere de resurse noi, pe care reformele economice ale regimului le făcuseră posibile. Dacă personalitatea vărului lui Bashar, Rami Makhlouf, se remarcă şi serveşte drept sperietoare pentru a denunţa corupţia generalizată a „oligarhilor" sirieni alauiţi, trebuie să ţinem cont că imensa majoritate a celor care au profitat de această deschidere economică şi care s-au îmbogăţit sunt oamenii de afaceri care aparţin burgheziei sunnite din marile oraşe. Cu un indice demografic galopant (aproape 60% dintre sirieni aveau mai puţin de douăzeci de ani înaintea crizei), cu o inflaţie mascată, dar de peste 25%, cu preţuri şi chirii extrem de influenţate de afluxul refugiaţilor irakieni şi de secetele repetate, ingredientele exploziei sociale erau de multă vreme adunate. În februarie 2011, simţind că situaţia se înrăutăţeşte, regimul a încercat să devanseze evenimentele, luând câteva măsuri economice pentru aceste categorii sociale: un fond de 250 de milioane de dolari a fost pus la dispoziţie pentru mai bine de 400 000 de persoane, apoi statul a micşorat masiv taxele pentru produsele alimentare de bază. Dar aceste măsuri au venit prea târziu.

Islamismul ca motor al revoluţiei

Era însă nevoie de un catalizator al acestor frustrări observate deja de câţiva ani şi de care, se pare, regimul nu a fost conştient. Şi, o dată în plus, globalizarea, mai ales cea a informaţiei,

a jucat acest rol. De aproape un deceniu, regimul a comis eroarea de a externaliza într-un fel chestiunea socială prin intermediul organizaţiilor apropiate anumitor ţări din Golf, cu condiţia ca acestea din urmă să nu se amestece în politică. Cum contribuţia acestor ţări (Arabia Saudită, Qatar) era masivă, regimul închidea ochii, fiindcă ele îi furnizau aşa-numitele IDS-uri (investiţii directe străine), necesare proiectelor sale de dezvoltare. Totul se întâmpla ca şi cum regimul lăsase să se dezvolte reversul acestei abundenţe de flux financiar fără să ia în considerare consecinţele sociale şi politice, pentru că finanţările vizau, de asemenea, clădiri, moschei, *madrasa*[1], care s-au răspândit şi dezvoltat în toată Siria. Pentru cine a cunoscut Siria în anii 2000, aspectul impresionant al acestor fonduri a avut un impact radical asupra peisajului urban. Moscheile monumentale au apărut în toate marile oraşe, uneori în număr prea mare, iar atmosfera tensionată din spaţiul locativ, sporită de puterea decibelilor, era din ce în ce mai pronunţată. La Damasc, se puteau frecventa fără probleme *madrasa* salafiste care aveau frontonul spre stradă, cu studenţi având un discurs foarte dur, veniţi din lumea întreagă şi din Europa, în special. La Ma'loula, oraş în parte creştin, din care regimul făcuse un simbol şi în acelaşi timp o vitrină a laicităţii sale, în numele unei viziuni despre Siria ca un „creuzet al civilizaţiilor", moscheea construită în anii '50 fusese dotată, în aceeaşi perioadă de care vorbim, cu difuzoare extrem de puternice, fără ca cineva să se poată opune. Locuitorii periferiilor explicau că finanţările venite de la ţările din Golf erau lesne de

[1] Instituţii de învăţământ religioase sau laice (n. tr.).

obţinut: când un cartier avea nevoie de finanţare, atunci era de ajuns să fie fotografiaţi câţiva copii în zdrenţe în faţa unei mici moschei pentru ca poza, arătată prin intermediul marilor operaţiuni de strângere de fonduri binefăcătorilor saudiţi, să aducă finanţări în mare parte disproporţionate. Sunt şi astăzi arătate altfel de fotografii, cele ale batalioanelor care orchestrează puneri în scenă exagerat de islamiste: rezultatul este acelaşi. Pentru a obţine finanţări trebuie să faci ceva convenabil pentru finanţator, chiar dacă exagerat, aşa cum au recunoscut comandanţii brigăzilor rebele.

Statul sirian invocă un anumit secularism. Trebuie să recunoaştem că minorităţile creştine au fost foarte privilegiate faţă de alte confesiuni datorită poziţiei lor economice şi politice. Această protecţie, care în schimb este însoţită de o contra parte politică loială, le-a permis creştinilor din Siria să se bucure de o siguranţă totală de când partidul Baas a ajuns la putere. Ei construiesc biserici, poartă semne ostentative, celebrează cu fast Crăciunul şi alte sărbători creştine în oraşele şi satele siriene. Însă radicalizarea comportamentului social al majorităţii sunnite, adoptarea vălului şi a rochilor lungi, de culoare închisă, pentru femei, locul central în moschee şi rugăciunea publică, pentru bărbaţi, îi neliniştea deja de câţiva ani. Mass-media naţională, în care propaganda avea un loc important în cadrul unor programe neinteresante, cu excepţia serialelor turceşti foarte apreciate, nu menţiona nimic despre aceasta. Mijloacele arabe de informare în masă prin satelit şi mai ales Al Jazeera au profitat de acest profund dezinteres. Qatarul, de când puterea a revenit emirului al-Thani în 1995, s-a remarcat, într-adevăr, printr-o alegere geopolitică radicală, ambiguă,

dar foarte asumată, pentru că a primit şi a servit drept refugiu pentru toate mişcările de opoziţie faţă de regimurile arabe, oricât de slabă ar fi relaţia lor cu Frăţia Musulmană. Al Jazeera a fost pentru ele o tribună formidabilă şi a prelungit întru câtva *soft power*-ul[1] Qatarului. Cu ajutorul acestor posturi de televiziune prin satelit s-a putut crea un fel de contrasocietate prin intermediul legăturilor sociale tradiţionale. În prăvălii, case sau cartiere, aceste posturi de televiziune ajungeau la un public larg compus din reprezentanţi ai cetăţenilor aflaţi în şomaj permanent din sânul societăţii siriene. Puterea, care controlase informaţia în centrul sistemului său de represiune, a fost păcălită. Chestiunea privind confesiunea, în cazul de faţă dominanta islamistă, a funcţionat ca un fel de subterfugiu pentru dificultăţile momentului şi a mers din plin când s-a declanşat revolta. Astfel, rugăciunea de vineri accentuează şi mai mult dimensiunea confesională a mişcării: în anumite oraşe, primele cortegii de manifestanţi se formează după rugăciunea săptămânală.

Încă de la începutul „primăverii arabe", predicile ardente ale personalităţilor religioase saudite sau din Qatar, *fatwa* chemând la destituirea cutărui sau cutărui lider, au avut, dincolo de frontiere, un impact esenţial asupra crizei siriene. Pentru prima dată au fost reunite condiţiile unei adevărate globalizări a informaţiei arabe, prin intermediul rolului fundamental

[1] Conceptul de *soft power* (putere de convingere) este utilizat pentru a desemna capacitatea unui actor politic, fie el stat, ONG, companie multinaţională sau instituţie internaţională, de a-şi exercita influenţa indirect asupra altui organism prin mijloace necoercitive (culturale, ideologice etc.) (n. red.).

pe care l-a jucat postul de televiziune Al Jazeera: nu mult după căderea regimului lui Mubarak, una dintre vedetele postului, predicatorul egiptean, aflat în exil în Qatar, Yusuf al-Qaradawi[1], a ţinut predica din piaţa Tahrir pe 18 februarie 2011. O dovadă că dimensiunea confesională face, de asemenea, parte din ecuaţie este că în aprilie 2011, la mai puţin de o lună de la declanşarea revoltei, guvernul hotăra să revină asupra deciziei sale din iulie 2010 de a exclude din învăţământul public toate învăţătoarele care purtau *niqab*[2].

Globalizarea îşi găseşte, de asemenea, al treilea câmp de aplicare în conflictul sirian. Foarte rapid, reţeaua de internet şi permeabilitatea frontierelor, mai ales în nord, la graniţa cu Turcia, au propagat ideologia jihadistă mult mai intens în comparaţie cu ce se întâmplase în Afganistan şi Irak. Acest jihad, mai întâi virtual, trăit prin intermediul videoclipurilor postate pe reţelele de socializare precum YouTube, a devenit parte integrantă din bătălia pe care o dădeau loialiştii şi rebelii pe internet. Mobilizarea diasporei, apelul la o „internaţională sunnită" datorită unei prezentări foarte clare din punct de vedere confesional a conflictului (şiiţii împotriva sunniţilor) au putut avea un ecou favorabil, inclusiv în Caucazul rusesc. Dacă unii au putut face legătura între conflictul sirian şi războiul din Spania, în care neputinţa Franţei şi a Marii Britanii putea aminti neimplicarea lor din 1936, ei nu şi-au

[1] A fost declarat *persona non grata* în 2011 de autorităţile franceze, care i-au refuzat viza. Tocmai participase la un congres UOIF (Uniunea Organizaţiilor Islamice din Franţa).

[2] Veşmânt feminin arab care se compune dintr-un văl şi o rochie foarte lungă, de culoare închisă (n. tr.).

imaginat, fără îndoială, că această comparaţie nu se oprea aici. Într-adevăr, într-un mod foarte clar, miile de jihadişti veniţi din lumea sunnită şi chiar din Europa şi din Australia trebuie comparate cu brigăzile internaţionale. Iar reglările de conturi foarte sângeroase dintre diferite facţiuni islamice amintesc de exterminarea anarhiştilor aparţinând PMUM[1] de către stalinişti în 1937.

[1] Partidul Muncitoresc de Unificare Marxistă, în care se reuniseră anarhiştii spanioli pe care comuniştii, din ordinul lui Stalin, i-au eliminat metodic înainte să se ocupe de franchişti.

Capitolul 2

Euforia „primăverii arabe“

Revoltă sau revoluţie democratică?

„Promovarea democraţiei reprezintă mai mult decât să ne satisfacem idealurile. Prin ea ne urmărim interesele", se afirma foarte clar în Memorandumul de Securitate Naţională emis în 1996 de guvernarea Clinton. Revolta care izbucneşte în primăvara anului 2011 în Siria ridică mai multe probleme în ce priveşte caracterul său spontan. Prezentarea oficială a originilor conflictului sirian, expusă adeseori fără a fi elaborată suficient, este cea a unei „revoluţii pacifiste care s-a transformat în revoltă armată din cauza regimului". Această afirmaţie ar trebui, probabil, să fie pusă sub semnul întrebării. Chiar şi manifestaţiile de la început, presupunând că au fost spontane, au stârnit anumite îndoieli. Utilizarea unor concepte precum „comunitate internaţională" şi „valori universale" reprezintă un mod simplist de a pretinde că înţelegem istoria. Mass-media şi ONG-urile au sfârşit prin a produce un efect de îngroşare a realităţii, care adeseori nu corespunde decât presupunerilor acelora care „citesc" lumea într-un mod univoc. Hubert Védrine a amintit în ce măsură conceptul de ONG este înşelător şi cum

aceste ONG-uri sunt de fapt imaginea din spatele unei vorbării fără seamăn. Să amintim, de asemenea, că 130 de ţări din 193 nu numără niciun ONG şi că „cele care dispun de mai multe fonduri şi de legături cu mass-media, aşadar cele mai puternice, sunt aproape toate anglo-saxone". Or, multe ONG-uri au fost obligate să preia, şi la început, dar şi mai târziu, serviciul post-vânzare al strategiei puterilor occidentale din trecut. Au fost gata să acţioneze când au fost chemate la apel, în timpul „primăverii arabe".

Într-adevăr, din 1990, guvernarea Statelor Unite a căpătat obiceiul de a finanţa, via ONG-uri, mişcări de opoziţie capabile să aducă la putere majorităţi pro-occidentale. Aşa s-a întâmplat în Serbia, în Georgia şi, foarte curând, în Ucraina. Experţii obişnuiesc să numească această acţiune „Revoluţie de culori". La originea iniţiativelor americane se află organizaţia NED[1], creată în 1983, finanţată de Congresul american şi administrată de sectorul privat. În total, aşa cum este menţionat cât se poate de transparent pe site-ul web dedicat, aceasta dispune de un buget care, pentru anul fiscal 2013, de exemplu, se ridica la aproape 104 milioane de dolari. După cum aminteşte CF2R[2], „dacă 95% din fondurile Departamentului de Stat sunt cu aprobarea anuală a Congresului, prin intermediul unui cec în alb legislativ, guvernul american se delimitează, neasumându-şi nicio responsabilitate directă

[1] National Endowment for Democracy (Fundaţia Naţională pentru Democraţie) (n. red.).

[2] A se vedea raportul Centrului Francez de Cercetare asupra Informaţiilor (CF2R): http//www.cf2r.org/images/stories/RR/rr11-syrie-une-libanisation-fabriquu.pdf

față de mașinațiunile NED, care are statutul de ONG «independent»". În rest, ONG-urile nu ezită să își afișeze conturile și sumele primite în funcție de țară. Obiectivele lor grandioase, afișate clar, sunt de altfel un ecou al mesianismului părinților fondatori ai Americii, adepți ai conceptului de *destin manifest*, pentru care Statele Unite sunt ca „lumina de pe munte": scopul este răspândirea democrației, piața liberă și susținerea societății civile. În ceea ce privește Council of Foreign Relations[1], influent *think tank* american, care editează revista *Foreign Affairs*, acesta era de multă vreme pregătit, datorită programului *Arabe Reform*, inițiativă condusă de doamna profesor universitar franco-sirian Bassma Kodmani. Aceasta a ajuns rapid în Consiliul Național Sirian, și-a făcut auzită mica sa melodie democratică și a făcut apel la răsturnarea regimului. A fost totuși marginalizată, căci era prea aproape de Occident pentru cei asemenea ei, și în 2012 a sfârșit prin a demisiona.

Odată cu efectul instruirii la nivel regional, munca de pregătire a acestor ONG-uri înainte vreme a permis să fie mobilizate imediat anumite rețele, în special mediatice, ceea ce s-a întâmplat încă din primele zile ale revoltei. Căci represiunile brutale nu reprezintă o excepție în istoria recentă a Siriei sub conducerea partidului Baas. Lasând la o parte înăbușirea răscoalei islamice de la Hamāh din 1982, represiunile au fost numeroase și de o amploare variabilă, fără ca lucrul acesta să declanșeze o revoltă pe tot cuprinsul țării. Mass-media mondială și mai ales posturile de televiziune prin satelit arabe au

[1] Consiliul Afacerilor Externe (n. red.).

jucat un rol important şi inedit în difuzarea informaţiilor şi a imaginilor atent selecţionate. Astfel, trebuie să recunoaştem graba deosebită a marilor agenţii de presă occidentale, care au reluat fără ezitare comunicatele SOHR[1], singurul ONG oficial al opoziţiei, cu sediul la Londra, al cărui nume măgulitor îndepărta ultimele scrupule deontologice ale majorităţii presei.[2] Pe site-ul NED din 2011, SOHR face parte foarte oficial din ONG-urile finanţate de DCHRS[3], al cărui preşedinte, Radwan Ziadeh, a fost bursier NED înainte să devină membru al Consiliului Naţional Sirian, organism creat în august 2011 şi recunoscut oficial de occidentali pe 1 octombrie, la Istanbul.

În 2011, este adevărat, nu se mai practică reprimarea cu uşile închise. Anumite servicii speciale occidentale ştiau foarte bine (fiindcă au făcut aşa ceva destul de recent) că e de ajuns să fie încurajate nişte trupe, să fie provocate câteva înfruntări pentru ca brutalitatea, precum şi lipsa de experienţă a forţelor de represiune să facă restul: morţii devin eroi şi martiri şi sunt îngropaţi, lucru care permite mobilizări suplimentare. Imaginile fac înconjurul lumii şi alimentează o relatare bine cunoscută, ce mizează pe reminiscenţele revoluţionare dragi ale unor naţiuni precum Statele Unite sau Franţa. În Siria, analizând rolul Al Jazeera, de exemplu, larg angajată împotriva

[1] Syrian Observatory For Human Rights (Observatorul Sirian pentru Drepturile Omului) (n. red.).

[2] O ziaristă căreia îi explicam probabila orientare – către Frăţie – a SOHR ne-a replicat mirată: „Dar, totuşi, există drepturile omului, iar asta este liniştitor, nu?"

[3] Damascus Center for Human Rights Studies (Centrul din Damasc pentru Studiul Drepturilor Omului) (n. red.).

regimului Assad, observăm de la început că relatările din teren nu au ales să pună accentul pe sloganurile anti-alauite ale anumitor manifestații, nici pe informațiile dovedite a fi adevărate relatări ciopârțite ale forțelor de ordine din Bāniyās, în mai 2011. Aceleași imagini ale revoltei din Bāniyās difuzate de Al Jazeera arată, în schimb, tancuri avansând lent, urmate de soldați adăpostiți de blindate. Cine poate să creadă că acestea erau destinate reprimării unei manifestații pacifiste? De ce să avansezi astfel, la adăpostul forțelor blindate, dacă nu pentru a te păzi de tiruri de arme grele sau de lunetiști, iar aceasta în mai puțin de două luni după luna martie? În Latakia, regimul a folosit o clădire a marinei ca să cucerească un cartier: cine să creadă că aceasta era numai pentru a-i reprima pe manifestanții pașnici?

Tratamentul mediatic al conflictului sirian

Se presupune că statul are monopolul violenței legitime. Multă vreme, acesta a controlat tot ceea ce se spunea sau se vedea în legătură cu violența armată. Dar aceste două privilegii au fost puse sub semnul întrebării într-o perioadă de timp în care au proliferat grupuri și miliții înzestrate cu armament propriu, dar și cu mass-media proprie. Desigur, nu le cerem tuturor ziariștilor să fi urmat cursuri de strategie sau de geopolitică, însă un mic efort care să le permită detașarea ar fi fost suficient, în momentul în care se închid – discret – conturile „primăverii arabe", în acele țări în care libertatea și democrația fac niște stranii viraje către anarhie, salafism și divizare teritorială. În aceste condiții, termenii folosiți de majoritatea

mijloacelor de comunicare în masă sunt ei înşişi periculoşi: armatele guvernamentale devin „forţe pro-guvernamentale", „pro-Assad", în timp ce de cealaltă parte avem „opoziţia", „revoluţionari", „militanţi" înarmaţi, care însă se transformă ca prin miracol în „civili" de îndată ce se abate asupra lor o represiune brutală.

Acesta este cel puţin câmpul semantic aproape exclusiv pe care l-a folosit mass-media în primele luni de după izbucnirea revoltei, întârziind mai mult asupra îngrijorătoarei creşteri a puterii grupurilor jihadiste. Până şi cuvântul *terorist* a rămas multă vreme pus între ghilimele în relatările din mass-media, fiindcă termenul era folosit de regim. Presa trebuia să-şi definească poziţia împotriva regimului. Într-adevăr, sistemul mediatic se transformă uneori într-o adevărată maşină de război. Astfel, ne putem întreba asupra motivului pentru care nicio redacţie nu a considerat util nici să publice, nici să comenteze (nici poate să citească) faimosul raport al observatorilor Ligii Arabe, întocmit în urma inspecţiei din 18 decembrie 2011 şi până în 21 ianuarie 2012 şi al cărui text se putea citi online în limba franceză începând cu 30 ianuarie. S-ar fi aflat anumite aspecte groteşti ale acestei misiuni, cum ar fi că unii observatori au preferat în mod evident să profite de serviciile marilor hoteluri din Damasc în loc să meargă pe teren. Dar s-ar fi aflat şi că „grupuri armate" folosiseră bombe termice şi rachete anti-blindaj, ceea ce nu se potrivea deloc viziunii romantice a „opozanţilor cu mâinile goale". Însă e adevărat că Arabia Saudită decretase pe 22 ianuarie, unilateral şi fără să-şi motiveze opinia, „eşecul" misiunii observatorilor. Pentru Riad era necesară o intervenţie imediată a ONU. Şi presa avea să susţină

această intervenţie, inclusiv în Occident. Trebuia să se intervină în Siria, reluau în cor marile reprezentante ale mass-mediei occidentale. În ceea ce priveşte postul de televiziune Al Jazeera, aceasta se angajase încă din luna ianuarie într-o acţiune de denigrare a misiunii. O dovedea la modul criptic raportul însuşi: „Credibilitatea misiunii a fost pusă sub semnul întrebării de telespectatorii şi auditorii arabi şi străini care se încred în anumite mijloace de informare în masă ce urmăresc deformarea realităţii."

O altă parte a raportului stabilea, de asemenea, că ziaristul francez Gilles Jacquier fusese ucis în urma tirului de mortiere al opoziţiei. „Homs a fost martorul asasinatului unui ziarist francez care lucra pentru France 2 şi al rănirii unui ziarist belgian. În ambele cazuri, guvernul şi opoziţia s-au acuzat reciproc [...]. Rapoartele misiunii indică faptul că ziaristul francez a fost ucis în urma tirurilor de mortiere al opoziţiei." Numai Georges Malbrunot, de la *Le Figaro*, a condus o anchetă şi a ajuns la aceleaşi concluzii. Totuşi, afacerea era încheiată, nu putea fi vorba decât de un tir al forţelor regimului sirian. Nu a contat că Gilles Jacquier era, în momentul în care aveau loc faptele, sub protecţia armatei siriene, că se găsea într-un cartier alauit, mass-media a găsit imediat un mijloc pentru a stigmatiza regimul de la Damasc. Adevărul va fi stabilit în primăvara anului 2013, dar nicio instituţie importantă reprezentantă a mass-mediei nu a mai revenit asupra acestui fapt.

Subtilităţile meseriei de jurnalist sunt în realitate destul de lesne de învăţat. Restul reprezintă o strategie perfect însuşită de televiziunea Al Jazeera, însă reluată automat de o anumită

parte a mass-mediei franceze, aparţinând totuşi Serviciului public al audiovizualului, precum France 2. De fapt, Al Jazeera se foloseşte de tehnici simple, care au sfârşit prin a contamina presa occidentală: cum nu sunt suficienţi reporteri care să relateze de la faţa locului, trebuie să se povestească ceva. Mai multe tehnici sunt puse la lucru. Mai întâi generalizarea: se va vorbi astfel despre „poporul sirian", despre „Siria". O altă tehnică este etichetarea. Astfel, ASL, Armata Siriană Liberă, a fost multă vreme o franciză, o convenţie de limbaj foarte apreciată de unii ziarişti, care în cel mai bun caz nu înţeleg nimic, iar în cel mai rău caz sunt complici la un proces de distorsionare a realităţii. Prin urmare, mass-media a retransmis dorinţele occidentalilor de a înarma brigăzi de sorginte islamică, a căror deschidere faţă de elemente salafiste şi jihadiste fusese dovedită. Uneori este vorba pur şi simplu de falsificare, folosind imagini de arhivă, scoase din context, pentru a ilustra un document sau pentru a face senzaţie. În cazul presei franceze, atât de strictă în privinţa principiilor şi atât de promptă în a da lecţii de libertate presei din lumea întreagă, este vorba de comportamente cel puţin stranii, care uneori arată cât de ignoranţi sunt consideraţi cetăţenii. Astfel, în iarna anului 2011, pe canalul France 2, la jurnal, a fost difuzat un reportaj din teren. Ziariştii i-au urmărit în exclusivitate, la Homs, pe rebeli în lupta lor din oraş împotriva loialiştilor. De la început, tonul este dramatic. Primele imagini sunt menite să ilustreze bombardamentul întreprins de armata siriană – cu obuze, se precizează: de fapt, vedem o explozie bruscă, urmată imediat de un fum negru şi de flăcări imense. Imaginea este spectaculoasă, dar nu are nimic de a

face cu artileria: e vorba, în mod clar, de explozia unui rezervor de carburant, şi nu de o deflagraţie a unei rachete sau de un tir balistic. În continuare, în acelaşi reportaj, un grup de insurgenţi asediază o clădire a poliţiei: luptătorii se apropie trăgând rafale în toate direcţiile, fără ca aparatul de filmat să se mişte sau să se clatine, totul este înregistrat cu camera pe umăr. Apoi, echipa pătrunde în clădire: un bărbat cu o mitralieră grea la şold iese din rând şi trage în scările clădirii. Toată lumea urcă scările, cu o uşurinţă deconcertantă, inclusiv ziaristul. Apoi se aud strigăte de victorie (faimosul *takbir* care constă în a rosti *Allah Akbar*, „Allah e mare"). Mai mulţi rebeli fac semnul victoriei şi ies ţinând în mâini lăzi cu muniţie. Niciun cadavru, niciun foc tras dinspre duşmani, un curaj exemplar în ceea ce îl priveşte pe reporter. Şi pentru telespectator strania impresie că a fost păcălit, că asaltul s-a derulat într-o clădire goală şi că este o punere în scenă.

Uneori este de ajuns folosirea ghilimelelor şi a unor termeni duri care scutesc de orice explicaţie. Astfel, referendumul organizat de guvernul sirian pe 4 martie 2012 a fost imediat calificat drept „controversat". Aici, termenul este definitiv: nu trebuie să fie acordată nicio atenţie acestei consultări electorale. De altfel, care parte a mass-mediei va fi avut grijă să citească textul noii Constituţii sirene care, ca un detaliu interesant, face largi concesii islamismului politic, recunoscând şaria ca „sursă majoră" a dreptului?

La Damasc, primele atentate sinucigaşe comise în capitală, care au provocat moartea a 27 de persoane, au fost atribuite de autorităţile siriene „teroriştilor" (termen pus între ghilimele de presa occidentală). Aceeaşi deontologie a jurnalismului, pe

care nu o vedem funcţionând decât atunci când este vorba de revoluţionari sau de retransmiterea sistematică a informaţiilor vehiculate de SOHR, se dovedeşte aici foarte vigilentă în privinţa termenilor: la urma urmei, de data aceasta informaţia vine de la agenţia siriană SANA. Se cuvine aşadar să fie verificate sursele cu circumspecţie, de fapt presupunând că regimul însuşi este la originea unor astfel de evenimente, aşa cum va fi subliniat cu perseverenţă când atentatele ucigaşe vor ajunge din nou în capitală, în decembrie 2011, când un dublu atentat a provocat zeci de morţi pe drumul spre Damasc. În ajun, un atac împotriva unui convoi al ONU ucidea mai mulţi oameni din trupele siriene. Regimul şi rebelii îşi aruncau unul altuia responsabilitatea evenimentelor care însângerau oraşele Damasc, Alep şi Homs. Dar aceasta nu împiedica considerarea drept încheiată a afacerii, în ciuda difuzării pe France 24 a unui documentar făcut de un amator, film găsit pe internet, care tulbură membrii opoziţiei. În documentar se aude rugăciunea unui insurgent care îl invocă pe Dumnezeu pentru a binecuvânta explozia criminală care se petrece sub ochii lui.

Pe 23 decembrie 2011, un masiv atentat sinucigaş face 44 de morţi şi 166 de răniţi în cartierul Kfar Sousse din vestul capitalei, chiar în ziua sosirii observatorilor Ligii Arabe la Damasc. Atentatul viza clădirea serviciilor de securitate. Majoritatea victimelor sunt trecători sau automobilişti. Bineînţeles că şi în acest caz regimul este bănuit, mai ales când acesta acuză organizaţia *Al-Qaida*, ceea ce a stârnit râsul prin redacţii. Când regimul a vorbit de *Al-Qaida*, încă din toamna lui 2011, toată mass-media a crezut că este vorba de propagandă, într-atât

erau de convinşi ziariştii de o revoluţie care se plia pe schemele lor de gândire. Desigur, sirienii ne-au obişnuit cu „lovituri urâte", cum scrie *Le Monde*, dar trebuie totuşi să rămânem raţionali: cinismul are limite.

Acelaşi lucru la Qazzaz, în mai 2012: un dublu atentat sinucigaş face 55 de morţi, în plină zi, la o oră de vârf, când locuitorii Damascului merg la serviciu şi copiii la şcoală. Consiliul Naţional Sirian pune pe tapet imediat ideea că aceste atentate sunt o manipulare şi acuză regimul de a fi pus în scenă masacrul, „plasând trupurile victimelor represiunii la locul atentatelor", pentru a lăsa impresia unui atentat terorist. Imaginile video difuzate a doua zi, care arată locul în momentul exploziilor, vor dezminţi foarte clar această ipoteză. Dar aceasta nu a împiedicat Quai d'Orsay să declare că Franţa „impută regimului întreaga responsabilitate a violenţelor". Statele Unite cel puţin au avut inspiraţia să condamne „cu cea mai mare fermitate" dublul atentat.

Le Monde însuşi este prins în flagrant practicând teoria conspiraţiei a doua zi după atentatul din 18 iulie 2012, care a decimat o parte din Statul Major sirian la sediul Securităţii Naţionale, printre care pe Asif Shawkat, cumnatul lui Bashar, Hassan Turkmani şi Daoud Rajha, ministrul creştin al Apărării. Şi dacă era vorba de o lovitură a lui Bashar al-Assad pentru a scăpa de cei se gândeau să scape de el, se întreabă ziarul?

Acelaşi tratament al informaţiei are loc pe 21 martie 2013, când un atentat sinucigaş la moscheea Al-Iman din Damasc face 42 de morţi. Printre numeroasele victime se găseşte şi un important demnitar religios sunnit, şeicul Mohamed Said

Ramadan al-Bouti, care a fost întotdeauna loialist. Redacţiile s-au mulţumit să retransmită laconic relatarea AFP, fără să se întrebe asupra simbolului pe care îl reprezenta acest demnitar respectat, cunoscut pentru calităţile sale de teolog şi de critic fervent al salafismului reprezentat de Qaradawi.

În schimb, alături de indignările selective, se va vorbi de calvarul de la Jaramana, de la Qasa, de la Zablatani, de la Bab Tuma şi Bab Sharqi, cartiere din Damasc supuse luni de zile unor tiruri trase orbeşte cu rachete sau cu mortiere, provocând zeci de morţi printre locuitori. Aceşti civili neînarmaţi sunt bănuiţi de a fi în cel mai bun caz rebeli sau în cel mai rău caz loialişti. În dimineaţa zilei de 11 noiembrie, un mortier tras de militanţi loveşte un autobuz şcolar în cartierul Bab Sharqi. Cinci copii şi şoferul mor în acest atac. În acelaşi timp în cartierul Al Cassano, 11 copii pier în urma bombardamentului asupra şcolii Sfântul Ioan Damaschinul. Toate aceste atacuri au fost revendicate ulterior de brigada *Sham al-Rasul*, care dădea asigurări că vizase o ascunzătoare de *shabihas*, ucigaşi angajaţi de regim. Dar fără îndoială că anumite mijloace de informare în masă vor continua să pună ghilimele teroriştilor.

În schimb, când *Human Rights Watch* publica, pe 20 martie 2012, un raport în care îi acuza pe insurgenţi de „violări grave ale drepturilor omului, de răpiri, torturi şi execuţii", comunicatul de presă trecea aproape neobservat. Cel mult se vorbea de „abuzuri" şi chiar de „abuzuri grave". În timp ce situaţia diplomatică părea blocată la Consiliul de Securitate, lipsa de reprezentativitate a Consiliului Naţional Sirian, pe atunci în curs de dezmembrare, se vedea foarte limpede, iar cancelariile

occidentale dezbăteau supralicitările monarhiilor petroliere din Golf, gata să îi înarmeze pe insurgenţi, o parte a presei îşi îmbrăca foarte firesc uniforma de sprijinitoare zeloasă a statelor majore. Guvernele occidentale, trecând prin stadiul emoţional şi umanitar, sperau astfel să poată să clintească poziţia Chinei şi a Rusiei, prin intermediul unei „intervenţii", al „unor lovituri bine alese", pentru ca „masacrele" să înceteze. Era vorba de un mare clasic al *psywar*[1], ilustrat de afacerea incubatoarelor kuweitiene din 1990 şi de presupusele arme de distrugere în masă irakiene din 2003.

Chiar prezentarea „primăverii arabe" nu face excepţie de la această metodă parţială care pare să confirme popularitatea remarcabilă de care se bucură ţările arabe din Golf. Pe 7 februarie 2012, canalul Arte difuzează o emisiune intitulată „Primăvara arabă după un an". Toate ţările implicate sunt trecute în revistă. Toate? Mai puţin Bahrain. Straniu, dar în documentar au fost lăsate deoparte manifestaţiile şi represiunea brutală care le-a urmat. E adevărat că, după ce tancurile saudite au intervenit masiv – fără ca cineva să se emoţioneze – pentru a susţine dinastia sunnită contestată, ordinea domneşte la Manama. În ceea ce priveşte Qatarul, chiar dacă anumiţi opozanţi sirieni în exil recunosc implicarea puternică a televiziunii qatare în prezentarea revoltei din Siria, Al Jazeera continuă să treacă drept un model pentru mass-media modernă, un fel de CNN arab.[2] Aceasta înseamnă

[1] Război psihologic (n. red.).

[2] În legătură cu trucajele efectuate de Al Jazeera, a se vedea raportul CF2R: http://www.cf2r.org/image/stories/RR/rr11-syrie-une-libani-sation-fabriquee.pdf

să uităm puţin cam repede că una dintre vedetele postului de televiziune este predicatorul de origine egipteană Yusuf al-Qaradawi, care în fiecare zi de vineri toarnă gaz pe foc instigând la uciderea alauiţilor. De altfel, printre difuzările Al Jazeera există şi o interpretare foarte personală a Shoah-ului[1], datată 2009: „Este o pedeapsă divină. Dacă Allah vrea, data viitoare va fi mâna musulmanilor."

Este vizată metoda, probabil inconştientă, care urmăreşte să răstălmăcească faptele pentru a le plia pe opinia generală pe care o au ziariştii. În absenţa reporterilor din teren, redacţiile sunt condamnate la reacţii negândite. Un exemplu: aşa cum am menţionat, principala sursă de informaţie asupra situaţiei din teren este SOHR. Or, SOHR este o emanaţie a Frăţiei Musulmane, al cărei preşedinte, un anume Rami Abdel Rahman, inundă presa cu cifre care sunt reluate apoi de AFP, Reuters şi CNN. Domnul Abdel Rahman nu este ziarist, dar acest lucru nu contează. AFP, reluată în cor prin toate marile ziare, continuă să citeze solemn din discursul SOHR „prin intermediul preşedintelui Rami Abdel Rahman". Ar trebui să funcţioneze reflexul jurnaliştilor de a respecta codul deontologic astfel încât mass-media să-şi diversifice sursele, dacă nu să-şi pună şi întrebări în legătură cu ele.

Psywar, o armă ineficientă

În faţa repetatelor blocaje ale Consiliului de Securitate, occidentalii au folosit vechile metode ale dramatizării: trebuiau

[1] *Shoah* este un film documentar francez despre exterminarea evreilor de către naziști în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (n. red.).

să treacă la altceva, să deblocheze situaţia şi să încerce să depăşească hotărârea Rusiei de a nu ceda. De multe ori, în timp ce ONU îşi trimitea emisarii în Siria (vizitele lui Kofi Annan în teren, misiunea inspectorilor ONU), demersul diplomatic era poluat de anunţul unui masacru sau al unei operaţiuni ucigaşe a armatei, a cărei dimensiune emoţională făcea imposibilă orice încercare de soluţionare pe calea negocierii cu regimul.

Trebuie să observăm aici că RAM[1], perfect asumată şi teoretizată de Statele Unite în anii '90, a livrat poate Siriei una dintre ultimele bătălii într-o accepţiune radicală: cea a războiului informaţiei. Mass-media (şi ONG-urile care le alimentează cu „surse") au devenit mecanisme esenţiale: la drept vorbind, nici nu au încetat vreodată să fie altceva de când există război. Dar în Siria se remarcă un fel de paroxism. Conform doctrinei *psywar*, principiul oricărei operaţii psihologice se organizează în jurul a trei elemente: a ascunde o parte a realităţii, a stârni emoţii şi a furniza mijloacelor de informare în masă ceea ce aşteaptă. S-ar părea că această strategie psihologică a fost perfect asimilată de grupurile de rebeli din Siria. În lupta asimetrică pe care o duc împotriva lor cele două forţe ale regimului, au recurs sistematic la această strategie. Este evident că blocajul Consiliului de Securitate, lentoarea şi incapacitatea opozanţilor de a se impune occidentalilor drept interlocutori credibili şi, de asemenea, promisiunile neonorate ale ţărilor din Golf permit de fiecare dată ca masacrele acestea să fie primite ca un

[1] Revoluţia în Afaceri Militare.

prilej de schimbare de registru. Bunăoară, anunțul făcut la mai puțin de zece zile după cele două masacre, mai întâi la Hula (în ajunul vizitei lui Kofi Annan, emisarul ONU), apoi și pe 7 iunie 2012 la Mazraat al-Qubeir, au avut un efect imediat: trecând prin stadiul emoțional, așa cum a recunoscut (involuntar) Laurent Fabius la postul Europe 1 pe 29 mai, „o urmare a masacrului poate fi ca țările reticente până acum să își schimbe atitudinea". La o zi după descoperirea masacrului de la Hula, armata siriană a fost imediat acuzată. Însă observatorii ONU au precizat mai târziu că majoritatea victimelor fuseseră executate de foarte aproape și în cap, iar unele aveau gâtul tăiat. Martorii vorbesc de mai multe locuri în care cadavrele fuseseră aduse, iar apoi îndepărtate. La urma urmei, era vorba mai sigur de operațiuni ucigașe de vendetă, într-un context în care toți cunoscătorii din regiune atrăgeau atenția de luni de zile asupra unui război civil generalizat, între clanurile pro și contra Assad, și chiar între comunități. Căci este impresionant să constați că zonele în care au fost comise masacrele erau zone mixte cu comunități foarte amestecate, în care mai ales alauiții și sunniții formau grosul nu atât al batalioanelor ASL, cât al milițiilor de autoapărare care controlau numeroase orașe în nordul Siriei, între Homs, Idlib și Hamāh. Este foarte probabil ca în masacre să fie implicate familiile sunnite rivale ca urmare a alegerilor legislative din mai 2012. Generalul Mood, după ce a fost la fața locului, părea să sugereze că este vorba de reglări de conturi între clanuri: „Oricine ar fi aceștia, cei care au început, cei care au ripostat și cei care au contribuit la un

asemenea act deplorabil de violență trebuie să fie considerați responsabili" (*Le Monde*, 28 mai 2012).

Căci faimoșii *shabihas*, adică ucigașii regimului, nu par a fi implicați în cazul de față, într-atât de intensă este circulația armelor și de generalizată autoapărarea. *Shabihas* au sfârșit prin a desemna, în filmulețele video postate de rebeli, Forțele de Apărare Națională, aceste miliții constituite din locuitori care își apără propriile cartiere sau sate împotriva rebelilor. Asemenea culacilor în URSS-ul lui Stalin, termenul de *shabiha* a devenit o franciză pentru unii dintre rebeli pentru a justifica eliminarea civililor. Dar, în noiembrie 2013, trupul decapitat al unui *shabiha*, expus de un grup islamic într-o înregistrare video, s-a dovedit a fi cel al unui membru al ASL executat din greșeală.

Pe de altă parte, în august 2013, au trecut cu totul neobservate masacrele sistematice comise de mai multe grupuri de rebeli precum *Ahrar al-Sham*, Statul Islamic din Irak și din Siria, Frontul *al-Nusra*, *Jaish al-Muhajireen wal Ansar* și *Suqour al-Izz*, cu participarea brigăzilor ASL, oficial recunoscute de occidentali ca frecventabile. Pe 4 și 5 august, mai mult de 12 sate au fost atacate în regiunea muntoasă de coastă a Latakiei. Peste 100 de femei și de copii, în majoritate alauiți, au fost răpiți și ținuți prizonieri de rebeli. Bărbații în putere, bătrânii și handicapații au fost sistematic masacrați. Conform *Human Rights Watch*, au fost uciși în total 190 de civili, din care 43 de femei, copii sau bătrâni, majoritatea decapitați. Și este limpede că anumite atrocități comise de opoziție cu prilejul acestei operațiuni fuseseră din motive confesionale. De exemplu, la Barouda, luptătorii din opoziție au distrus intenționat

un *maqam* alauit (monument funerar al unui „sfânt" alauit) şi par să fi avariat deliberat mormântul călugărului care era îngropat acolo. Pe 4 august, luptătorii din opoziţie l-au răpit şi mai apoi l-au executat pe şeicul Badr Ghazal, demnitarul alauit local, responsabil de *maqam*. Până azi, nimeni nu are veşti despre cele 200 de femei şi de copii răpiţi şi ţinuţi ostatici de rebelii jihadişti. Au fost filmate doar câteva imagini de către un ziarist de la Al Jazeera, însă postul a refuzat să difuzeze înregistrarea. Iar vestea a trecut neobservată.

Capitolul 3

Imposibila intervenţie internaţională

Marea întoarcere a Rusiei

Rusia, ţap ispăşitor al diplomaţiei occidentale, este indiscutabil unul dintre principalele atuuri ale Siriei pe plan internaţional. Regimul îşi datorează supravieţuirea Moscovei, care s-a întors spectaculos pe scena mondială, împiedicând orice intervenţie militară exterioară. Rusia, care avea mult de pierdut în cazul căderii regimului, după ce l-a susţinut atât de intens, avea să îşi vadă tenacitatea răsplătită. În Siria, Rusia se sprijină pe caracterul istoric şi diplomatic al atuurilor sale.

Relaţiile Rusiei cu Siria sunt rodul unei alianţe strategice care îşi are rădăcinile în trecut. Într-adevăr, după exemplul principalelor puteri europene, Rusia ţaristă a jucat în secolul al XIX-lea cartea creştinilor ortodocşi pentru a-şi putea plasa influenţa în Bilad al-Sham, iar istoria relaţiei ruso-siriene începe cu adevărat în perioada de dinaintea războiului pentru Suez, în 1956. În pofida recunoaşterii de către URSS a Statului Israel încă din 1948, liderii sirieni, în urma exemplului dat de Egipt, se orientează spre URSS. Într-un context dominat de

decolonizare, în care orice alianţă cu Occidentul contrazicea discursul de independenţă, cuvântul de ordine este „dorim armele voastre, însă ideile vi le lăsăm vouă".

La sfârşitul anilor '50 începe o cooperare bilaterală între cele două ţări. Sovieticii vor fi, în general, puţin interesaţi de rigoarea marxistă în implementarea acestor proiecte, chiar dacă dirijismul şi planificarea vor da un aspect socializant acestei politici. Luarea puterii de către Partidul Baas în 1963 şi reorganizarea făcută de Hafez al-Assad[1] începând cu 1970 nu au grăbit, totuşi, intrarea Siriei pe orbita Rusiei, în timp ce Irakul şi Egiptul sunt mult mai avansate în relaţia lor. Dar curând, dezertarea Egiptului, care în 1978 semnează pacea cu Israelul, îl împinge pe Hafez al-Assad în braţele sovieticilor, obligaţi să înlocuiască veriga lipsă cu Siria. După o vizită oficială a lui Hafez în 1979 la Moscova, a urmat semnarea Tratatului de pace din 1980 care a consacrat, pe o perioadă de douăzeci de ani, cooperarea intensă dintre cele două ţări.

E vorba de o apropiere de circumstanţă, dictată numai de interesele strategice, şi nu de ideologie. Într-adevăr, sosirea lui Hafez la putere în 1970 şi „mişcarea de reorganizare" au condus la un viraj „burghez" al politicii economice siriene. Regimul se sprijină pe marile familii sunnite şi, în acelaşi timp, câştigă favorurile financiare ale ţărilor din Golf. În paralel, pe plan intern, această reorganizare este însoţită de o urmărire metodică a elementelor politice marxiste, comuniste,

[1] Acesta a vizitat totuşi URSS. În 1958, Hafez al-Assad a petrecut acolo 11 luni, pentru stagiul său de pilot de vânătoare, şi a învăţat limba. Nu o va vorbi niciodată oficial, ca de altfel nicio altă limbă străină, cu excepţia arabei.

dar şi socialiste nasseriene. URSS închide ochii, fiindcă pentru Moscova miza este regională. Alianţa cu Siria venea să contrabalanseze relaţia americano-egipteană instaurată prin acordurile de la Camp David din 1978. Pentru Damasc era necesar să câştige, datorită Moscovei, „paritatea strategică" cu Israelul prin intermediul cooperării militare şi al achiziţionării de armament. În realitate, tipul armelor livrate şi moderaţia sovieticilor aveau să ducă la o cu totul altă situaţie, care însă a convenit ambelor părţi. Pentru Hafez al-Assad, scopul era să devină indispensabil oricărei negocieri regionale. Pentru sovietici, care preferau o rezolvare a conflictului israeliano-palestinian prin negocieri, această cooperare permitea să nu i se confere Siriei un avantaj strategic major, dându-i totuşi impresia că Rusia sprijină „frontul refuzului" alcătuit din Siria şi OEP[1]. Assad beneficiază curând de această alianţă, participând la negocieri treptate cu privire la problema Golanului, după octombrie 1973.

Dar sirienii se vor dovedi uneori aliaţi stânjenitori pentru Moscova: astfel, sovieticii sunt puşi în faţa faptului împlinit cu prilejul invaziei Libanului de către trupele siriene în iunie 1976. Siria intervine pentru a-i sprijini pe creştini împotriva palestinienilor şi a stângii libaneze.

După ce Gorbaciov vine le putere, în 1985, Hafez al-Assad simte o schimbare de atitudine: URSS nu mai are mijloacele de a finanţa acest sprijin militar (în parte ieşind în pierdere), în contextul imploziei economiei sovietice. Assad îşi modifică orientarea la timp şi, când are loc primul război din Golf, este alături

[1] Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (n. tr.).

de Statele Unite. După dizolvarea URSS, în decembrie 1991, această cooperare nu încetează, ci devine din ce în ce mai condiţionată de posibilitatea Siriei de a plăti, însă aceasta este limitată.

Schimbarea de direcţie în anii '90 înseamnă că Siria se apropie progresiv de Statele Unite şi Uniunea Europeană ca urmare a Procesului de la Barcelona[1]. Excelentele relaţii pe care Bashar al-Assad le va avea cu Recep Tayyip Erdoğan (care îl compară cu „fratele său mai mic") şi apropierea Siriei de Arabia Saudită şi chiar de Qatar sfârşesc prin a tensiona legăturile cu Moscova, fără ca faptul acesta să afecteze totuşi onorarea contractelor de armament. Însă Rusia reîncepe în 2003–2004 activarea vechilor reţele sovietice într-un context al intensificării antiamericanismului în lumea arabă ca urmare a invaziei din Irak. În ianuarie 2005, Bashar al-Assad reia legăturile cu Rusia: întâlnirea lui cu Vladimir Putin la Moscova îi permite să tranşeze definitiv obsedanta problemă a datoriei siriene. Aceasta este ştearsă în proporţie de 75%. Chiar la momentul oportun, căci o lună mai târziu, pe 14 februarie 2005, asasinarea lui Rafic Hariri la Beirut şi bănuielile care planează asupra serviciilor de securitate siriene izolează din nou regimul, care trebuie să se retragă din Liban. Mai apoi, apropierea de Iran şi mişcările de contestare a regimului din 2011 vor reactiva cartea rusă.

Siria, o clientelă?

Să fie oare interesele ruseşti în Siria atât de numeroase încât diplomaţia de la Kremlin a ales să se implice într-o

[1] Parteneriat încheiat în 1995 de Uniunea Europeană cu statele din nordul Africii şi Orientul Mijlociu (n. coord.).

manieră atât de intensă în jocul diplomatic? Desigur, în Siria putem număra aproximativ 50 000 de cupluri mixte, în majoritatea dintre ele unul dintre soți fiind creștin. Dar trebuie să cercetăm la nivelul simbolisticii adevăratele motive ale sprijinului Rusiei. Într-adevăr, în ceea ce privește noțiunea de *soft power*, poziția rusă este foarte paradoxală. Pe de o parte, în conflictul sirian aspectul religios joacă un rol important în reprezentările liderilor, ca și în cele ale opiniei publice. Ortodoxia rusă este foarte legată de o formă de universalism al patriarhatului de la Moscova, prin care Rusia ar fi protectoarea tradițională a minorităților creștine din lumea arabă. O dovedește anunțul recent al ministerului rus de Afaceri Externe referitor la participarea sa la reconstrucția bisericii Nașterii Domnului din Betleem. Aspectul simbolic al minorității creștine este astfel una dintre fațetele sprijinului rus. Creștinii, numiți „greco-ortodocși", sunt, într-adevăr, cei mai numeroși membri ai acestei comunități și legăturile dintre cele două patriarhate sunt încă foarte vii, de când au fost consolidate în 1943, sub Stalin, prin vizita Patriarhului Antiohiei la Moscova. Această prezență siriană ortodoxă este încă foarte vizibilă în Rusia. De altfel, dacă ținem cont numai de un aspect, Rusia reia într-un fel tradiția imperială în care comunitatea creștin-ortodoxă servea drept pârghie pentru influența rusă în regiune. Represaliile creștinilor de la Ma'loula în septembrie 2013 au fost reluate pe larg și difuzate de responsabilii și mass-media din Rusia, întrucât aceste evenimente mai au o rezonanță aparte în rândul opiniei publice. Dar, pe de altă parte, „laicitatea" regimului de la Damasc este una dintre rațiunile sprijinului acordat de Moscova. Trebuie să reamintim

că țările arabe partenere ale URSS (Algeria, Libia, Egiptul din timpul lui Mubarak) erau cu toate asimilabile unor regimuri recunoscute ca fiind „laice" sau inspirate de o ideologie considerată secular. Sprijinul rus acordat ultimului regim baasist capătă, așadar, o dimensiune psihologică, într-un Orient Mijlociu pe care rușii îl percep ca fiind din ce în ce mai dominat de islamul politic. În general, autoritățile ruse nu au încetat să pună pe tapet chestiunea situației minorităților[1], a căror soartă, trebuie să recunoaștem, nu este absolut deloc garantată și rămâne un motiv de îngrijorare pentru cancelariile occidentale. De asemenea, în trecut, Moscova a format generații de ofițeri, mai ales alauiți, dar și universitari.[2] Chiar și în aceste condiții, simbioza culturală dintre cele două popoare rămâne limitată, rușii trăind între ei în bazele lor și păstrând considerabile prejudecăți negative față de arabi în general. În ceea ce îi privește pe sirieni, clișeele privind rușii sunt foarte numeroase. Dacă în perioada recentă, această prezență este mai puțin marcantă decât pe vremea sovieticilor, mai pot fi văzute la Alep în ultimii ani numeroase firme de prăvălii în

[1] Raportul Valdai din iunie 2012 extrapolează puțin ponderea acestor „minorități" în Siria, propunând cifra de 40% pentru toate confesiunile și etniile. Totul depinde de estimarea făcută de fiecare dintre ele, nicio statistică etnică sau confesională nefiind realizată până acum de autoritățile siriene. Logic, în ceea ce privește grupul creștin, evaluările sunt adeseori optimiste. VALDAI CLUB ANALYTICAL REPORT, „Transformation in the Arab world and Russia's interests", iunie 2012, p. 54.

[2] Astfel, Rifaat al-Assad, fratele lui Hafez, va primi în anii '70 un doctorat (*honoris causa*) în Științe Politice în cadrul Academiei de Științe a URSS. Monzer Makhous, actualul „ambasador" al coaliției naționale siriene la Paris, are un doctorat în geologie obținut la Universitatea de Stat din Moscova.

limba rusă, semnul unui trecut apus, dar şi continuarea unui turism rusesc „proteiform".

Armamentul este nucleul central al relaţiilor dintre cele două ţări. După moartea lui Brejnev, în 1982, Hafez al-Assad reuşeşte cu abilitate să intensifice livrările destinate armatei sale. Conform lui Patrick Seale, Siria ar fi primit între 1982 şi 1986 o cantitate de arme care constituie încă arsenalul actual, în mod evident vetust. Pe durata a câţiva ani, armata siriană şi-a sporit numărul de tancuri de la 3 200 la 4 400 şi de avioane de la 440 la 650. Cât priveşte artileria, aceasta numără în prezent 4 000 de piese, iar siturile de apărare antiaeriană au sporit de la 100 la 180[1]. Observatorii sunt miraţi că Siria este prima ţară terţă (nefăcând parte din Pactul de la Varşovia) care primeşte acest tip de armament: astfel, SS-21, rachete sol-sol cu rază de acţiune de 100 de km realizate în 1982, sunt livrate în 1983. De asemenea, baterii SAM5 extrem de performante sunt livrate pentru a proteja portul din Latakia şi sunt instalate în bazele de la Homs şi Ad-Dumair. Staţiile radar, precum cele de la Kassab, sunt de asemenea, instalate pentru a „asculta" bazele NATO de pe teritoriul turc. În schimb, echipe de consilieri militari ruşi sunt prezente mai mult pentru a folosi aceste echipamente sau pentru a forma specialişti în folosirea Mig-urilor 23 şi 27 şi a altor tancuri T-74 livrate. La sfârşitul anilor 1980, aceşti consilieri sunt aproape 5 000, din ei făcând parte membri ai personalului bazei navale din Tartus, pe care URSS o foloseşte din 1971 ca punct de sprijin logistic şi de alimentare a flotei sale din Marea Neagră.

[1] Patrick Seale, *Assad, the Struggle for the Middle East*, 1990, p. 398.

Trebuie să adăugăm acestor consilieri militari şi asistenţii tehnici pentru marile proiecte industriale sau agricole, care vor fi rechemaţi odată cu dezmembrarea URSS din 1991. Profunzimea şi complexitatea apărării antiaeriene siriene implică în continuare şi în zilele noastre prezenţa a numeroşi instructori ruşi pentru a forma la faţa locului personalul destinat să folosească aceste arme.[1] Orice intervenţie externă ar presupune un risc suplimentar, acela de a provoca pierderi printre consilierii militari ruşi, mai ales că aceste sisteme sunt eficace, gândite într-o logică strategică a „negării accesului" în zonă. Renunţarea la orice operaţiune militară în septembrie 2013 împotriva Siriei este în parte rezultatul acestei politici de înarmare defensivă, iniţiată de sovietici.

Uniunea Sovietică a furnizat, aşadar, Siriei o parte esenţială din armamentul său, dar acum Rusia se mulţumeşte să îşi pună în aplicare angajamentele sale care se referă în primul rând la furnizarea anumitor sisteme de apărare aeriană. Pentru Moscova, aceste livrări de natură defensivă nu încalcă tratatele internaţionale. Astfel, în februarie 2011, chiar înainte ca revolta să înceapă, israelienii au sesizat livrarea în Siria, confirmată de ruşi în virtutea unui acord datând din 2007, a unei rachete supersonice antinavale foarte performante. Aceasta a fost livrată, cum fusese stabilit, în 2011. Dacă este adevărat că Rusia nu mai livrează Siriei avioane de vânătoare sau tancuri pe durata conflictului, nu este mai puţin adevărat că legăturile logistice care vizează furnizarea de piese de schimb au rămas neschimbate. Cu toate acestea, ruşii nu se lasă înşelaţi

[1] Este vorba în special de sistemele de rachete Buk-M2 şi Pantsir-S1 (denumite SA-17 şi, respectiv, SA-22 de NATO).

de livrările de arme clandestine care sunt făcute de anumiți aliați arabi către opoziție. În timpul verii lui 2012, Serghei Lavrov evocase livrarea de *Stingers*[1] rebelilor sirieni: o armă cu o simbolistică importantă, deoarece le-a permis mujahedinilor afgani să dea lovitura decisivă Armatei Roșii. În toamna lui 2012, Washington Post dădea asigurări că rachetele folosite aparent pentru prima dată în noiembrie împotriva aviației siriene fuseseră livrate de Qatar.[2] Un alt domeniu în care Rusia a intervenit încă de foarte timpuriu este domeniul economic. Moscova a lucrat într-un mod foarte activ ca să evite o asfixiere a economiei siriene supuse foarte devreme tuturor tipurilor de embargouri din partea Uniunii Europene. De altfel, cancelariile occidentale contau pe aceasta încă de la început, permițând în teren realizarea unui conflict de mică intensitate. Anumiți lideri pariau pe o prăbușire a armatei. Epuizarea resurselor făcea imposibilă astfel plata salariilor și a soldelor. Or, regimul își plătea în continuare funcționarii, inclusiv în zonele în care administrația nu mai era funcțională sau care erau controlate de rebeli. Iar soldații își primeau soldele.

Încă de la început, Rusia a consolidat două domenii principale: aprovizionarea cu produse petroliere rafinate și rezervele în devize ale regimului sirian. În 2012 fusese încheiat un acord de livrare de benzină și motorină în schimbul petrolului nerafinat, în timp ce embargoul stabilit de Uniunea Europeană intrase în vigoare din septembrie 2011. De la începutul

[1] Lansator de rachete sol-aer de fabricație americană (n. coord.).

[2] „Officials: Syrian rebels' arsenal includes up to 40 antiaircraft missile system", în *The Washington Post*, 29 noiembrie 2012.

crizei, producţia siriană de petrol nerafinat este modestă, în jur de 150 000 barili pe zi. Dar, începând cu 2011, în acest domeniu s-ar fi pierdut aproximativ 17 miliarde de dolari. Rusia nu se mulţumeşte să se substituie importatorilor pentru a asigura venituri economiei siriene. În acest punct acordul ruso-sirian este strategic, prevăzând livrarea de produse pe care Siria, ca multe alte ţări petroliere, are probleme să le furnizeze din cauza lipsei posibilităţilor suficiente de rafinare, care sunt esenţiale pentru întreţinerea forţelor armate. Un alt domeniu, mai neaşteptat, dar vital, este cel al bancnotelor. S-ar părea că Rusia a ajutat regimul să ocolească embargoul european pus pe bancnote. Banca Centrală a Siriei avea un furnizor austriac, iar acestuia i s-a aplicat embargoul european, aşa că ea s-a orientat spre Rusia.[1] În septembrie 2012 au fost livrate nu mai puţin de 240 de tone de bancnote. Oficial, era vorba de înlocuirea bancnotelor folosite şi de susţinerea PIB-ului sirian, dar adevărul este că regimul de la Damasc s-a angajat într-un proces inevitabil de inflaţie inventată.

Constatând astfel importanţa cooperării ruse cu regimul sirian, ne putem întreba în mod legitim dacă miza siriană nu este pur şi simplu pentru Moscova o modalitate de a crea un precedent într-o nouă abordare a ordinii internaţionale.

Siria, o barieră strategică

Ceea ce nu au văzut occidentalii este faptul că vecinii apropiaţi, în special Irakul, au jucat un rol extrem de descurajant

[1] Este vorba de tipografia naţională rusă Goznak: http://fr.rian.ru/world/20120803/195570876.html

în atitudinea majoritar oportunistă sau chiar loialistă a populației siriene, inclusiv din rândul burgheziei sunnite. Spectrul terorismului și înfruntările dintre comunități în Irak a servit astfel ca motiv de respingere și fiecare nou atentat la Damasc sau la Alep amintește de acest teribil angrenaj al violenței. Pentru vecinii foarte apropiați Siriei, inclusiv pentru Israel, orice intervenție străină era, de asemenea, exclusă din cauza rezonanțelor teritoriale pe care le au problema kurdă și prezența șiiților. În ciuda acestui fapt, pentru a remedia faptul de a nu fi putut aduce „primăvara arabă" în Magreb și datorită entuziasmului pe termen scurt generat de succesul libian, diplomația franceză s-a lansat într-o contraofertă voluntaristă. Mai întâi, pe lângă Consiliul de Securitate, pentru o intervenție militară despre care chinezii și rușii menționaseră clar că nu o acceptă: ca urmare a încălcărilor dreptului internațional de către NATO în Libia, mai precis a Rezoluției nr. 1973, era limpede că după ce au lăsat impresia că sunt păcălite, Rusia și China au refuzat să dea un cec în alb occidentalilor pentru Siria. Pentru vecinii din imediata apropiere a Siriei, inclusiv pentru Israel, orice intervenție străină era, de asemenea, exclusă din cauza posibilelor repercusiuni teritoriale în Libanul de Sud, Golan sau la frontiera cu Turcia. Geografia teritoriului sirian era asemănătoare cu o tablă de șah și era lesne de prevăzut că amenințarea unei agravări a problemei kurde ar împiedica Turcia să intervină. Strategia Ankarei a fost una pe termen scurt: să nu întreprindă nimic, dar să permită fluxul combatanților și al armamentului la frontierele sale, fapt care ar fi permis o înlăturare rapidă a regimului sirian. Dar Bashar al-Assad, cel pe care Erdoğan

îl numea în 2010 „fratele mai mic", tot nu a fost înlăturat de la putere. Şi deja armata turcă trebuie să bombardeze sporadic poziţiile jihadiste pe care le consideră prea apropiate de teritoriul turc, în timp ce se intensifică opoziţia turcă faţă de deciziile guvernului care au făcut dintr-o parte a sudului ţării o zonă potenţial explozivă şi plină de traficanţi de toate felurile. Ankara a trebuit chiar să hotărască ridicarea unor porţiuni de zid pentru a-şi proteja mai bine frontierele. Cât priveşte serviciile de securitate europene, acestea s-au neliniştit, însă fără prea mult zgomot, din cauza atitudinii laxe a Ankarei faţă de circulaţia jihadiştilor. Teritoriul turc a devenit, într-adevăr, o platformă de tranzit a tinerilor jihadişti europeni, magrebieni şi caucazieni...

Problema tabu a jihadismului

În timpul verii anului 2012, opoziţia armată, cu graniţele sale volatile şi neliniştitoare, sfârşeşte prin a-şi face drum în mass-media occidentală. Aceasta s-a întâmplat însă cu multă întârziere, deşi prezenţa jihadiştilor a fost evocată de guvernul sirian şi reluată de câţiva observatori. Până în vara anului 2012 era aproape tabu să îndrăzneşti să evoci afluxul masiv al jihadiştilor în Siria: anumiţi experţi ridicau din umeri doar la ideea că libieni, tunisieni sau ceceni se găseau în Siria ca să lupte împotriva regimului. Pe atunci, declaraţiile peremptorii despre iminenţa căderii regimului le impuneau analiştilor să nu fie atenţi la metodele folosite în lupta împotriva regimului. Ideea că regimul poate contribui la transformarea nordului Siriei într-o zonă gri, comparabilă celei care se constituise

în nordul statului Mali, nu a impresionat aparent pe nimeni la Paris, Londra sau Washington. De altfel, decizia din martie 2012 de a închide ambasada Franței la Damasc arată în ce măsură liderii francezi au fost intoxicați de analiza lor pe termen scurt: dacă nu s-ar fi lipsit de canalele de comunicare și de mijloacele de informare, ar fi putut să evalueze mai bine raportul de forțe din teren. Când Édith Bouvier, într-un reportaj datat 23 decembrie 2011, povestește pentru *Le Figaro* trecerea ei clandestină prin Siria împreună cu apropiați ai lui Abdel Hakim Belhadj, fost jihadist cu experiența Afganistanului și devenit guvernator militar la Tripoli, informația ar fi trebuit să ajute la o mai bună înțelegere a situației. Într-un anumit fel, tânăra ziaristă acredita versiunea oficială a regimului care pretindea că are de a face cu „bande de teroriști veniți din străinătate". Belhadj are 41 de ani și provine din Derna. Este un fost jihadist, emir al Grupului Islamic care a luptat în Libia, fost combatant în Irak, pe care CIA a izbutit să îl prindă și să i-l livreze lui Gaddafi. Dar a vorbi despre infiltrarea grupurilor jihadiste, despre prezența *Al-Qaida* și chiar despre război civil era pe atunci tabu în mijloacele de informare în masă. Simpatia pentru victime era maximă. Opozanții sirieni sunt „militanți", „cyberactiviști" și chiar „revoluționari". Or, încărcăturile de arme venite de la Misrata, acostând în porturile turcești, sunt folosite încă din toamna anului 2011 să-i alimenteze pe insurgenții sirieni. Toate acestea trec nesemnalate. Mass-media franceză a fost mult mai atentă la felul cum apărea pe scena politică Nicolas Sarkozy, folosind de circumstanță uzata pompă regală, venit să o primească pe Édith Bouvier la Villacoublay după recuperarea ei din Homs de către serviciile

speciale franceze. Este vorba de un alt episod din numeroasele episoade, deja clasice, ale celei de-a Cincea Republici: eliberarea ostaticilor din Orientul Mijlociu făcută în serviciul executivului. Nicolas Sarkozy mergea o singură dată pe urmele lui Jacques Chirac, ceea ce nu era o tragedie.

A fost nevoie de mărturia lui Jacques Bérès de la sfârşitul lunii august pentru ca, în sfârşit, să fie pusă problema jihadiştilor. De 40 de ani Jacques Bérès a umblat peste tot în lume pentru organizaţia *Medici fără frontiere*. A fost în Vietnam şi în Afganistan în anii '80. A îngrijit zeci de luptători în vara lui 2012 la Alep. El este à priori mai degrabă favorabil unei răsturnări a regimului, conform idealurilor sale de *doctor francez* angajat în toate teatrele de operaţiuni, unde cei slabi sunt zdrobiţi de cei puternici. Dar, întors în Franţa, tulbură apele. Înaintea lui, era practic imposibil să fie evocată prezenţa jihadiştilor libieni, tunisieni sau ceceni sub ameninţarea de a trece, în cel mai fericit caz, drept o Cassandră, iar în cel mai rău caz, drept un susţinător al lui Bashar al-Assad. Or, ce spune Bérès? A operat zeci de luptători. Erau cu toţii jihadişti şi se revendicau de la *Al-Qaida*. Unii erau francezi. Unii îl elogiau pe Mohamed Merah, care făcuse în aşa fel încât să se vorbească despre el cu câteva săptămâni mai înainte în Franţa. Mărturia lui, prezentată la France 2, apoi la France 24, marchează o adevărată evoluţie în maniera de a considera conflictul sirian. Totuşi, Florence Aubenas a stat câteva săptămâni la Alep în vara lui 2012. Ar fi putut să-l întâlnească pe Jacques Bérès. Articolele ei din *Le Monde* nu indică în niciun moment prezenţa jihadiştilor. Revoluţia este în desfăşurare, nu se pune problema să ne îndoim de acest lucru. Basmul se derulează. Invitată de Frédéric Taddei la France 3, Florence Aubenas

jura că nu a văzut niciun islamist la Alep. Câteva săptămâni mai târziu, jihadiştii din Frontul *al-Nusra* ocupau baza Sheikh Suleiman, ultimul refugiu al armatei siriene, la vest de Alep. Cum se explică o asemenea lentoare în a recunoaşte cu luciditate complexitatea terenului sirian? Cum de nu s-a încercat evaluarea corectă a realităţii raporturilor de forţe şi, mai ales, problema influenţei jihadiştilor asupra luptătorilor rebeli? Atât de mult le lipseşte liderilor francezi o viziune strategică, încât nu încearcă să vadă mai departe, adică să anticipeze o eventuală cădere a regimului şi să se gândească la ceea ce va fi post-Assad? Este adevărat că anumiţi intelectuali nu au contribuit la desenarea unei imagini precise a situaţiei. Cutare universitar, profesor la Ştiinţe Politice, se documentează legat de dosarul sirian în mijloacele de informare în masă. Devine purtătorul de cuvânt al Quai d'Orsay, ale cărui poziţii le relatează sistematic, folosind emoţia şi buna credinţă. Se laudă că l-a tutuit în particular pe ministrul Afacerilor Externe şi că i s-a adresat pe numele mic. În platou, el nici nu analizează, nici nu dezbate, ci militează, cum vor mărturisi câţiva ziarişti cam sastisiţi de grandilocvenţa şi de maniera lui de a monopoliza dezbaterea... Nu a fost primul consilier al ambasadei la Damasc în urmă cu câţiva ani? Un altul se laudă că este „un cercetător angajat", asumându-şi susţinerea opoziţiei faţă de Bashar al-Assad, „inclusiv pe cale armată". Acelaşi cercetător, în decembrie 2012, consideră o „eroare" decizia Statelor Unite de a pune Frontul *al-Nusra* pe lista neagră a organizaţiilor teroriste sau ia apărarea şeicului Adnan al-Arour[1], căruia

[1] Cleric sunnit din Hama, adept al salafismului. Din 1982, după înfrângerea Frăţiei Musulmane şi masacrul de la Hama, locuieşte la Riad (n. coord.).

propaganda regimului îi atribuise o declarație în care incita să ne „ocupăm de fetițele alauite", acuzație reluată de Georges Malbrunot[1] pe blogul său. E probabil ca declarația să fi fost inventată de serviciile de propagandă siriene. Adnan al-Arour este, într-adevăr, un predicator influent printre rebelii sirieni. A lansat anateme foarte clare împotriva lui Assad și a susținătorilor săi. Este oaia neagră a loialiștilor, care nu încetează să-l discrediteze. Dar să te angajezi să aperi un asemenea personaj, care întruchipează tot ceea ce salafismul are mai retrograd, mai anarhic și mai contrar idealurilor democratice, este, totuși, de mirare la cei care își fac o profesiune din a susține o „revoluție", termen ce trimite, în imaginarul occidental, la cu totul altceva. Este de mirare că elitele provenite de pe acest continent, care au creat iluminismul și drepturile omului, ajung să apere un asemenea personaj. Căci Adnan al-Arour nu este un naiv: s-a impus începând cu 2006 ca predicator antișiit al postului de televiziune saudit Al-Safa. La începutul revoltei siriene s-a angajat trup și suflet în favoarea revoltei la postul de televiziune kuweitian Wissal-TV, cu o emisiune politico-religioasă de două ore pe săptămână al cărei titlu nu lasă nicio umbră de îndoială: „Cu Siria până la victorie." Cu prilejul uneia dintre aceste emisiuni i-a divizat pe alauiți în trei categorii: cei care au susținut opoziția, cei care au rămași neutri, pentru care nu se va întreprinde nimic, și cei care au colaborat. „Pe cei care pângăresc lucrurile sacre îi vom decapita și le vom da hoitul la câini", a afirmat el. În octombrie 2013 și-a făcut remarcată prezența la Idlib, în nordul Siriei, cu ocazia inaugurării comandamentului de nord al

[1] Jurnalist francez specializat în problemele Orientului Mijlociu (n. coord.).

ASL[1], cea care trei ani de zile ne-a fost descrisă ca fiind cea mai „prezentabilă". Era singurul ulema[2] invitat la eveniment. Este limpede, exigenţele şi standardele noastre nu au încetat să se deterioreze.

Prin urmare, trebuie să notăm rezistenţa uimitoare a armatei siriene când ştim felul de a opera al grupărilor rebele din zonele disputate de armată. De altfel, această metodă ilustrează ceea ce mass-media obişnuieşte să numească permeabilitatea Armatei Siriene Libere faţă de grupările jihadiste şi frecventa colaborare a acestor brigăzi între ele. În general, primul asalt este condus de un kamikaze care se aruncă în aer la intrarea unei baze militare sau de pe locul înalt unde se află postul militar care apără zona. Apoi, brigăzile cele mai convenţionale, profitând de efectul de surpriză, se precipită în breşă şi îşi continuă înaintarea. Această strategie eficace permite de altfel, când şi când, crearea unor adevărate momente de derută din partea anumitor elemente loialiste, precum cel de la Taftanaz în august 2013. Alte metode: atentate sinucigaşe, realizate doar de gruparea Frontului *Al-Nusra*. În ceea ce priveşte soarta care le este rezervată soldaţilor dacă sunt capturaţi, anumite masacre cunoscute sunt cu adevărat înfiorătoare. La Alep, în vara lui 2012, sau la Khan Al-Assal, în 2013, soldaţii luaţi prizonieri au fost sistematic executaţi, fie prin împuşcare în rafală, fie metodic, unul câte unul, cu ochii acoperiţi de o bandă şi mâinile legate la spate. Chiar şi SOHR recunoştea în decembrie

[1] Armata Siriană Liberă.

[2] Învăţat musulman, bun cunoscător al jurisprudenţei islamice, Coranului şi haditului (consemnarea spuselor atribuite Profetului Mahomed) (n. coord.).

2013 că pierderile în rândul loialiştilor le depăşeau pe cele din rândul rebelilor. Într-adevăr, se consideră că aproximativ 50 000 de soldaţi au murit în Siria de la începutul conflictului.

Astăzi, serviciile de informaţii occidentale sunt foarte îngrijorate. Brusc, expansiunea fenomenală a *Al-Qaida* în Siria apare în adevărata sa lumină. Da, *Al-Qaida*, dezvoltă operaţiuni în Siria, afirma recent australianul David Kilcullen, specialist în mişcări insurecţionale, care a fost consilier al comandamentului american în Irak. Şi, mare surpriză, efectivele sale sunt estimate la circa 45 000 de combatanţi, adică de două ori numărul luptătorilor talibani în Afganistan. Dar la porţile Europei, de data aceasta. Însă nu contează. Eşecul poziţionării occidentale în criza siriană e de acum patentat. A constat în a crede în ficţiunea unei Armate Siriene Libere şi a minimaliza efectivele jihadiste. Descoperim că Armata Siriană Liberă nu există şi că respinge chiar Coaliţia Naţională Siriană, că a avut întotdeauna legături strânse cu salafiştii şi jihadiştii, colaborează cu *Al-Qaida* şi că anumite arme furnizate de Franţa au ajuns pe mâni rele. Atunci, discursul s-a modificat. De acum înainte grupurile jihadiste ale Statului Islamic din Irak şi Levant (ISIS sau *Daesh*, în limba arabă) sunt, în realitate, creaţia regimului sirian: ele urmăresc să elimine orice soluţie democratică. Într-un fel, membrii *Al-Qaida* sunt pur şi simplu *moukhabarat*[1]. După omniprezenţa *shabihas*, agenţii secreţi ai ISIS dau socoteală direct liderului suprem (*rais*). Jean-Pierre Filiu[2] este convins de aceasta, el, care în februarie 2014 declara: „Aceşti oameni sunt

[1] Servicii arabe de informaţii (n. tr.).

[2] Cercetător şi diplomat francez, specialist în problemele din Orientul Mijlociu (n. coord.).

agenţi dublii. N-a declarat oare Bashar al-Assad: «Avem oameni în rândul revoluţionarilor care fac treabă bună»?" Nu este sigur că aceste argumente conving multă lume, cu atât mai mult cu cât este bine cunoscută sursa fondurilor cu care sunt finanţate aceste grupări. Şi puţinul pe care îl putem afirma este că fondurile nu provin din Siria. Nu se poate nega faptul că regimul profită de pe urma prezenţei *Al-Qaida* în Siria deoarece, din punct de vedere politic, este foarte oportun. Dar problema principală a procesului de strângere de fonduri din ţările din Golf este încă o dată eludată. În timp ce noi dăm peste grupuri considerate a fi mai prezentabile, întrucât luptă la rândul lor împotriva filialelor *Al-Qaida* de la faţa locului, aşa cum o dovedesc înfruntările sângeroase din iarna 2013–2014, s-au ucis între ei mai multe sute de combatanţi rivali, în primele rânduri aflându-se membri ai ISIS şi ai Frontului Islamic, coaliţie susţinută de Arabia Saudită. Dar să lupţi împotriva *Al-Qaida* a părut destul pentru ca aceşti rebeli să fie consideraţi „islamişti moderaţi". Nu se ţine cont că predică stabilirea şariei, că resping democraţia şi iredentismul kurd, prietenii noştri saudiţi fac manevre abile pentru a-şi impune preferaţii în Siria. Va trebui ca într-o zi aceste contradicţii să fie lămurite, aşa cum s-a întâmplat cu o informaţie care a trecut total neobservată în 2014. Cu prilejul unui schimb de prizonieri între regim şi rebeli, un prizonier celebru a fost scos din temniţele siriene în toamna anului 2013. Este vorba de Mohammed Haydar Zammar, un german originar din Alep, recrutator *Al-Qaida*, cunoscut pentru că a creat „celula de la Hamburg", cea care a planificat şi a realizat atacurile de la 11 Septembrie. Zăcea în închisoare pentru că CIA îl prinsese în Maroc şi externalizase detenţia lui serviciilor secrete siriene

în 2002. Or, „eliberatorii" săi sunt rebelii de la *Ahrar al-Sham*, o componentă majoră a Frontului Islamic susţinută de Riad. *Ahrar al-Sham* şi Frontul Islamic au fost prezentate occidentalilor ca fiind mai „moderate". Prioritatea pe care a avut-o *Ahrar al-Sham* de a-l elibera pe Zammar ar trebui să ne ofere un motiv suplimentar de a ne întreba asupra pertinenţei acestei evaluări.

Din punct de vedere tactic, liderii politici occidentali au fost constrânşi să nege caracterul fundamentalist al „revoluţiei" siriene. Numai regimului trebuia să i se aplice termenul infamant de „terorist". Occidentul îi susţinea pe „opozanţi" şi permitea să fie finanţaţi de Arabia Saudită. Or, această alianţă împotriva naturii, pe termen scurt, este la originea uneia dintre cele mai mari erori strategice a ultimilor ani. Siria va rămâne pentru mulţi ani o sursă de jihadişti, la câteva ore de centrul Europei. Am permis instalarea la uşa noastră a unei zone cenuşii de unde va veni violenţa de mâine: o violenţă oarbă care va spulbera societăţile noastre fragile. Mohamed Merah nu a fost decât un avertisment. Ca să stai la masă cu diavolul ai nevoie, se spune, de o lingură cu coada lungă. A noastră este foarte scurtă. Dacă scopul scuză mijloacele, atunci etica, dar mai ales realitatea se vor schimba şi ne vor ajunge din urmă. Aşa cum au ajuns din urmă SUA, în dimineaţa de 11 Septembrie, la douăzeci de ani după ce SUA au mizat masiv pe cartea islamismului radical pentru a-i alunga pe sovietici din Afganistan.

Capitolul 4

Insuportabila lejeritate a Franţei

Neoconservatorii nu au dispărut

Poziţia Franţei faţă de problema siriană i-a surprins pe mulţi. Astfel, în primăvara anului 2013, deoarece considera posibilă o intervenţie, inclusiv în afara Consiliului de Securitate, Franţa a făcut totul ca să provoace eşecul soluţiei ruseşti a unei conferinţe de pace, la care toată lumea sfârşise prin a consimţi. A fost implicată în afacerea eşantioanelor de gaz sarin „menţionat" de ziariştii de la *Le Monde* în mai, apoi în vara lui 2013, cu o tenacitate care i-a mirat pe toţi observatorii. Astfel, în timp ce ruşii şi americanii începeau să discute despre contururile nesigure ale unei conferinţe care trebuia să aibă loc în luna iunie, adică la un an de la conferinţa denumită Geneva 1 din iunie 2012, Franţa a surprins pe toată lumea proclamând unilateral că doreşte ca Iranul să nu participe la această conferinţă. Declaraţia oficială a ministerului şochează: „În joc este stabilitatea regiunii. Nu privim cu ochi buni participarea la conferinţă a unei ţări care reprezintă o ameninţare a acestei stabilităţi. Dacă Iranul vrea să contribuie la ameliorarea stabilităţii regionale, trebuie, mai înainte, să răspundă la nişte

întrebări, să respecte nişte obligaţii internaţionale." Asta e cam totuna cu a regreta că Iranul nu este Elveţia. Desigur că este mai lesne să discuţi cu oameni asemenea ţie şi care nu „ameninţă stabilitatea" nici a lumii, nici a regiunii. Din nefericire, în Orientul Mijlociu nu este cazul întotdeauna, de altfel nici pe majoritatea continentelor. Dar e un fapt. De altfel, din acest motiv a fost inventată diplomaţia la sfârşitul Evului Mediu. Şi obişnuinţa de a numi ambasadori a fost luată mai întâi pentru ţări ale căror relaţii erau foarte tensionate: Franţa, Spania şi Austria.

Hubert Védrine remarcase deja acest detaliu, care seamănă cu o regresiune a formelor diplomatice: „Politica externă a devenit inutilă fiindcă nu are alt obiect decât felicitările între prieteni sau aliaţi, iar aceştia nu mai trebuie să negocieze cu ceilalţi, opozanţii, paria sau vagabonzii: sunt ignoraţi, sancţionaţi sau bombardaţi..."[1] Fiindcă, acţionând astfel, morala centrată pe sine primează asupra oricărei alte consideraţii. Înseamnă să consolidezi mai ales impresia că neoconservatorii din epoca lui G. W. Bush, cu ideologie şi frazeologie tipică, care au părăsit culoarele puterii de la Washington, s-au refugiat în Parisul de la sfârşitul erei lui Chirac. Dar ei seamănă cu acei japonezi care au continut să lupte fiindcă nu au fost preveniţi că ţara lor a capitulat. În timpul lui Nicolas Sarkozy, ruptura de ceea ce mai subzista din gaullism în politica externă a Franţei a fost foarte clară. Astfel, în februarie 2012, Alain Juppé estimase că veto-ul dublu al Moscovei şi al Beijingului proiecta asupra Consiliului de Securitate „un fel de pată morală". În

[1] Hubert Védrine, *op. cit.*, p. 143.

continuarea conferinței Națiunilor Unite asupra Drepturilor Omului de la Geneva, ministrul francez declarase că Bashar al-Assad trebuia să fie adus în fața Tribunalului Penal Internațional. În aceste condiții, cum să-ți imaginezi că ai putea influența politic vreun proces diplomatic ulterior? Declarațiile aiuritoare vor continua în mandatul următor. În anul 2012, Laurent Fabius a declarat că „trebuie ca Bashar al-Assad să fie omorât" sau că „nu mai merită să trăiască".

Încă o dată, Franța a pierdut un timp prețios. Încă din primăvara lui 2011, Alain Juppé declarase: „Zilele lui Bashar al-Assad sunt numărate." În vara lui 2012, Laurent Fabius dădea asigurări cu privire la căderea regimului: „Este vorba doar de săptămâni." În tot acest răstimp, Quai d'Orsay și-a permis să nu facă diplomație. Iar Bashar al-Assad este în continuare președinte. Emoția, grandilocvența, morala nu intră în componența unei politici externe. Vrând să plaseze problema siriană pe terenul moralei, Statele Unite și Franța au căzut în capcană. Așa cum declara recent Gilles Kepel: „Franța și Statele Unite și-au întemeiat argumentația pe o atitudine morală care s-a întors împotriva lor."[1]

Prietenii noștri din Qatar

Politica externă a Qatarului este un lucru fascinant: acest stat minuscul a reușit în câțiva ani, și mai ales datorită „primăverii arabe", să se impună ca un actor extrem de curtat. Dovadă stau relațiile foarte strânse pe care le au numeroși oameni politici francezi cu liderii Qatarului, concomitența derutantă

[1] *La Tribune*, 30 octombrie 2013.

a contractelor enorme pe care marile întreprinderi franceze le obţin şi conformarea surprinzătoare a diplomaţiei franceze faţă de dezideratele micului emirat în politica sa regională, cu tot ceea ce implică aceasta: presiuni, şantaje şi capricii, potrivit mărturiilor anumitor martori.[1]

Astfel, perioada de timp cuprinsă între primăvara şi vara lui 2013 a dezvăluit o Franţă extrem de interesată de dosarul sirian, fie că era vorba de a îndepărta Iranul de la orice conferinţă pe care Quai d'Orsay nu o dorea sau de a instiga să fie „pedepsit" Bashar al-Assad prin raiduri aeriene, ca replică la bănuielile de a fi folosit arme chimice pe 21 august 2013. Dar, în acelaşi timp erau încheiate mari contracte de armament sau de lucrări publice între firme franceze şi firme ale aliaţilor noştri din Golf cei mai intransigenţi în ceea ce priveşte dosarul sirian, Qatarul şi Arabia Saudită. Să fie oare o întâmplare? Mai ales de când statul francez a căpătat strania obişnuinţă de a îşi pune toate mijloacele în serviciul marilor multinaţionale franceze pentru a cuceri pieţe în care ne putem îndoi că va scădea numărul de angajaţi.

Observatori externi au sfârşit toţi prin a-şi pune aceeaşi întrebare: de ce se încăpăţânează Franţa să urmeze o linie politică în dosarul sirian care, în mod vizibil, nu corespunde intereselor sale? Generozitatea Qatarului, faptul că a fost abordată întreaga sau aproape întreaga clasă politică ar explica ceva? Când Dominique de Villepin i-a răspuns în septembrie 2013 lui Frédéric Taddei că o intervenţie în Siria ar fi o greşeală comparabilă cu cea din Irak, timbrul gaullist al vocii revenea în glasul celui care rezistate solemn primei puteri mondiale

[1] Georges Malbrunot şi Christian Chesnot, *Qatar, les secrets du coffre-fort*, Michel Laffont, martie 2013.

în 2003, în cadrul Consiliului de Securitate. Dar fostul ministru voia poate să uităm că este unul dintre avocaţii atraşi de micul stat şi că pe 15 august 2012 instigase clar la o intervenţie militară, în continuarea declaraţiilor marţiale ale lui Laurent Fabius.

Un alt exemplu: „Forumul de la Doha", la care au participat 25 de mari patroni francezi şi zeci de oameni politici de dreapta şi de stânga, pentru a proiecta o colaborare viitoare între mediile de afaceri franceze şi cele din Qatar. Pe 22 iunie François Hollande mergea la Doha pentru a negocia viitoarele contracte ale întreprinderilor franceze în Emirat – însoţit de patronii de la Vinci, Alstom, Bouygues –, dar şi condiţiile viitoarelor investiţii ale Qatarului în Franţa. Pentru că Franţa a devenit, după Marea Britanie, una din destinaţiile privilegiate ale fondurilor strategice din Qatar. Dar în Marea Britanie relaţiile strânse pe care le au mediile politice cu emiratul nu sunt atât de intense. Aceste investiţii au fost în mod oportun defiscalizate printr-o lege de circumstanţă, votată în timpul preşedinţiei lui Nicolas Sarkozy. Ele se ridică la 12 miliarde de euro în ultimii cinci ani, cu participări în sectoare strategice precum Total, Vinci, Veolia, Vivendi, EDAS sau Lagardère. Investiţiile prestigioase, destinate să întărească *soft power*-ul Qatarului prin sport (PSG, BeIN sport), nu trebuie să mai ascundă dorinţa acestei ţări de a-şi îndrepta privirea spre tinerii musulmani francezi din cartierele sensibile. Noua versiune a „planului pentru periferie", respinsă în „planul de investiţii pentru PMF[1]" (300 de milioane

[1] Partidul Musulmanilor din Franţa (n. red.).

de euro), îi permite Qatarului să se fixeze în țesătura economică și socială a periferiilor franceze.

Pe de altă parte, Qatarul – în afară de faptul că deține rezerve de gaz – este o mină de aur pentru investitorii francezi în căutare de contracte copioase: Bouygues, Vinci, Alstom sau Keolis (filială a SNCF[1]) sunt în cărți pentru construirea infrastructurii pentru Campionatul Mondial de Fotbal din 2020. Cu totul, se vorbește, despre investiții de până la 170 de miliarde de euro. Bouygues a primit deja un contract pentru un complex imobiliar de un miliard de euro, Vinci, pe cel al unui tronson al metroului din Doha de 1,5 miliarde de euro. Semnificativ pentru parteneriatul cu Qatarul, EDAS profită, de asemenea, de contractele semnate cu această țară, pentru livrarea de echipamente militare. Tot acest mănunchi de alianțe și parteneriate economice explică evident strania potrivire de idei a celor două state cu privire la chestiunile internaționale.

Fiindcă pentru Qatar, în Siria este vizată țara vecină, Iranul, amenințătoare și aflată foarte aproape. Și, pe termen mediu, este și o modalitate, ca și pentru Arabia Saudită, încă și mai expusă acestui pericol, de a amâna apariția unei „primăveri arabe" interne, care ar destabiliza regimurile despre care, la momentul actual, se poate spune că nu au niciun mecanism democratic și niciun interes referitor la drepturile omului: exportul terorismului a fost pentru aceste țări un mijloc de a-și asigura ordinea internă.

Situația din Bahrain, de care puține mijloace de informare în masă își amintesc, este ilustrarea perfectă a felului în care

[1] Compania Națională Franceză de Căi Ferate (n. red.).

aceste ţări vor reacţiona în caz de revoltă populară: trimiterea tancurilor şi reprimarea manifestaţiilor. Încă din 14 martie 2011, tancurile saudite intrau în Bahrain pentru a ajuta dinastia saudită contestată de o populaţie şiită de 70%. Şi tot acolo sunt şi azi...

Pentru cine cunoaşte microcosmosul parizian, constatarea este extrem de clară. Trebuia să fi văzut cu câtă grabă dă buzna în fiecare an întreaga clientelă politică şi mediatică la bufetul foarte bine asezonat, de altfel, al ambasadei Qatarului cu prilejul aniversării ambasadorului. Oameni politici, ziarişti, lideri din industrie se întâlnesc între mesele *halal* şi mai puţin *halal*. Toate acestea ne permit să înţelegem contraatacurile din presă întreprinse de câţiva ziarişti curajoşi, care pun în evidenţă fascinaţia (foarte interesată) a aceloraşi cercuri politico-mediatice pentru micul emirat: se ajunge la o denigrare a „Qatarului", expresie reluată de ambasadorul însuşi şi diluată apoi de relatările din presă conform unei tehnici care constă în a-ţi apropria termenul, a-l subţia, a-l vulgariza şi astfel a-l dezamorsa. Foarte de curând, la sfârşitul lui octombrie 2013, înainte de a pleca pentru a prelua noua funcţie la Washington, ambasadorul Qatarului primea crema Parisului. Imaginea acestor foşti miniştri (Michèle Alliot-Marie, Dominique de Villepin, Claude Guéant alături de... Manuel Valls) veniţi, culmea, să îl asculte pe Enrico Macias cântând şansonete în onoarea ambasadorului, era bulversantă...

Statul francez însuşi nu a ezitat să se lase umilit pentru a continua să fie pe placul micului emirat. În septembrie 2013, directorul liceului francez Bonaparte din Doha, Hafid Adnani,

a trebuit să își facă rapid bagajele. A fost închis din cauza unui diferend cu directoarea economică a școlii, pe care a acuzat-o că nu are diplomele pe care aceasta pretindea că le are. Funcționarul francez a fost acuzat de „atitudine anti-musulmană" și de islamofobie. Hafid Adnani a obținut eliberarea numai în urma intervenției ambasadei Franței. Somat să părăsească teritoriul qatar cât mai repede posibil, fostul director a trebuit să plece rapid din emirat, pe 8 septembrie 2013, lăsându-și familia în urmă. Ce a răspuns ministrul Afacerilor Externe, întrebat de AFP? Plecarea directorului liceului Bonaparte este o „soluție de compromis" găsită de autoritățile din Qatar, în schimbul eliberării sale. Or, povestea avusese precedente: la finele lui 2012, Franck Choinard, directorul liceului francez Voltaire, fusese, de asemenea, obligat să plece din pricina acuzațiilor de pedofilie pe care le-a respins mereu. Conform mass-mediei franceze, era de fapt vorba de un dezacord în ceea ce privește programa de istorie și de științe naturale între autoritățile din Qatar și misiunea laică, organism care gestiona liceul Voltaire. De atunci instituția este gestionată de Qatar. În 2008 fusese inaugurat cu mare fast, în prezența lui Nicolas Sarkozy și a emirului Qatarului, iar la doar șase luni după ce autoritățile au cerut „liceul lor francez", dar construit pentru resortisanții din Qatar, liceul Bonaparte a primit cu precădere copii expatriaților europeni. Deja din octombrie 2010, după cum menționează *Le Nouvel Observateur*[1], „directorul Jean-Piere Brosse este chemat de procurorul general al Qatarului, care îi arată paginile dintr-o carte de istorie dedicate creștinătății: «Acestea ne fac să depunem o plângere la

[1] 24 iunie 2013.

Consiliul Suprem al Educaţiei, riscaţi zece ani de închisoare». Şi plângerile părinţilor sunt şocante: un ursuleţ de pluş care are defectul de a se numi Matei, asemenea apostolului, un manual de limbă arabă tipărit în Liban şi prin urmare considerat «de inspiraţie catolică», o fotografie cu nişte cai în rut."

La întoarcerea sa în Franţa, Jean-Pierre Brosse va mărturisi la France 1: „Dacă există o programă de istorie a creştinătăţii, atunci colaborarea este imposibilă. Nu puteam nici măcar să arătăm o gravură a unei catedrale sau a unei biserici... În ce priveşte vinul, chiar şi un simplu tablou al unui maestru, cu o sticlă de vin sau pahare, este interzis. Trebuie să faci exact cum vor ei, ceea ce nu este cu putinţă. Pentru ei, nu putem spune unui copil din Qatar înainte să împlinească 18 ani că există şi alte religii decât islamul."

În afară de aceste peripeţii, Qatarul este cunoscut şi pentru tratamentul specific faţă de străini. Munca forţată, neplata salariilor şi confiscarea paşapoartelor sunt practici curente. În Qatar, puterea este organizată într-un mod foarte clar. În vârful edificiului (cu greu putem vorbi despre un stat în sensul cunoscut) se află emirul şi familia sa. Lor le revine toată puterea. Ca şi în alte ţări din Golf, limita dintre bunurile lor personale şi cele ale statului este foarte volatilă. De exemplu, în Qatar, statutul proprietăţii funciare este foarte vag. Nicio regulă clară, doar cutuma este recunoscută: în afara zonelor urbane, pământul îi aparţine emirului; în oraş, pământul poate fi cumpărat sau oferit. Prin urmare, emirul îşi organizează teritoriul după cum doreşte, ceea ce explică realizările urbane planificate, al căror secret îl deţine emirul şi ale căror proiecte, uneori faraonice, sunt o reflectare a atotputerniciei sale.

Populația de baștină, evaluată la 300 000 de localnici, este singura care dispune de cetățenie însoțită de drepturi și îndatoriri. Prin urmare, beneficiază de generozitatea emirului și a familiei sale, care reinjectează astfel mana cerească a petrolului și, mai ales, a gazelor naturale pentru a cumpăra pacea socială. În schimb, orice muncitor străin, dar și orice întreprindere străină este sub tutelă, ca un copil sau ca un sclav din dreptul musulman străvechi. *Kafala*[1] le permite cetățenilor Quatarului să se bucure de câștigurile unei întreprinderi implantate pe terenul lor (posedând majoritatea capitalului) sau să exercite o putere asupra muncitorilor imigranți. Kafala face din străini cetățeni inferiori, obligați să fie susținuți de un cetățean din Qatar: un statut comparabil sclaviei pentru profesiunile cele mai ingrate. Aceste practici au fost recent scoase la iveală de scandaluri care au însoțit construirea infrastructurii faraonice prevăzute pentru Campionatul Mondial de Fotbal din 2020. Vestea morții a zeci de muncitori nepalezi nu l-a împiedicat pe François Hollande să îl decoreze pe ambasadorul Qatarului, pe 17 octombrie 2013, cu Legiunea de Onoare, „pentru serviciile aduse". Am avut parte de o Franță mai scrupuloasă cu alte țări în privința drepturilor omului. În rest, poligamia emirului nu a suscitat niciodată nici măcar o singură reacție în mediile progresiste ale inteligheției franceze. Că vrem sau nu, în Qatar, arhaismul însoțește o modernitate dintre cele mai laxe. Astfel, o statuie monumentală a lui Zidane lovindu-l cu capul pe Materrazzi a fost retrasă de pe promenada portului Doha la cererea soției șeicului, prezentată totuși

[1] Sistem folosit pentru a monitoriza muncitorii migranți (n. red.)

ca deschisă şi occidentalizată. Motivul invocat nu a fost indignarea produsă de un asemenea gest, puţin relevant pentru imaginea sportului, ci riscul de idolatrie pe care îl presupunea statuia.

Mai târziu, surprinzătoarea invitaţie pe care le-o adresase Franţa preşedintelui sirian şi soţiei sale Asma în 2008 trebuie înţeleasă în legătură cu aceste excelente relaţii franco-qatare, în cadrul Proiectului pentru o Uniune a Mediteranei. Era vorba de un reviriment spectaculos faţă de vremea în care Siria purta povara asasinatului lui Rafiq Hariri. Cu această ocazie, s-a luat hotărârea ca preşedintele sirian să stea la tribuna prezidenţială cu prilejul defilării militare din 14 iulie alături de ceilalţi şefi de stat arabi. Au fost uitate data de 14 februarie 2005 şi maşina capcană care a spulberat coloana oficială a lui Rafiq Hariri în plin centrul Beirutului. Dar acesta din urma, era, în acelaşi timp, bun prieten al saudiţilor şi al lui Jacques Chirac. La vremea respectivă dădea bine, Qatarul având relaţii mai reci cu cei dintâi, iar Nicolas Sarkozy voia să reechilibreze situaţia faţă de cel de dinaintea lui. Încă o dată, Qatarul a fost cel care a reuşit să îl convingă pe Nicolas Sarkozy să îl invite pe Assad în 2008. Pe atunci, relaţiile Damascului cu Arabia Saudită erau execrabile, ceea ce le convenea celor din Qatarului. Niciodată idila dintre Doha şi Damasc nu fusese atât de evidentă ca în acei ani. Investiţiile străine ale Qatarului ajungeau în cantităţi imense la Damasc. Mai bine de şase miliarde de dolari fuseseră investiţi de Qatar în Siria începând din 2006 prin intermediul QNB[1], iar Doha conta şi pe un acord cu

[1] Qatar National Bank (Banca Naţională a Qatarului) (n. red.).

Siria pentru a-şi tranzita ţevile pe teritoriul sirian, o adevărată barieră pentru accesul la piaţă europeană de gaz. Assad, fără îndoială inspirat de ruşi, a refuzat mereu acest acord, ce i-ar fi permis diplomaţiei de la Doha să scape de vulnerabilitatea producţiei sale de gaz natural lichefiat, care era evacuat prin riscanta strâmtoare Ormuz. Schimbarea completă a poziţiei Qatarului în 2011 a fost spectaculoasă. De atunci, Doha avea să îşi pună toate mijloacele colosalei sale puteri financiare, mediatice şi diplomatice în serviciul căderii regimului sirian. Schimbare de poziţie la fel de radicală precum fusese decizia de a-l invita pe Bashar al-Assad pe Champs-Élysées.

Strategia Qatarului este de a fi indispensabil oricărei negocieri, inclusiv făcând-o pe pompierul piroman. Qatarul a investit deja în Libia două miliarde de dolari pentru susţinerea reprezentaţilor celor mai radicali ai lui Gaddafi. Este vorba de o adevărată externalizare din partea occidentalilor, cu prilejul unei operaţiuni care, de altfel, a avut multe consecinţe în zonă, mai ales în Siria şi în Sahel. Alianţa total improbabilă dintre NATO şi islamiştii cei mai radicali, sprijinită moral de Bernard-Henry Levy, a condus la livrarea unor cantităţi fenomenale de arme revoltaţilor, dispreţuind convenţiile ONU: conform ziariştilor Georges Malbrunot şi Christian Chesnot[1], nu mai puţin de 20 000 de tone de arme vor fi livrate prin Qatar în Libia. Tehnica e simplă: Qatarul promite să le plătească armele, în special francezilor, şi le distribuie cui doreşte. Astfel, între aprilie şi octombrie 2011, vreo 20 de avioane de transport de marfă vor zbura din Qatar spre Libia, încărcate

[1] Georges Malbrunot şi Christian Chesnot, *ibid.*

cu aruncătoare de rachete, puşti de asalt, uniforme militare şi pick-upuri[1]. Că islamiştii au primit majoritatea acestor materiale în detrimentul CNT[2] nu pare să îi fi îngrijorat pe francezi, şi nici pe americani. Totuşi, Qatarul are sprijinul unui bărbat care va juca un rol important în Siria: Abdel Hakim Belhadj, deja menţionat mai înainte. Evident, occidentalilor le-au fost furnizate toate asigurările, iar aceştia, la drept vorbind, erau încântaţi să lase munca din teren în seama „localnicilor", în ciuda prezenţei forţelor speciale şi chiar „contractuale" în Libia. Şi pe urmă, mai ales, „Qatarul nu le permite partenerilor săi să aleagă. El plăteşte şi consideră că are dreptul să facă ce vrea"[3], aminteşte CF2R.

Reacţia Qatarului faţă de operaţiunea Serval, întreprinsă în ianuarie 2013 în nordul statului Mali de către armata franceză, a fost foarte logică. Emiratul a fost cea dintâi ţară care a dezavuat hotărârea francezilor. „Consider că dialogul politic este important şi necesar. Nu cred că forţa va rezolva problema", declara pe 15 ianuarie Hamad bin Jassim, prim-ministrul Qatarului. În ceea ce îl priveşte pe Yusuf al-Qaradawi, în calitate de preşedinte al Uniunii Mondiale a Clericilor Musulmani, a denunţat din Doha o intervenţie „pripită", chemând la o „rezolvare paşnică echitabilă". Un discurs moderat care este exact opusul atitudinii predicate de micul emirat încă de la începutul crizei siriene. Dovezile unui ajutor indirect al Qatarului prin intermediul unei pretinse asistenţe umanitare pentru

[1] Autocamionete (n.red.).

[2] Consiliul Naţional de Tranziţie (n. red.).

[3] Centrul Francez de Cercetare asupra Informaţiilor (CF2R), *La face cachée des révolutions arabes*, coordonator Éric Dénécé, Ellipses, p. 184.

grupările islamiste din nordul statului Mali sunt dintre cele mai numeroase. *Human Rights Watch*, prin intermediul unuia dintre liderii săi, confirma în mod discret această evidență: „Qatarul trebuia, desigur, să fie mai transparent în rolul jucat în Maghreb și în Sahel și nu trebuia să se compromită aici cu elemente implicate în malversațiuni sau acte de terorism."[1]

Totuși, se pare că strategia Qatarului a dat totalmente greș. Rolul său în Siria a fost în special nefast, în măsura în care generozitatea acordată de la început doar grupărilor apropiate de Frăția Musulmană a dus în schimb, în mod sistematic, la o ofertă mai bună din partea Arabiei Saudite. Regatul saudit se teme tradițional de Frăția Musulmană, a cărei doctrină ar putea să repună pe tapet puterea dinastiei saudite. Dornică să preia *leadershipul* sunnit în regiune, emiratul a considerat că Riadul și strategia sa în Siria au dat greș. De altfel, a început discret să reia legăturile cu Hezbollah și cu regimul de la Damasc. În Orient, orice este posibil. Iar Qatarul, care excelează în arta negocierilor improbabile, va fi, după cât se pare, asociat la procesul de stabilitate și reconstrucție a Siriei.

Și creștinii din Siria?

Am văzut că Rusia a știut să se înstăpânească pe dosarul creștinilor din Orient pentru a-și justifica parțial propria politică. Din acest punct de vedere, *soft power*-ul rus s-a dovedit aducător de venit, într-atât are ecouri nivelul istoric al înrădăcinării creștine în Siria, inclusiv în Occident.

[1] Citat de Laurent de Saint-Périer în *Jeune Afrique*, 23 ianuarie 2013.

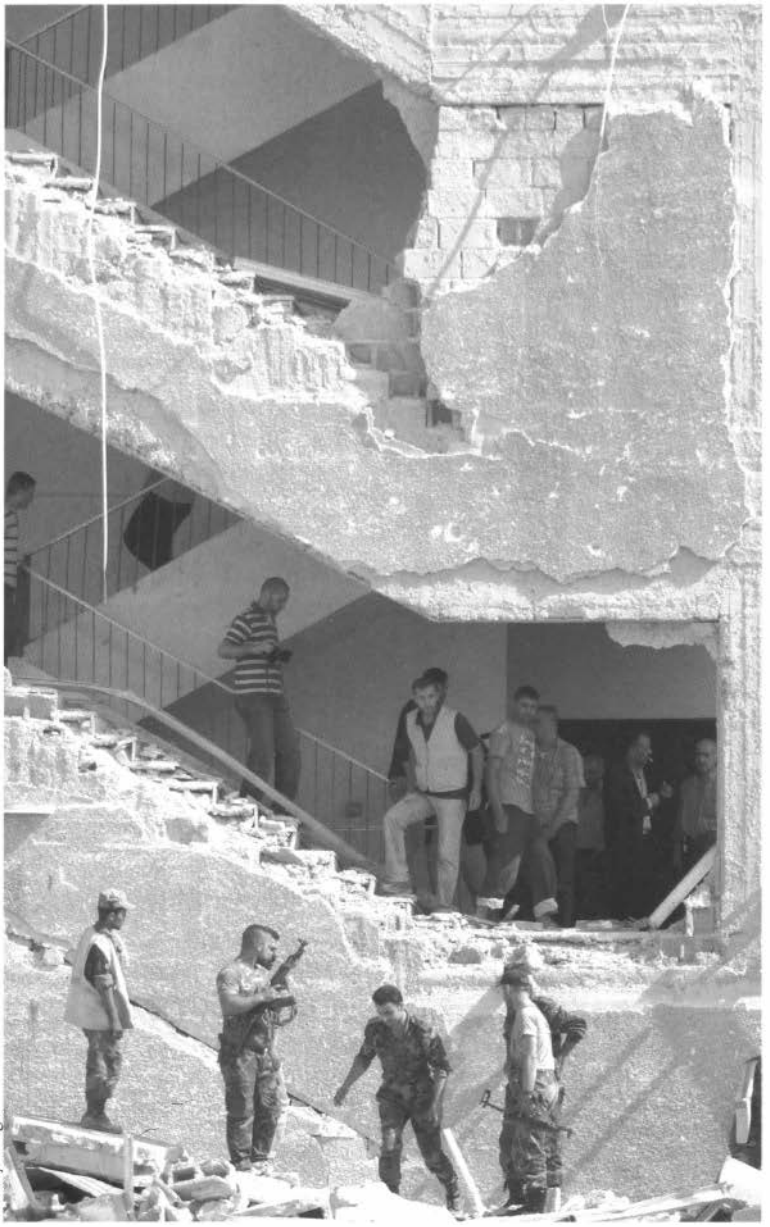

© Getty Images

Forţe de securitate siriene şi civili care inspectează pagubele produse în urma unei duble explozii în Damasc pe 10 mai 2012. Cele două explozii succesive au zguduit capitala, omorând şi rănind zeci de oameni.

Marinari irlandezi de pe nava „LÉ Eithne (P31)" salvând refugiați,
în cadrul Operațiunii Triton.

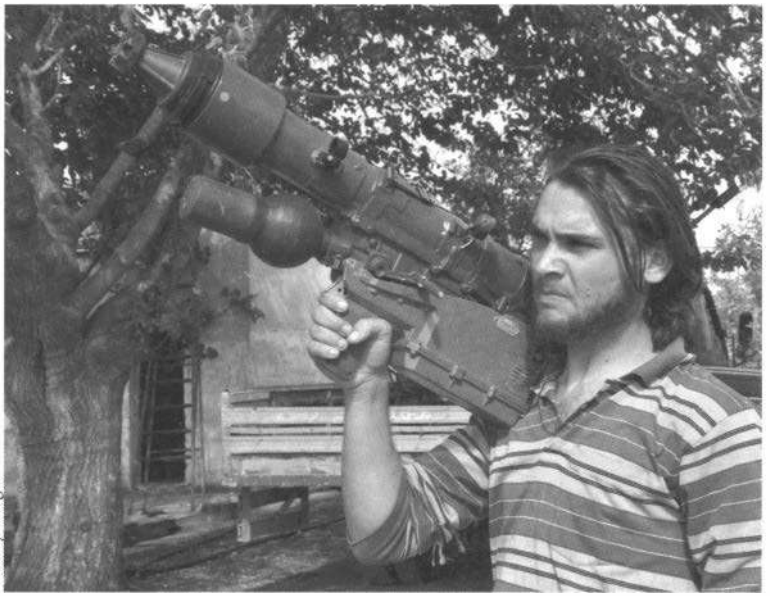

© Getty Images

Salahaddin Bahaka, un membru al Armatei Siriene Libere,
se fotografiază cu un *stinger* pe 4 septembrie 2012 lângă Alep.

© Getty Images

Craterul lăsat de explozia ce a urmat atacului sinucigaș cu bombă din 23 decembrie 2011.

© Getty Images

Sicriul demnitarului religios sunnit Mohamed Said Ramadan al-Bouti și al nepotului său Ahmed al-Bouti, victime ale unui atentat sinucigaș cu bombă pe 2 martie 2013, care a făcut 42 de morți și numeroși răniți la moscheea Al-Iman din Damasc.

© Getty Images

Fumul se răspândește în aer pe scena puternicei explozii a două bombe în apropiere de Palatul de Justiție din centrul Damascului, pe 28 iunie 2012.

Soldați din Armata Siriana Liberă curățându-și mitralierele AK-47 în timpul bătăliei de la Alep, în octombrie 2012.

Femei din Adana purtând *niqab*.

© Getty Images

Siria, 27 mai 2012. O casă arsă până la temelie în timpul masacrului care a făcut 100 de victime la Hula. Regimul și rebelii s-au acuzat reciproc.

Marea moschee din Damasc, construită între anii 706 și 715 d. Hr.

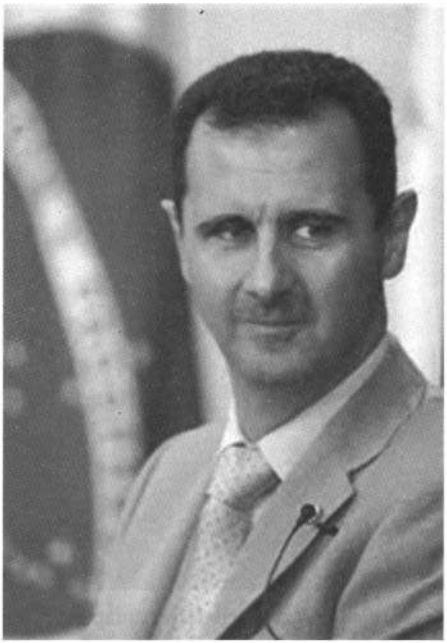

Bashar al-Assad, actualul președinte al Siriei.

Mu´ammar al Gaddafi, conducătorul Libiei între 1969 și 2011.

Refugiați sirieni odihnindu-se pe podeaua gării Keleti din Budapesta, pe 3 septembrie 2015.

Refugiați sirieni în fața gării Keleti din Budapesta pe 3 septembrie 2015, cerând să fie lăsați să-și continue drumul spre Vest.

Franța nu a știut să câștige această dimensiune pentru a-și modifica poziția. Când localitatea creștină Ma'loula este atacată de Frontul *Al-Nusra*, în septembrie 2013, Quai d'Orsay este luat pe nepregătite. Este adevărat că pentru unii ambasadori ai Franței în Siria, creștinii din Ma'loula erau acei oameni „care îl ovaționau pe Bashar". Și totuși, nimeni nu ignora vulnerabilitatea acestora din urmă în cazul căderii regimului. Dar „servilismul" creștinilor față de regimul lui Bashar al-Assad este o chestiune subînțeleasă de Quai d'Orsay, iar soarta lor nu intră în ecuație. Trebuie să le reamintim acelorași diplomați cât de diferită ar fi fost viața lor de noapte cu prilejul sejururilor în Damasc dacă nu ar fi fost Bab Sharqi, cartierul creștin din Damasc și cluburile de noapte bine cunoscute personalului ambasadei Franței? Să nu fi remarcat dimensiunea simbolică importantă a acestei prezențe creștine de care se cramponează Rusia? Nici că adevăratul München, ca să reluăm titlul unui editorial al lui Renaud Girard, înseamnă să abandonăm astăzi această populație creștină din Orient?

Desigur, per ansamblu, clerul creștin s-a arătat a fi loialist. Anumiți responsabili și-au afișat fățiș sprijinul pentru guvernul de la putere și au susținut unele dintre inițiativele acestuia, bunăoară un minister al Reconcilierii Naționale, în iunie 2012, condus de Ali Haydar. Dar trebuie să avem grijă să nu judecăm din exterior. Astfel, este surprinzătoare reacția unui episcop francez, în septembrie 2013, monseniorul Dagens, care îi critica foarte dur pe „frații săi din episcopie" și care instiga la o intervenție militară. Vaticanul este foarte resemnat: pozițiile loialiștilor corespund unei atitudini tradiționale, cea

a unei minorități foarte sensibile din punct de vedere istoric, cu nesiguranța care caracterizează existența sa într-o regiune dominată de islam: creștinii din Damasc mai țin minte masacrele din... 1860. Deși mulți creștini sirieni, inclusiv cei dintre rândurile ierarhiei, mărturisesc în intimitate că sunt necesare reforme, se plâng de corupția care a fost mereu prezentă, dar continuă să refuze intervențiile armate și violența. Unii dintre acești creștini, frecventați de un deceniu și cunoscuți pentru ostilitatea lor evidentă față de regim, ne-au mărturisit dezgustul lor profund, ura față de această „revoluție", care, din cauza violențelor și haosului provocate, i-a împins în brațele regimului... În caz de împărțire și de dezmembrare teritorială a Siriei, nu trebuie să uităm nici faptul că acești creștini sunt, contrar druzilor, alauiților sau kurzilor, singurii care nu dispun de o „nișă" teritorială.

Cu toate acestea, nu există un program specific anticreștin inițiat de opoziție dintru început. Grupurile care sperau într-un ajutor din partea Occidentului s-au ferit să pună pe tapet o asemenea agendă. Mai clar, reprezentările religioase ale conflictului se referă cu precădere la rivalitatea dintre sunniți și șiiți. În schimb, vechile reflexe, care sunt cele ale situației de război civil, cu tot ceea ce ține de reglări de conturi, gelozie și anarhie, se vor referi la creștini și alauiți. Este uimitor să vezi că Laurent Fabius a încercat în 2012 să obțină din partea ulema din Al-Azhar o *fatwa* pentru a proteja minoritățile din Siria. Într-adevăr, cancelariile occidentale se așteaptă de multă vreme la ceea ce este mai rău, căci grupările jihadiste străine au devenit rapid influente în rândul rebelilor. Ideologia islamistă care impregnează „revoluția" în Siria este

formatată de finanţatori: monarhiile petroliere din Golf. Islamul fundamentalist pe care îl profesează este departe de coexistenţa tradiţională, paşnică, de secole a creştinilor în sânul islamului sirian.

E sigur că micul oraş Ma'loula este cu atât mai mult un simbol. În primul rând fiindcă regimul însuşi a permis ca acest oraş să devină simbolul prezenţei creştine în Siria, ceea ce arăta patrimoniul excepţional pe care îl are şi care, astăzi, este devastat. O prezenţă tolerată, desigur, dar, de asemenea, încurajată: oraşul era, înainte de criză, unul dintre obiectivele turistice ale Siriei, cu aproape 100 000 de vizitatori străini pe an. Pe atunci, desigur, în oraş se aflau membri ai partidului Baas, iar portretele preşedintelui se găseau peste tot, ca în oricare altă localitate, de altfel. Dar la ce să te aştepţi din partea unei populaţii minoritare? Populaţie incapabilă să se apere eficace, aşa cum a dovedit-o fuga imediată a tuturor locuitorilor cu prilejul atacului din 9 septembrie 2013. Creştinii din Ma'loula au fugit în număr mare la Damasc, în cartierele Bab Sharqi şi Bab Tuma, unde se găsesc bisericile şi parohiile lor. Printre ei, Antun şi doi veri de-ai săi, care primiseră totuşi *aman*, adică asigurarea că vor trăi. Dezarmaţi şi având încredere în cuvântul rebelilor, au fost împuşcaţi de aproape, apoi decapitaţi, fiindcă erau creştini. Trebuiau să pună mâna pe arme împotriva unei puteri dictatoriale în martie 2011 sau chiar mai înainte? Să emigreze ca să refuze abuzurile? Instalaţi în certitudinile noastre occidentale, îi somăm pe aceşti creştini să devină eroi. De fapt, Occidentul post-creştin şi-ar dori ca aceşti creştini din Siria să fie întru câtva aidoma celor din Evanghelie, adică „sarea

pământului şi lumina lumii"... Straniu omagiu adus de modernitatea raţională creştinilor din Orient. Îi cerem ceva similar şi islamului? Ar trebui, în acest caz, să pretindem de la musulmani o clarificare a poziţiei lor faţă de violenţă, o condamnare clară a jihadismului.

Acest fel de întrebări nu au fost puse atunci când s-a dovedit că, în Libia şi în Siria, *Al-Qaida* lupta alături de cei pe care îi susţineam. Dovadă a acestei totale incapacităţi de a pricepe complexitatea creştinismului sirian este următorul dialog suprarealist auzit pe Europe 1, a doua zi după atacul oraşului de către rebelii Frontului *al-Nusra*. Jean-Pierre Elkabbach discuta în dimineaţa aceea cu Laurent Fabius, ministrul Afacerilor Externe:

„J.-P. Elkabbach: [Bashar al-Assad] continuă să ucidă, are permisiunea de a ucide cu arme convenţionale...

L. Fabius: Astăzi, da...

J.-P. Elkabbach: Poate că este pe cale să masacreze creştinii din Ma'loula care cer ajutor, pe care trebuie să-i ajutăm...

L. Fabius: Exact."

Nu mai este nevoie de niciun comentariu... Jihadiştii, cu siguranţă, au vrut să lovească unul dintre simbolurile relativei stabilităţi de care se bucurau minorităţile în rândul societăţii siriene. Prin acest atac de amploare au vrut să arate că regimul nu şi-a îndeplinit rolul de protector al minorităţilor, mai ales al creştinilor. Din asemenea raţiuni se ajunge la confruntare, iar nu din motive strategice, aşa cum au vrut să lase impresia unii, Ma'loula situându-se întru câtva departe de drumul

dintre Damasc şi Homs. Dinamitarea sistematică a crucilor de deasupra edificiilor importante de cult, jefuirea caselor şi umilirea sătenilor necredincioşi, *kuffar*, au dovedit-o cu asupra de măsură. După atentatul sinucigaş, atent filmat de Frontul *al-Nusra*, care l-a determinat pe un tânăr iordanian fanatic să distrugă postul militar amplasat la intrarea în oraş, armata a revenit aici.

Pierduse totuşi 12 oameni, majoritatea simplii recruţi. Pe 30 noiembrie, jihadiştii i-au vânat din nou. Rebelii au aruncat pneuri încărcate cu exploziv spre casele şi edificiile religioase aflate mai jos. Iar din punct de vedere patrimonial, a avut loc un adevărat masacru arheologic. Mănăstirea Sfântul Serghei, ocupată şi jefuită de la începutul insurecţiei, a plătit un greu tribut. Biserica comunitară, fără îndoială unul dintre cele mai vechi edificii creştine din lume, datând de la începutul secolului al IV-lea, a fost jefuită, icoanele remarcabile care fuseseră expuse în 2003 la Institutul Lumii Arabe au fost distruse de rebelii Frontului *al-Nusra*, iar acoperişul a fost lovit de un obuz al armatei siriene. Crucea din vârful bisericii a fost dinamitată în chiar ziua atacului. În ceea ce le priveşte pe cele 12 călugăriţe ortodoxe răpite cu forţa de la mănăstirea Sfânta Tecla, nu au fost eliberate decât trei luni mai târziu datorită intervenţiei libiano-qatare, la schimb cu 150 de prizonieri şi pentru 16 milioane de dolari plătiţi de către Doha.

Ma'loula este un simbol. Este întru câtva un etalon pe măsura căruia creştinii din Siria, dar şi mulţi alţi creştini arabi, îşi măsoară posibilitatea lor de a rămâne în Orient, de a rezista sirenelor emigraţiei. Mobilizarea modestă din

Occident nu a încurajat aceste populaţii, aflate într-o situaţie delicată, să mai aibă perspectiva unui viitor pentru ele şi pentru copii lor.

În chestiunea privitoare la Ma'loula, Franţa a păstrat tăcerea. În martie 2014, grupuri de jihadişti sprijiniţi de Turcia au cucerit Kassab, o localitate armenească, obligându-i să fugă spre Latakia pe toţi locuitorii înspăimântaţi. Măcar dacă Quai d'Orsay s-ar fi mulţumit să fie la fel de laş ca în cazul orăşelului Ma'loula. Dar a ajuns să completeze laşitatea cu trădarea. Dovadă a fost comunicatul laconic publicat pe 31 martie 2014: „Urmărim cu neliniște situaţia din Kassab, unde numeroşi locuitori au fost obligaţi să fugă. Condamnăm bombardamentele regimului şi facem un apel către toate părţile implicate să respecte dreptul internaţional."

Lumea arabo-musulmană este pe cale să se mutileze, lipsindu-se de componenta ei creştină, care, trebuie să reamintim acest lucru, este autohtonă, profund înrădăcinată în cultura arabă. Normalizarea fundamentalistă a unui islam sunnit pe modelul wahhabit, urmare a unei perioade de 50 de ani de alimentare cu petrodolari din Golf, e pe cale să schimbe radical identitatea însăşi a societăţilor musulmane. Creştinii sunt primii care plătesc oalele sparte, dar şi credincioşii musulmani tradiţionali, cu sfinţii şi practicile lor religioase care resping violent islamiştii, pe care îi asimilează cu *jahiliyya*, adică „ignoranţei" ce fusese specifică secolelor care au precedat venirii islamului. Întreaga lume arabă va avea de pierdut. Dacă vor dispărea, asemenea celor din Irak, creştinii din Siria vor lua cu ei o parte importantă a culturii din Orient. Şi regretele Occidentului.

În căutarea opoziției siriene

De la începutul conflictului, diplomația franceză s-a remarcat, în ceea ce privește dosarul sirian, prin îndrăzneala și caracterul extrem de ofensiv față de regimul de la Damasc. Această atitudine activistă în toate direcțiile, amestec de indignare morală, agresivitate verbală și lipsă de putere militară, ar fi putut stârni zâmbetul dacă nu ar fi dus Franța într-un impas, până la ultimele consecințe din septembrie 2013, când am văzut un președinte francez asistând neputincios la încheierea unui acord între ruși și americani.

La începutul revoltei din Siria, anumiți observatori au atras atenția asupra riscului unui război civil, în vreme ce Franța nu voia să vadă în insurgenții sirieni altceva decât „revoluționari" și activiști. Totuși, în alte țări unde avusese loc „primăvara arabă", semnele erau clare. După căderea lui Mubarak, pe 26 februarie 2011, predicatorul al-Qaradawi oficia rugăciunea din piața Tahrir din Cairo. Același personaj care, pe cuprinsul lumii arabe, datorită emisiunii sale de joi de pe Al Jazeera, avea să fie în fruntea campaniei de denigrare și de încurajare a răsturnării lui Assad.

Mai mult de un an i-a trebuit diplomației franceze să recunoască și să admită cu jumătate de gură că opoziția înarmată împotriva lui Bashar al-Assad era în întregime proteiformă, dar nu și o „Armată Siriană Liberă" cu contururi destul de nesigure; tot greu a recunoscut și că există grupuri armate de sorginte jihadistă. Fără îndoială că situația haotică din Libia „democratică", post-Gadaffi i-ar fi putut pune pe gânduri pe liderii francezi. Franța nutrea iluzia că aspirațiile democratice

ale sirienilor puteau să fie alimentate de puteri la fel de puţin credibile în ceea ce priveşte drepturile omului precum Arabia Saudită şi Qatarul.

Apoi, în ianuarie 2012, urmând exemplul Arabiei Saudite, diplomaţia franceză a făcut tot posibilul ca să pară că misiunea Observatorilor Ligii Arabe a fost un eşec, misiune desigur imperfectă, dar care oferea o altă perspectivă asupra realităţii din teren. Pe urmă, Franţa greşise iarăşi mizând, încă de la început, pe un perdant, într-o configuraţie în care a fi recunoscut de „comunitatea internaţională" ţinea loc de reprezentativitate populară. Într-adevăr, cum să nu te miri de recunoaşterea pripită, încă din 2011, a CNS[1]. În paralel, Franţa a oprit orice dialog cu alte grupuri de opozanţi. I-a privilegiat pe sirienii emigraţi în Europa de multă vreme, fără să aibă contacte pertinente cu realitatea din teren. Mai mult, aceştia din urmă contează, fără să o spună, pe o intervenţie străină pe care sirienii o resping cu tărie. Într-un sens mai larg, această recunoaştere le permite Frăţiei Musulmane şi puterilor sunnite din Golf să exercite o influenţă însemnată în rândul CNS.

Totuşi, din septembrie 2011, în jurul intelectualului Michel Kilo se constituise un grup de opozanţi toleraţi de regim. Grupul care a călătorit în Franţa în octombrie a solicitat zadarnic să fie primit la Quai d'Orsay, ba, mai mult, i s-a refuzat şi o conferinţă de presă în Centrul de primire a presei străine. Să fie oare pentru că acest grup de opozanţi refuza violenţa şi orice ingerinţă străină? Astfel, Franţa s-a lipsit de opoziţia

[1] Consiliul Naţional Sirian.

internă, incontestabilă din punct de vedere istoric şi gata să dialogheze cu puterea. Este inutil să explicăm de ce regimul a făcut tot ce era posibil pentru ca revolta să ia o turnură armată. Dar, într-o zi, va trebui să fie numite responsabilităţile istorice ale Occidentului – şi mai ales ale Franţei – pentru exclusivismul alegerilor sale în ce priveşte reprezentarea opoziţiei siriene. Numeroşi opozanţi refuză şi acum orice formă de violenţă. În mod ciudat, mass-media occidentală şi arabă nu menţionează deloc demersul acesta pacifist, nici munca din teren a acestor actori, cu siguranţă mai puţin spectaculoşi decât conferinţele ultra-mediatizate ale celor care continuă să pară nişte exilaţi rupţi de realitatea din teren. Desigur că Occidentalii au trebuit să impună măsuri cosmetice pentru a obliga Consiliul Naţional Sirian apoi Coaliţia Naţională Siriană, să mascheze înşelăciunile islamiste. Dar asta nu mai păcăleşte pe nimeni, nici măcar pe unii diplomaţi francezi. „Într-adevăr, cine poate crede, fie şi pentru o secundă, că regimul saudit încearcă să instaureze democraţia la Damasc, tocmai el, care nu recunoaşte nicio adunare formată din reprezentanţi aleşi în urma votului liber exprimat? El, al cărui ministru de Interne tocmai a declarat că manifestările din estul ţării reprezentau «o formă nouă de terorism»", amintea Alain Gresh pe blogul său în 2012. În primăvara anului 2013, Franţa refuza în continuare să admită că nu exista nicio legătură între opoziţie şi grupurile armate din teren. Între timp, infiltrările jihadiştilor, încurajate prin lupta surdă dintre Qatar şi Arabia Saudită, au sfârşit prin a transforma Siria într-un spaţiu al jocului regional pentru islamiştii din lumea întreagă.

Ce vrem cu-adevărat în Siria?

O altă întrebare trebuie să fie pusă: dincolo de „etica bazată pe convingere" care ne determină să ne indignăm pe drept cuvânt din cauza situației violente și să cerem zgomotos o intervenție, trebuia să fim conștienți de consecințe. Fiindcă cine crede că democrația va înlocui actualul regim? Și chiar dacă ni se replică, în calitate de interpreți atenți ai Revoluției franceze, că va fi necesară o perioadă de tranziție, inclusiv faptul că pe durata acesteia va curge sânge, suntem foarte siguri că aceasta este adevărata miză? Ce intenționează, în realitate, Qatarul și Arabia Saudită, atât de puțin preocupate de democrație la ele acasă și care sunt cele mai active, cele mai influente, inclusiv pe lângă cancelariile occidentale, dacă nu să slăbească Iranul, care, pentru ele, este principala amenințare din regiune? Pentru majoritatea acestor grupări de rebeli, încă de la început, prioritatea a fost să fie recunoscute și finanțate de generoșii lor donatori din apropiere, în frunte cu Arabia Saudită și Qatarul. Afiliația religioasă, wahhabită sau salafistă, a devenit regulă, fără să se țină cont de sutele de jihadiști străini care vin în Siria. Eșecul planului Annan în această privință a arătat întreaga rea-voință a anumitor actori de a reuși să găsească o soluție negociată în Siria: or, era planul ultimei șanse. De atunci, Siria a devenit locul delimitat al intereselor regionale. Intrat oficial în vigoare în aprilie 2012, planul Annan nu a beneficiat, de la început, de empatia marilor țări occidentale, nici a arabilor, care îi prevestiseră eșecul încă de la implementarea sa. Pe 17 aprilie, emirul Qatarului evalua la

3% şansele de reuşită, iar pe 25 aprilie Alain Juppé declara: „Lucrurile nu merg bine, planul Annan este compromis." Eşecul planului Annan a permis instalarea durabilă a unui conflict de intensitate scăzută în Siria, pe modelul războiului civil libanez. Începând cu acel moment, conflictul sirian a servit drept diversiune pentru jihadiştii din lumea întreagă, în curând lipsiţi de spaţiul lor de manevră afgan. Pe 5 iunie 2012, generalul Robert Mood punea sub semnul întrebării actorii străini care contribuiau activ la extinderea spiralei violenţei în Siria, trimiţând acolo bani şi arme. „Nu pot să identific care ţări sunt implicate", a adăugat el prudent pentru AFP şi Reuters.

O altă ilustrare a acestei politici hazardate este evenimentul din aprilie 2012, când a avut loc reuniunea Ligii Arabe de la Bagdad: summitul s-a încheiat cu o rezoluţie care condamna orice ingerinţă internaţională. Liderii francezi, urmând calea Arabiei Saudite, care nu trimisese decât reprezentanţi de rang secund, au declarat că „au fost dezamăgiţi de atâta prudenţă".

În apropierea conferinţei Geneva 2, după un an de tergiversări şi de manevre menite să dilueze lucrurile, strategia occidentală – şi, în primul rând, cea franceză – s-a dovedit a fi ce prevăzuseră observatorii: un eşec total. În primăvara lui 2013 opoziţiei siriene i-au fost impuse – din nou – măsuri cosmetice: Franţa a trebuit în cele din urmă să convingă Qatarul de necesitatea unei includeri în rândul opoziţiei şi a celor care, cu bună ştiinţă, fuseseră îndepărtaţi cu doi ani mai înainte, printre care şi Michel Kilo. Éric Chevalier însuşi

nu mai pricepea nimic din reaua-voinţă a CNS, reunit cu acest prilej la Istanbul... Dar numai obligată şi forţată a mers această opoziţie la Geneva în ianuarie 2014, ea, care la Doha, în noiembrie 2014, notase în carta sa că se angajează să nu deschidă niciun dialog cu regimul... Ce avea de câştigat din ceea ce semăna cu o sinucidere politică?

Capitolul 5

Siria, laboratorul unui dezechilibru al lumii

Eşecul occidentalismului

Conflictul sirian a fost prilejul oferit diplomaţiei ruse de a reveni spectaculos în jocul diplomatic mondial. Acordul obţinut în septembrie 2013 este un exemplu magistral. Astfel, americanii au sfârşit prin a accepta planul de ieşire din criză propus de Vladimir Putin pe 9 septembrie, plan care constă în a securiza, sub monitorizarea ONU, arsenalul chimic al regimului de la Damasc. Pentru ruşi era, într-adevăr, important ca americanii şi aliaţii lor să revină pe terenul dreptului internaţional. Cu cât părţile afişau mai intens sentimente frumoase, cu atât se eliberau mai tare de dreptul internaţional. După două decenii de dificultăţi şi umilinţe (Serbia, Kosovo, apoi Georgia şi Ucraina), diplomaţia rusă a profitat de criza siriană pentru a se crampona de principiile sale şi a obţine o poziţie favorabilă. Anii '90 au fost pentru diplomaţia rusă „un deceniu negru", corespunzând unei retrogradări incontestabile a poziţiilor sale faţă de o Americă „hiperputernică". Intervenţia NATO din 1999 în Serbia şi impunerea unu stat Kosovo suveran şi independent au fost resimţite ca o umilinţă fără precedent de Moscova. Dar ce înseamnă

cu adevărat Siria pentru ruşi, într-atât încât să facă din ea o chestiune de principiu?

Menţinerea bazei navale de la Tartus, singura ieşire maritimă la Mediterana a marinei ruseşti, constituie o miză importantă, fără să fie totuşi esenţială. Problema transportului de hidrocarburi constituie, de asemenea, unul din motivele aparte ale atenţiei speciale pe care o acordă Rusia dosarului sirian: teritoriul sirian este o răscruce importantă prin care ar putea tranzita noile rute dinspre golful Persic spre Europa. Îndărătul acestor proiecte se creionează o marginalizare programată a gazului rusesc în favoarea celui din Qatar, destinat Uniunii Europene, unul dintre primele nuclee de consum la nivel mondial. Dar, la drept vorbind, în Siria ruşii se luptă pe chestiuni de principiu. În această privinţă, rigiditatea poziţiei Rusiei este urmarea directă a precedentului libian din 2011. Ruşii (urmaţi de chinezi) negociaseră şi, în cele din urmă, hotărâseră să se abţină „din motive de principiu" de la votul Rezoluţiei nr. 1973 din 17 martie 2011. Aceasta din urmă instaura o zonă de excludere aeriană în Libia, dar excludea orice schimbare a regimului prin forţă. Or, responsabilitatea directă a intervenţiei NATO în capturarea şi apoi executarea lui Mu´ammar al Gaddafi a fost percepută ca o violare a acestei rezoluţii. În acest context, Rusia a abordat discuţiile referitoare la dosarul sirian din Consiliul care a avut loc în 2011 folosind de trei ori dreptul său de veto şi refuzând orice rezoluţie. Pentru diplomaţia rusă, obiectivul principal a fost, aşadar, încă de la început, de a susţine respectul faţă de suveranitatea Siriei şi de a menţine principiului non-ingerinţei în afacerile interne ale statului. Chestiunea *schimbării regimului* este, aşadar, calul

de bătaie al Moscovei în conflictul sirian. În privința aceasta, rușii au știut, cu abilitate, să îi aducă pe americani pe terenul dreptului internațional. În continuarea a ceea ce a fost numit „acordul de la Beijing", poziția rusă în relațiile internaționale se vrea „realistă", un fel de actualizare weberiană[1] a eticii responsabilității. Pe aceasta Moscova o contrapune unei etici a persuasiunii, cea aparținând invocărilor umanitare, indignărilor (considerate selective) și „moralei" occidentalilor.[2] Pentru Moscova, o intervenție externă și o înlăturare brutală a regimului ar spori haosul deja existent. Prezentarea conflictului de către anumite mijloace de informare în masă occidentale și arabe este percepută ca dominantă: rușii critică rolul lor de auxiliar al partizanilor unei intervenții armate în Siria pe lângă opinia publică, partizani care manipulează informația, utilizând emoția și privilegind sistematic sursele opoziției.[3]

Pe baza acestor principii trebuie înțeleasă reacția rusă față de recunoașterea unilaterală de către Franța a Coaliției Naționale formate la Doha în 11 noiembrie 2012, calificată de Dimitri Medvedev drept „inacceptabilă". Obiectivul acestui nucleu de „guvern provizoriu" includea în statutul său incipient plecarea lui Assad și elimina posibilitatea unei negocieri cu regimul.[4]

[1] Max Weber, *Le Savant et le politique*, Plon, 1959, pentru ediția franceză.

[2] Să amintim că în februarie 2012, Alain Juppé vorbise de „datoria morală" pentru a califica poziția rusă cu privire la wdosarul sirian.

[3] Raportul Valdai, p. 53.

[4] Carta coaliției numără 10 puncte, printre care: 2. Părțile semnatare au drept obiectiv comun îndepărtarea regimului, a bazelor și a simbolurilor sale, dezmembrarea elementelor de securitate și deferirea în justiție a celor care au fost implicați în crimele comise împotriva sirienilor. 3. Coaliția se angajează să nu inițieze niciun dialog și nicio negociere cu regimul.

Mai rău, pentru ruşi, carta prevedea dezmembrarea structurilor politico-militare siriene, ca şi cum occidentalii nu învăţaseră nimic după eşecul american în Irak.

Într-un mod mai profund, ruşii, care ţin la reglarea printr-o soluţie politică a crizei din Siria, văd în militarizarea conflictului şi accentuarea puterii grupărilor jihadiste un pericol pe termen lung, inclusiv pentru Occident. Secvenţa războaielor din Cecenia continuă să fie interpretată ca un conflict importat din exterior prin trimiterea de luptători wahhabiţi. De altfel, Cecenia reprezintă una dintre grilele de analiză ale Moscovei cu privire la conflictul sirian. Rusia nu ratează niciodată ocazia de a aminti partenerilor săi că furnizarea de arme sofisticate precum rachetele sol-sol nu ar face decât să sporească haosul. Nu îşi poate permite să acopere o strategie căreia ar putea să îi cadă victimă ea însăşi prin contaminarea propriului spaţiu, numărând 22 milioane de musulmani.

Pe de altă parte, replierea tactică a Statelor Unite a fost clară. Trebuie oare să vorbim de un „declin" al superputerii mondiale? Strategia difuzată este mai mult cea a unei puteri „inteligente", atentă la parteneriatul şi reevaluarea anumitor mize-cheie precum cooperarea, dialogul şi dezvoltarea. Conceptul de *smart power*, enunţat de Suzanne Nossel în 2004[1] şi reluat de Hillary Clinton în 2009, este poate mai complex. Această nouă definiţie a puterii americane este, înainte de toate, o modalitate de a face din necesitate o virtute: puterea nu poate să se impună decât prin adaptarea ei la context.[2]

[1] „Smart power", în *Foreign Affaires*, 02/2004.

[2] Bertrand Badie, *Puissances d'hier et de demain, l'État du monde*, La Découverte, 2014.

Or, care este contextul? O estompare a „Occidentului" într-un concert mondial din ce în ce mai multipolar. Este, de asemenea, şi slăbirea puterii militare prin dezvoltarea strategiilor de negare a accesului în zonă, a căror pondere a fost importantă în cazul sirian: proiectarea de forţe se loveşte de sistemele de arme antiaeriene, în special de cele care pot produce suficiente pierderi pentru a transforma conflictul într-unul care să nu fie „vandabil" opiniei publice. Or, aceste evoluţii recente au fost brusc puse în lumină de conflictul din Siria. Ele par să redeseneze ceea ce ar putea fi lumea multipolară de mâine.

A pedepsi sau a reflecta: când Franţa nu alege

Franţa este, fără îndoială, ţara care, împreună cu Arabia Saudită şi Qatarul, a pierdut cel mai mult în conflictul sirian, din cauza poziţionării sale iniţiale, dar mai ales a faptului că diplomaţia franceză a fost incapabilă să se adapteze sau să opereze abil. „Un fiasco politico-mediatic de natură să şubrezească durabil poziţia Franţei", scrie Bernard Squarcini, fostul şef al serviciilor de informaţii franceze.[1] Aşa cum aminteşte Olivier Zajec într-un articol din *Le Monde diplomatique*, „Élysée şi Quai d'Orsay vor reuşi turul de forţă de a exaspera Washingtonul, de a stânjeni Londra, de face ca Berlinul să îşi ridice ochii spre cer, de a dispera Beirutul, de a declanşa un concert de oftaturi la Bruxelles şi de a-i amuza pe jucătorii de şah de la Moscova"[2].

[1] Bernard Squarcini şi Étienne Peliot, *Renseignement français: nouveaux enjeux*, Ellipses, 2013.

[2] „Cinglante débâcle de la diplomatie française", în *Le Monde diplomatique*, octombrie 2013.

De la începutul crizei siriene, marile puteri, cu excepția Rusiei, plasându-se pe o perspectivă pe termen-scurt, îndepărtaseră orice soluție politică, contând pe o prăbușire rapidă a regimului. Toate mijloacele erau bune, era acceptabilă fiecare lovitură dată regimului, chiar și când felul de a opera era condamnabil. Așa cum era previzibil încă de la început, numai o soluție politică era posibilă și, chiar dincolo de interesul sirienilor, în favoarea regiunii și a occidentalilor. În loc de aceasta, conflictul a adâncit și mai mult falia dintre lumea sunnită și cea șiită, deja tragică în Irak, și mai ales a încurajat o spirală a violenței într-o regiune care nu avea nevoie de așa ceva. Tergiversările Franței, în special voința ei de a sabota orice mediere sau orice conferință care ar fi permis o diminuare a tensiunii, prima dată în iunie 2012, apoi în mai 2013, sunt direct responsabile de prelungirea conflictului. Mai rău, susținerea indirectă a facțiunii rebele celei mai extremiste și mai periculoase chiar pentru Occident, prin intermediul externalizării în favoarea Arabiei Saudite și a Qatarului, este o amenințare grea pentru viitorul Europei. Gilles Kepel a subliniat cum puterile din Golf au participat în mod esențial la recrutarea, finanțarea și înarmarea jihadiștilor, în parte pentru a se debarasa de amenințarea politică a grupărilor takfiris asupra acestor țări. Dar experții sunt unanim de acord: nici conflictele din Afganistan, Irak sau Bosnia nu au suscitat un asemenea aflux de candidați la jihad. Tot ei nu ezită să vorbească de mai multe zeci de mii de luptători străini în Siria, o cifră neegalată. Plecările din Europa, în special din țări precum Belgia sau Franța, au de ce să îngrijoreze într-o asemenea măsură încât serviciile secrete au tras semnalul de alarmă

cu privire la amploarea inedită a acestor plecări. Franța deține probabil cea mai bună poziție din Europa, cu mai bine de 800 de persoane, dintre care mulți minori, femei și combatanți grenoblezi, care s-au remarcat recent prin violențele extrem de atroce la adresa civililor sirieni. Cine poate crede că acești tineri fanatici se vor cuminți când se vor întoarce din Siria? În epoca YouTube și Facebook, prelungirea acestui război civil la porțile Europei suscită entuziasmul la distanță al unei minorități aflate într-o situație delicată, care are astfel jihadul numai la un clic distanță. Grupările jihadiste au înțeles perfect componenta exemplară și pedagogică a faptelor lor postate pe internet. Mohamed Merah nu este decât partea vizibilă a icebergului, au prevenit serviciile secrete franceze. Iar echipele umanitare franceze care își desfășoară activitatea în nordul Siriei, fie că sunt medici sau asistente, se tem, de acum înainte, de acești tineri jihadiști francezi. Sunt lesne de recunoscut după hainele lor cumpărate de la Decathlon, care îi desemnează ca ostatici potențiali ai grupărilor rebele lipsite de bani. Pentru că, pe piața ostaticilor, negocierea pentru un francez se plasează în jurul a 4 milioane de dolari.

Pe de altă parte, diplomația franceză a dat greș în a încuraja o opoziție credibilă. Quai d'Orsay era atât de convins de căderea lui Bashar al-Assad încât era gata să reediteze fără să stea pe gânduri „lovitura" libiană, când CNT, despre care nimeni nu știa și pe care nimeni nu o recunoștea, a devenit reprezentata recunoscută pe plan internațional a opoziției libiene. Franța a permis o islamizare a revoltei, pe care o știa indubitabil încurajată de aliații din Arabia Saudită și din Qatar. În ianuarie 2012, ni s-a răspuns printr-un agent al celor de la

Quai d'Orsay: „Știm asta, dar nu putem să o spunem." Problema acestei politici dezordonate, cu ton imprecativ, este că, în plus, a fost dusă pe jumătate, presărată cu retrageri și contradicții. Astfel, Franța, mereu în frunte, anunțase cu surle și trâmbițe crearea unei Coaliții Naționale Siriene la Doha, în noiembrie 2012, și că o „ambasadă" a opoziției siriene fusese deschisă la Paris. Dar „ambasadorul ei", Monzer Makhous, se plângea de curând că se află într-un loc strâmt (propria locuință pariziană) și că i s-a refuzat o adevărată ambasadă de către Paris. Și recunoștea cu jumătate de gură că nu are mijloacele de a lucra... Franța a făcut repetat greșeli pentru care va plăti. În timp ce regimul pare să rămână la putere, va fi greu de găsit calea spre dialog. Liceul Charles De Gaulle, de care sirienii francofoni erau atât de mândri, a fost, de asemenea, închis de azi pe mâine, lăsând în voia sorții sute de familii și echipa de profesori. A fost nevoie de curajul și devotamentul directorului la pensie pentru ca liceul să fie redeschis, fără vreo mențiune oficială.

Nu este vorba doar de o greșeală strategică, ci de ceva care nu se potrivește cu ceea ce lumea și Orientul Apropiat așteaptă de la diplomația franceză, și anume să fie capabilă să discute cu toată lumea și să aibă o poziție echilibrată și înțeleaptă. În schimb, avem parte de un atlantism mărginit. Au prevalat buna credință, morala și determinarea de a merge până la capăt (care va însemna agasarea aliaților, inclusiv în privința dosarului iranian). Istoricii își vor aminti multă vreme de ideea nostimă a șefului statului francez de a se subordona în întregime deciziei luate de Congresul american, idee care s-a mai și transformat în fum când totul a fost anulat printr-un

simplu telefon de dincolo de Atlantic. Să fie singura ambiţie a Franţei cea de a juca rolul statului genial de rangul al doilea, care interpretează mai bine decât Marea Britanie rolul de legătură a Statelor Unite cu lumea? Deşi americanii nu cereau atât de mult. Nu s-au dat în lături de la a îndepărta Franţa din aranjamentul cu Moscova în privinţa dezmembrării arsenalului chimic sirian. Pe de altă parte, faptul de a merge până la capăt, tipic francezilor, îi irită pe mulţi: dosarul iranian este cel în care Franţa este cea mai intransigentă, dar şi cea mai criticată. Cum a declarat-o mâhnit Vali Nasr, fost consilier diplomatic al lui Obama, Statele Unite sunt pe cale să devină o ţară de care ceilalţi se pot lipsi şi care încearcă să îşi limiteze influenţa în regiune.[1] Liderii francezi nu au înţeles acest lucru.

Odată cu folosirea gazului chimic în 21 august 2013, cancelariile şi-au reluat ofensiva, în timp ce „prietenii Siriei" păreau cuprinşi de toropeală şi se contura Geneva 2. Imediat mass-media s-a precipitat, reluând proiectele cancelariilor occidentale: discursurile au pus stăpânire pe termenul „gaz", trimiţând astfel inconştient la cel de-al Doilea Război Mondial. Dar dacă aruncăm o privirea asupra opiniei publice – mai ales cea americană – din acea perioadă, adică sfârşitul verii 2013, ne dăm seama, de asemenea, că problema armelor de distrugere în masă a lăsat amintiri dureroase, după episodul Consiliului de Securitate din 2003, când Colin Powell fluturase un flaconaş de antrax. Diplomaţiei franceze i-a revenit misiunea de a da dovadă de zel şi de a ieşi la luptă cu riscul de a se

[1] Vali Nasr, *The Dispensable Nation: American Foreign Policy in Retreat*, Doubleday, 2013.

contrazice... ceea ce, de altfel, s-a şi întâmplat. Un exemplu al acestei precipitări este faimosul raport al DGSE[1], publicat pe 2 septembrie 2013 de Matignon şi intitulat „Programul chimic sirian – atac executat de regim cu arme chimice pe 21 august 2013". Încă din 31 august, în vederea loviturilor de seară care nu au avut niciodată loc, Ministerul Apărării divulgase acest text în *Journal du Dimanche,* care apărea a doua zi. Or, textul nu a convins pe nimeni. Raportul, prezentat cu surle şi trâmbiţe ca „declasificat", nu este decât o versiune aranjată de serviciile primului-ministru, plecând de la notele DGSE, note care, de regulă, sunt compuse din interpretări şi o analiză a „situaţiei", expunând mai multe ipoteze. În cazul de faţă, numai una din aceste ipoteze a fost reţinută. Foarte sumar, se afirma:

1. Siria posedă arme chimice.
2. Armele chimice au fost folosite pe 21 august 2013.
3. Prin urmare, ele au fost folosite de regim.

Or, aşa cum confirmă Bernard Squarcini, fost lider al serviciilor de informaţii, într-o carte recentă: „Cei obişnuiţi cu astfel de note ştiu că folosirea prea frecventă a expresiei «considerăm» (în acest caz apare de vreo zece ori) lasă să se înţeleagă că niciun fapt nu s-a dovedit clar şi că putem, prin deducţie sau inducţie, să generăm simple ipoteze şi analize. Expresia «serviciile noastre au recuperat din teren» nu se poate înţelege decât astfel: agenţii locali ai rebeliunii ne-au transmis eşantioane. Şi când se spune «serviciile noastre dispun de informaţii, din surse naţionale, care ne fac să considerăm că alte asemenea acţiuni pot fi realizate», putem, de asemenea, înţelege că

[1] Direcţia Generală de Securitate Externă (n. red.).

marile urechi ale DGSE şi DRM[1] au interceptat informaţii în acest sens, dar că le este greu să le atribuie o provenienţă sigură. În fine, când este citat sprijinul «informaţiilor credibile de la mai mulţi parteneri», ne putem raporta direct la analizele serviciilor americane, britanice şi turceşti."[2]

În ceea ce-i priveşte, regimul sirian şi aliatul său rus i-au atribuit imediat opoziţiei acest atac în care s-au folosit arme chimice: ar fi vorba despre o punere în scenă orchestrată de rebelii din *Liwa al-Islam*, o grupare susţinută de Arabia Saudită, pentru ca vina să cadă pe Bashar al-Assad. Iar această ipoteză nu este cu totul exagerată. Fără să vrea să subestimeze latura vicleană a regimului şi ipoteza unei „iniţiative nefericite" a unui ofiţer al armatei regimului, ne puteam întreba asupra interesului real pe care guvernul sirian l-ar fi avut în a efectua un atac folosind arme chimice de o asemenea amploare, în timp ce o delegaţie a ONU sosise în Siria, tocmai pentru a ancheta, la cerea Damascului, folosirea unor astfel de arme. Pe atunci deja se ştia că grupări incontrolabile au propria agendă, care este cea a anumitor servicii de securitate, în special turce şi saudite, şi că nu se dau înapoi de la nimic. Anumiţi radicali din Frontul *al-Nusra*, de exemplu, erau capabili să realizeze o asemenea punere în scenă. Cu atât mai mult cu cât în mai 2013, doisprezece membri ai frontului fuseseră arestaţi în Turcia pentru că deţineau substanţe chimice periculoase, dintre care unele se dovediseră a fi gaz sarin. În toamna lui 2011, Turcia trebuia chiar să intercepteze mai multe camioane care se îndreptau spre teritoriul sirian şi să

[1] Direcţia de Informaţii Militare (n. red.).

[2] Bernard Squarcini şi Étienne Pelot, *ibidem*.

descopere componente chimice, care nu lăsau nicio îndoială asupra intenţiilor comanditarilor.

Să fi fost vorba ca Ankara şi Riad să revină într-un mod cinic, sprijinindu-se pe linia roşie pe care o fixase Obama, şi să încerce să distrugă un proces care, în orice caz, părea ineluctabil, la un an după conferinţa Geneva 1? Situaţia din 2013 şi recucerirea terenului pierdut de armata regimului făcuseră total inutilă o ieşire din criză din punct de vedere militar. Reticenţele Statelor Unite şi ale majorităţii statelor europene, cu excepţia notabilă a Franţei, în a furniza armament performant rebelilor o dovedeau fără tăgadă. În faţa dezorganizării şi a fărâmiţării grupărilor armate din teren, a le furniza arme ar fi însemnat a destabiliza şi mai mult toată regiunea.

De fapt, Barack Obama a căzut întru câtva singur în capcană prin definirea unei „linii roşii", în august 2012. Căci pasul înapoi al Washingtonului câteva săptămâni mai târziu a înfuriat Arabia Saudită. Simţindu-se contrariat în proiectele sale, Regatul anunţa la sfârşitul lui octombrie 2013 că refuza să mai fie membru non-permanent al Consiliului de Securitate. Încă şi mai umilitor, serviciile de informaţii saudite au aflat vestea anulării intervenţiilor aeriene americane de la CNN. Ca răspuns la ceea ce părea un adevărat capriciu al diplomaţiei saudite, John Kerry l-a vizitat la începutul lui noiembrie 2013 pe bătrânul rege Abdulah. Dar prinţul Bandar bin Sultan Al-Saud, atotputernicul şef al serviciilor de informaţii, nu a fost încântat de vizita secretarului de stat american, anunţând, în ceea ce îl priveşte, îngheţarea cooperării ţării sale cu CIA şi crearea unei armate în întregime destinate intereselor saudite în Siria: Frontul Islamic, al cărui obiectiv este să instaureze

şaria... Atunci prinţul Bandar a fost îndepărtat ca urmare a presiunilor intense ale Washingtonului, dar oficial s-a spus că a avut o intervenţie chirurgicală. A plătit astfel pentru iniţiativele sale pripite în Siria?

Dar se pare că trebuie să legăm această absenţă a viziunii franceze şi această înviorare spectaculoasă a spiritului diplomaţiei franceze de relaţia ce nu mai este tradiţională (faimoasa politică arabă a Franţei), ci o veritabilă supunere a diplomaţiei franceze faţă de monarhiile din Golf. Lipsa unei marje de manevră a statului disponibile în buget ar explica faptul că am devenit vasalii clienţilor noştri în domeniul vânzării de arme, în frunte cu Arabia Saudită. Pentru câteva miliarde în plus, François Hollande s-a dedat unei vizite oficiale în regatul wahhabit ca să încheie anul 2013. Iar Arabia Saudită va investi până la 15 miliarde pentru a finanţa... Marele Paris, am aflat în secret, pe la jumătatea lunii februarie a anului 2014. Această lipsă de pragmatism şi această încăpăţânare ţin aproape de înverşunare, dacă nu cumva duc la sinucidere diplomatică. Ca să nu mai vorbim despre stânjeneala Franţei atunci când se descoperă că sute de tineri francezi pleacă pentru jihad în Siria: la urma urmei, nu este aceasta ceea ce încurajăm de trei ani, susţinându-i verbal şi cu arme pe cei care au acelaşi scop? Diplomaţia franceză a ignorat profund situaţia, făcând abstracţie de contextul internaţional. Ordinea mondială care se instaurează are mai mult ca niciodată nevoie de realism, legalitate şi drept internaţional şi, adesea, Franţa a dat semne că se debarasează de ele în aceşti ultimi ani. Cum poate vorbi François Hollande, pe 27 august 2013, de lovituri militare în Siria, cu scopul de a „pedepsi" regimul, amintind două

zile mai târziu că nu există decât o soluție diplomatică pentru criza siriană? În ajunul conferinței de la Geneva 2, la începutul anului 2014, Laurent Fabius rostea acest slogan: „Nu există altă soluție pentru drama siriană decât soluția politică." Ne întrebăm dacă există cineva la butoane... după trei ani de politică în care s-a făcut exact contrariul.

Statul Islamic: între escatologie și naționalism

După ce a fost încurajat de fapt haosul în Siria, lăsând impresia că occidentalii aveau un plan, situația apărea în toată brutalitatea sa în iunie 2014. În timp ce zeci de mii de soldați sau de civili loialiști au suferit, începând cu 2011, consecințele sălbăticiei dușmanilor lor, căci execuțiile sumare, decapitările sau torturile erau deja cu sutele și lesne de găsit pe internet, emergența unui Stat Islamic și proclamația din 29 iunie au părut să ia pe toată lumea pe nepregătite. Pe 11 iunie 2014, la două zile după începutul spectaculoasei sale ofensive în Irak, Statul Islamic difuza pe internet fotografii ale jihadiștilor aplatizând cu ajutorul buldozerului un zid de nisip între Siria și Irak și indicând astfel clar sfârșitul influenței coloniale provenite din acordurile Sykes-Picot din 1916. În realitate, acordurile Sykes-Picot nu au fost niciodată puse în aplicare. A rămas ideea unei trădări a Occidentului, care a lăsat urme durabile pentru liderii și populațiile arabe. Într-adevăr, în 1917, aceste acorduri sunt reziliate. Invocând schimbările provocate de revoluția rusă, autoritățile britanice iau distanță față de acordul Sykes-Picot. Pactul dorit secret este, de altfel, făcut public și reziliat clar de noile autorități

de la Petrograd în 1918. În afara faptului că obligau Parisul şi Londra la abandonarea acordului semnat în 1916, această prezentare publică a avut un efect devastator pentru imaginea europenilor în lumea arabă.

Daech (ISIS) serveşte drept catalizator milenarist[1] pentru o veche aspiraţie dezamăgită şi explică ralierea masivă a populaţiilor sunnite din Irak şi Siria faţă de un stat transfrontalier care ar şterge umilirea colonială, ar aboli erezia statelor-naţiune (erezie considerată de islamişti drept idolatrie) şi ar reda demnitatea (*karama*) sunnţilor. Politica purificării etnice începută zgomotos de Statul Islamic în vara lui 2014 este, de altfel, total coerentă cu acest proiect: kurzi, yazidiţi, creştini şi şiiţi nu îşi pot găsi locul în acest stat, ale cărui baze etnice şi confesionale rămân fundamental arabe şi sunnite. Naţionalismul arab al vechilor cadre baasiste irakiene reciclate în comanda militară a *Daech*-ului nu este străin de acest lucru, desigur, dar trebuie, de asemenea, să suprapunem dimensiunea escatologică pe care o acoperă geografia spaţiului controlat de *Daech*. „*Shâm* este locul ultimei adunări, ca şi pământul renaşterii", proclamă un *hadith* atribuit lui Abu Dharr al-Ghifaari, ca să nu citãm decât unul dintre sutele de *hadith* care menţionează această regiune *Shâm*. Sayyid Qutb, teoreticianul Frăţiei Musulmane, scria în *Ma'alim fi al-tariq* (*Jaloane pentru drum*): „*Hijra* (emigrarea) nu este obligatorie decât în cazul în care permite regruparea musulmanilor într-un loc unde va culmina adevărul." Scăpând oricărei normări statale, acest nou spaţiu pe cale de a se forma răspunde

[1] Credinţă mistică într-o „împărăţie de o mie de ani a lui Dumnezeu" pe pământ, asociată uneori cu idei egalitarist-utopice (n. red.).

pe deplin condamnării revoluționare a autorității politice non-islamice, al cărei predicator a fost Qutb: „Supunerea față de legi și față de judecata oamenilor este un fel de idolatrie, iar cel care face asta este considerat ca fiind în afara islamului."

Frustrarea, naționalismul, milenarismul: un cocktail exploziv care pentru mii de jihadiști europeni reprezintă o motivare suplimentară. În realitate, ne găsim în fața unui avatar monstruos al globalizării și *Daech* folosește coduri ale acesteia: fluiditatea spațiului, rețelele sociale și, mai ales, acculturalizarea în creștere a societăților. Lipsiți de un islam cultural, înrădăcinat, plini de o civilizație de piață și consumeristă, tinerii musulmani europeni cred astfel că se întorc la origini în timp ce nu fac altceva decât să adere la o ideologie monstruoasă globalizantă, la a cărei difuzare wahhabismul saudit a contribuit vreme de treizeci de ani folosind miliarde de petrodolari.

La ce bun o coaliție?

Iar capcana se închide. Statele Unite pun, timid, pe picioare o coaliție în timpul lunii august, cu acordul ONU. Dar obiectivele sunt neclare, iar coaliția este eterogenă și, mai ales, ambiguă în ceea ce privește componența. Printre alții, fac parte din ea Arabia Saudită și Qatarul, principalele responsabile de emergența grupării armate prin încurajarea directă a terorismului. Fiindcă aceasta este realitatea. De când Statele Unite au hotărât să reintegreze Iranul în jocul regiunii, principala preocupare a acestor puteri este de a contra puterea persană

prin orice mijloace. O obsesie care se află limpede în fruntea priorităţilor acestor petromonarhii, printre care *Daech*, acronimul arab al Statului Islamic, şi *Al-Qaida*, care sunt singurele pârghii pentru a diminua influenţa Iranului în regiune. În primăvara anului 2015, la modul cât se poate de oficial, Qatarul, Arabia Saudită şi Turcia creează un comandament unit al brigăzilor lor jihadiste în rândurile Armatei de Cucerire (*Jaysh al-Fatah*), controlată de Frontul *al-Nusra*, filiala siriană a *Al-Qaida*. Regruparea permite, în baza complicităţii forţelor turce, să cucerească în câteva zile provincia siriană Idlib şi să instaureze şaria imediat. Ameninţând astfel zona de coastă siriană, naşii acestei armate teroriste speră să ţintuiască forţele siriene şi aliatul lor iranian ca să poată câştiga mai lesne Alepul. Anunţul, totuşi oficial, al acestui sprijin nu a emoţionat pe nimeni la acea vreme, iar presa a relatat fără să clipească, ca şi cum era natural ca aliaţii Occidentului să poată sprijini oficial în acelaşi timp *Al-Qaida* şi să lupte împotriva Statului Islamic. Acelaşi lucru în Yemen, unde saudiţii şi aliaţii lor se încrâncenează din primăvara lui 2015 asupra rebelilor *houthi*, despre care se crede că sunt susţinuţi masiv de Iran. Or, realitatea este că în Yemen singurele forţe care se luptă împotriva AQPA[1] sunt tocmai aceşti *houthi*, în timp ce majoritatea trupelor AQPA este compusă din saudiţi rugaţi de Regat să meargă să îşi facă treaba în altă parte decât pe pământul saudit. În realitate, după un an de lovituri bilanţul este foarte slab. Statul Islamic şi-a sporit influenţa în regiune: după Mossul, în iunie 2014, a venit rândul oraşului

[1] *Al-Qaida* din Peninsula Arabică.

Ramadi, în aprilie 2015, să cadă în mâna *Daech*. De aici organizația își continuă expansiunea spre Damasc, ocupând Palmira, fără ca nimeni din Coaliție să fi observat coloana de jihajiști care mergea prin deșert 300 de kilometri fără să fie îngrijorată de ceva. Câteva săptămâni mai târziu, locul a suferit pierderi iremediabile: două temple elenistice sunt dinamitate de *Daech*, iar emoția cuprinde lumea întreagă. Fără ca totuși să fie evocate adevăratele responsabilități...

Această irupere a Statului Islamic vine astfel să ucidă minciuna rostită apăsat și mereu, mai ales de consilierii foarte speciali ai liderilor francezi: Bashar a creat Statul Islamic, nu luptă împotriva lui, sunt aliați clari. În afară de faptul că trebuie să amintim zdrobitoarea responsabilitate a Statelor Unite în emergența terorismului și a haosului care a urmat invaziei din Irak în 2003, realitatea din terenul sirian s-a dovedit a fi cu totul alta: de exemplu, în august 2014, nu mai puțin de 200 de soldați sirieni sunt luați prizonieri în tabăra de la Tabqa. Obligați să se dezbrace, vor face, în lenjerie intimă, un marș al morții până la locul execuției. Acolo, întinși pe burtă, vor fi seceraţi de aproape cu rafale de Ak-47 în strigătele *Allah Akbar*. Dacă nu ajunge să folosească intens teoria conspirației, acest tip de discurs devine încetul cu încetul inoperant.

Mai mult, la un an după ce au început loviturile Coaliției, bilanțul este foarte slab.

Franța se află prinsă în capcană și anunță imediat după aceea că nu se simte interesată decât de Irak și că loviturile sale nu vor avea loc în Siria. Între timp, Raqqa a devenit, totuși, cartierul general al organizației și se află chiar în

Siria. Decuplarea problemei siriene de dosarul *Daech* de către Franţa se va dovedi curând fără temei. De fapt, această poziţie, care constă în a face, în acord cu monarhiile petroliere, astfel încât *Daech* să fie frânat, şi nu eliminat, este inspirată de o singură preocupare: cea a statelor din Golf, care vor să contreze influenţa iraniană în regiune. François Hollande este oare conştient că antrenează Franţa într-o strategie care nu este deloc în interesul ei? Fapt inedit, pe 30 aprilie 2015, François Hollande era invitatul de onoare al reuniunii Consiliului de Cooperare din Golf, de unde revenea cu promisiunea unor contracte fructuoase, mai ales în domeniul armamentului. Era o politică pe termen scurt, inspirată de consideraţiile triviale de tip *business-first*[1], în timp ce ordinea regională era în plină evoluţie şi schimbările erau extrem de clare. În momentul în care reintegrarea Iranului în jocul din regiune devine ineluctabilă, în care Rusia propune, în urma intenselor consultări diplomatice, o soluţie de ieşire din criza siriană care le convine tuturor, inclusiv Statelor Unite şi Israelului, Franţa alege să meargă împotriva curentului, vânzând arme unor aliaţi ambigui şi stânjenitori şi refuzând să onoreze un alt contract, cel al navelor Mistral, cu Rusia. În vara lui 2015, Rusia poziţionează preventiv forţe aeriene pe litoralul sirian, forţe aeriene care includ avioane de vânătoare şi bombardiere strategice. Un consilier al lui François Hollande i-a declarat unui ziarist francez la începutul lui noiembrie: „Activitatea militară în Rusia nu are nicio importanţă."[2] Încă şi mai rău,

[1] Prioritatea afacerilor (n. red.).

[2] Vincent Jauvert, „Syrie: comment Poutine a berné Obama", în *L'Obs*, 2 octombrie 2015.

obligată să se ralieze *in extremis* mişcării, armata franceză efectuează primele lovituri în Siria pe 27 septembrie 2015, asupra unui loc de antrenament al *Daech*. Aceste lovituri cosmetice şi care nu sunt absolut deloc decisive arată graba liderilor francezi de a încerca să ajungă din urmă un proces care marginalizează alegerile franceze. Unii sperau de la această iniţiativă o schimbare strategică a poziţiei franceze. Dar pe 28 septembrie, cu prilejul alocuţiunii ţinute la tribuna Naţiunilor Unite, preşedintele Franţei rosteşte un rechizitoriu împotriva lui Bashar al-Assad, căruia îi cere să se retragă de la conducere. Ne-am întors de unde am plecat. Curios, în timp ce poziţia americană părea mai nuanţată asupra chestiunii, găsim aceeaşi intransigenţă la liderii saudiţi. După aceea, justiţia franceză, printr-o sincronizare tulburătoare, anunţă deschiderea unei proceduri judiciare, pentru crime împotriva umanităţii, contra lui Bashar al-Assad, folosind un raport din 2014, numit „raportul Cezar", a cărui autenticitate nu a fost oficial stabilită. Judecătorii sunt în serviciul executivului, aşadar, şi toate acestea se întâmplă în patria lui Montesquieu, teoreticianul separării puterilor. Vom regăsi aceeaşi aliniere tulburătoare a Franţei la exigenţele Riadului câteva zile mai târziu, când au loc în Siria primele lovituri ruseşti. Aici este toată abilitatea lui Vladimir Putin. Conştientă că occidentalii sunt împiedicaţi în propriile contradicţii şi neputinţe, administraţia rusă plănuieşte să dea jos măştile şi să îi oblige pe actori să se poziţioneze clar faţă de terorism. Pentru Kremlin, nu există teroriştii „buni". Alegând ca primă ţintă instalaţiile aparţinând *Jaysh al-Fatah*, coaliţia rebelilor dominată de *Al-Qaida* şi creată în primăvara

anului 2015, Rusia a atras protestele naşilor oficiali saudiţi. Ministerul saudit al Afacerilor Externe anunţă, de altfel, că va spori ajutorul său pentru aceste brigăzi islamiste, iar Franţa îşi potriveşte pasul cu al său. François Hollande declară pe 3 octombrie 2015: „*Daech* trebuie vizat, şi nu alţii." Alţii, cei pe care presa îi numeşte „opozanţi" sau „rebeli moderaţi", sunt de fapt brigăzi aparţinând *Al-Qaida* sau salafiţilor din *Ahrar al-Sham*, ei înşişi fiind transfugi ai organizaţiei jihadiste. Pe 4 octombrie, preşedintele francez recidiva, vorbind despre scutirea „opozanţilor moderaţi, democraţi care luptă împotriva lui Bashar al-Assad". Francezii sunt oare conştienţi că liderii lor sprijină astfel într-un mod oficial şi clar organizaţii teroriste care sunt vinovate de violenţe la fel de atroce ca acelea ale ISIS pe pământul sirian şi care, de altfel, nu vor ezita să ne lovească atunci când se va ivi prilejul? Supunerea totală a diplomaţiei franceze faţă de Arabia Saudită iese astfel la iveală. Lui Putin i-a reuşit lovitura.

Terorismul şi criza imigranţilor: să reluăm drumul Damascului

Începând cu 2014, Europa – şi în special Franţa – este lovită de un val de atentate teroriste. Serviciile de informaţii dejoacă mereu tentative, efectivele sunt insuficiente, într-atât de inedit este valul emigrărilor. Niciodată nu a suscitat atâtea pasiuni vreun loc al jihadului (Afganistan, Bosnia). După atentatul împotriva turiştilor israelieni la muzeul din Anvers, a urmat atacul ucigaş de la *Charlie Hebdo* din ianuarie 2015. Ipocrizia supremă a fost că fratele emirului Qatarului, ca şi

ministrul saudit al afacerilor externe figurau în primul rând al marii manifestații pariziene împotriva terorismului. Dar, foarte curând, realismul a început să se impună. Numeroși experți consideră că trebuie să aibă loc o cooperare în materie de securitate cu serviciile de informații siriene în privința problemei emigranților europeni plecați să lupte acolo. Să fie definite prioritățile. Ce ne amenință? Nu Bashar. Dacă amenințarea teroristă este prioritatea, trebuie să practicăm diplomația și să reluăm drumul Damascului. Chiar dacă va trebui să reglăm niște conturi după aceea. Dar să nu fim naivi: Siria ne va face să plătim pentru poziția noastră precedentă.

Criza migranților distruge definitiv pozițiile imobile și dogmatice de tipul „nici Bashar, nici *Daech*". În septembrie 2015, Europa, și în special țările care sunt la marginea ei, trebuie să înfrunte cea mai importantă mișcare a populației venite din exterior în ultimii cincizeci de ani. Mii de sirieni, printre care se strecoară și irakieni sau chiar locuitori din Balcani, se prezintă la frontiera Ungariei. Cine i-a lăsat să treacă? Într-adevăr, istoria va stabili într-o zi responsabilitățile și ele vor trebui căutate, fără îndoială, în Turcia. Dar formidabilul apel rezultat din declarațiile intempestive ale Angelei Merkel, interesată a priori de o mână de lucru calificată care ar completa deficitul demografic al Germaniei, a dus la un aflux de nestăpânit, încât Germania a hotărât să își închidă granițele, lăsând în seama vecinilor ei grija de a-l gestiona. De ce fug acești oameni? Și, mai întâi, cine sunt ei? Sunt victimele cele mai norocoase, cele mai bogate din tot ceea ce lașitatea și calculele cinice ale Occidentului au produs în Siria. Proveniți din clasele de mijloc siriene, capabili de

să-şi ofere o călătorie clandestină pentru care ar plăti cam 5 000 de euro, mulţi dintre ei fug din calea haosului. Unii sunt locuitori ai oraşului Alep, asediaţi şi hăituiţi, în indiferenţa generală, de trei ani de brigăzile islamiste, care trag orbeşte în cartierele loialiştilor, în timp ce armata regimului bombardează cu tir greu în apropiere. Pentru mulţi dintre ei, primul motiv este speranţa unei vieţi mai bune. Dar dacă va fi pace în Siria, se vor întoarce. Ultimele evoluţii ale situaţiei îi dau dreptate Rusiei. Putin, care din vara lui 2015 a început o serie de consultaţii cu toţi partenerii din regiune, este pe cale să impună Rusia ca ultimă soluţie pentru a lupta eficace împotriva terorismului şi pentru a pune capăt haosului din Siria. Iar Europa reia timid drumul Damascului. Cu excepţia Franţei, Austria, Germania şi Spania au exprimat necesitatea de a dialoga cu Damascul. Ţările arabe sunt pe cale să se apropie: Tunisia şi-a redeschis consulatul la Damasc, Egiptul susţine Rusia în ce priveşte necesitatea de a păstra statul sirian, iar Emiratele Arabe, neliniştite de influenţa iraniană, s-au hotărât totuşi să sprijine Rusia.

Obosiţi de război, îl preferăm pe Assad haosului

Este foarte probabil ca din primăvara lui 2013, criza siriană să fi intrat într-o nouă etapă, prin recucerirea oraşului Al-Qusayr. Regimul a ştiut să eludeze în totalitate problemele politice în favoarea preocupărilor de securitate, iar majoritatea populaţiei îl susţine în această privinţă. Regimul de la Damasc nu va cădea şi mai ales nu va cădea prin violenţă. De acum înainte, cea mai oportunistă parte a sirienilor a obosit.

A sfârşit prin a-şi dori întoarcerea statului şi a armatei mai degrabă decât anarhia şi haosul rebelilor. Din pricina senzaţiei de dezgust, desigur. Toţi cei care cunosc dosarul sirian ştiu în ce măsură opozanţii paşnici ai regimului şi chiar anumiţi sirieni care au fost totdeauna critici faţă de regim au trebuit, plini de amărăciune, să cadă de acord că Assad este mai bun decât haosul. Unii opozanţi precum Randa Kassis, fostă membră a CNS, au observat încă de foarte devreme spre ce politică sinucigaşă era condusă opoziţia siriană de către monarhiile din Golf. În prezent, este preşedinta Mişcării pentru Societatea Civilă şi propovăduieşte dialogul politic cu toate părţile, inclusiv cu regimul.

Pentru moment nu se va găsi o soluţie politică care să-l excludă pe Bashar al-Assad. Se uită prea des că politica este o chestiune de raporturi de forţă. Nu putem decât să ne mirăm de maniera monolitică prin care „prietenii Siriei" s-au raportat la opoziţia siriană. În pofida câtorva aranjamente cosmetice care urmăreau să reducă numărul membrilor afiliaţi grupării Frăţia Musulmană, CNS suferă în continuare de un deficit de reprezentivitate. CNS nu va reuşi să fie recunoscută de luptătorii din teren, care au respins-o masiv în toamna lui 2013. Regimul, care era pregătit de negocieri de un an, dar care a făcut totul pentru ca Geneva 2 să nu aducă mare lucru, a înţeles-o foarte bine. Iar Assad s-a prezentat cu totul firesc la alegerile prezidenţiale din 2014, deşi nu au fost garantate condiţiile de securitate.

Într-un anumit fel, Geneva 2 avusese deja loc înainte de ianuarie 2014. Aceasta se întâmpla în septembrie 2013, cu prilejul acordului americano-rus cu privire la neutralizarea

arsenalului chimic al Damascului. Cu acest prilej, regimul sirian fusese în mod oficial recunoscut ca partener legitim, reintegrat în jocul diplomatic. Adunând pe toată lumea în jurul mesei la Geneva, era vorba, în primul rând, să fie coborât gradul de violență. Câteva semne prevestitoare par să o anunțe. Europenii reiau drumul Damascului: canalele s-au redeschis, iar ambasadele încearcă să revină. Republica Cehă, Suedia, Danemarca sau Spania iau în considerare reluarea cooperării cu regimul, mai ales în chestiuni de securitate. Mai multe mii de jihadiști veniți din Europa se găsesc în Siria, dintre care cel puțin 800 sunt francezi. Va trebui „să urmărim" o eventuală reîntoarcere a lor, iar pentru asta vom avea nevoie în primul rând de informații. Ali Mamlouk, atotputernicul șef al al serviciilor de informații siriene, a primit de curând emisari francezi. E un început, dar Damascul va cere mult din partea Parisului, mai ales redeschiderea în prealabil a ambasadei închise în martie 2012. Dar nu trebuie să facem drumul Damascului, ci pe cel al Canossei...

Din conferința de la Geneva, regimul a ieșit întărit. De acum înainte, pentru ieșirea din criză trebuie avut în vedere un scenariu similar celui folosit în Cecenia. Regimul este gata să negocieze direct cu rebelii, oricât de puțin sirieni ar fi aceștia. Autoritățile de la Damasc au înțeles bine miza: nu încetează să explice că terorismul este de import, că rebelii sunt în majoritate străini și că Siria se luptă cu puteri din afara ei. Au fost negociate numeroase armistiții și anumiți luptători rebeli chiar s-au alăturat Forțelor de Apărare Națională. Schimburile de prizonieri s-au înmulțit, precum cel din 9 martie 2014, în care 12 călugărițe ortodoxe din Ma'loula au

fost eliberate în schimbul a 150 de femei, soţii sau membre ale familiilor rebelilor.

Ca în Cecenia, puterea centrală va avea interes să joace cartea naţionalismului pentru a renaţionaliza conflictul, a le tăia rebelilor sprijinul exterior, denunţat ca o ingerinţă externă, şi a le finanţa capitulările contra locuri, concesii de autonomie şi bani, mulţi bani. De aceea, Frontul *al-Nusra* atacă tot mai mult unităţi naţionaliste ale „ASL", despre care ştie că sunt fragile. În cazul trecerii anumitor rebeli de partea puterii, ar fi dat semnalul pentru a se arunca asupra prăzii; primele care ar suporta consecinţele ar fi grupările de jihadişti, kurzii şi PYD[1] fiind şi ei de partea regimului.

În ceea ce îi priveşte pe actorii din zonă, nu trebuie să subestimăm puterea de revigorare a politicii lor. Până la urmă, cuvintele, în Orientul Mijlociu, au puţin temei. Dacă situaţia o va impune, Ankara îşi va relua idila cu Damascul, întreruptă în 2011. Pentru Turcia este în joc securitatea naţională. Iar Erdoğan îşi va aminti poate de vremea în care îl numea pe Bashar „fratele mai mic". Cât priveşte Qatarul, va putea să joace eficient rolul în care excelează, acela de interlocutor ambiguu, dar eficace în toate conflictele din regiune: câteva miliarde de dolari vor permite să fie repede uitat rolul tulbure pe care l-a avut în ultimii trei ani de război civil.

Iranul, revigorat de ascensiunea simbolică la rangul de putere regională datorită acordului din octombrie 2013, îşi revine de pe urma sancţiunilor economice: americanii pariază pe dezvoltarea sa economică pentru a-i reduce la tăcere veleităţile războinice.

[1] Partidul Unităţii Democratice (n. tr.).

Adevăraţii perdanţi din ecuaţie sunt, fără îndoială, Arabia Saudită şi Israelul, doi pivoţi ai ancorării Satelor Unite în regiune. Arabia Saudită se teme să nu fie dată la o parte din cauza retragerii progresive a americanilor din Orientul Mijlociu. Rolul important al saudiţilor în finanţarea terorismului în Siria, dar şi în Sahel şi Africa, trebuie să fie în prezent pus pe tapet. În ceea ce priveşte Israelul, revenirea Iranului în combinaţiile regionale, încurajat recent de Statele Unite, suscită crisparea autorităţilor şi impresia unei trădări din partea aliatului american. Loviturile regulate ale statului evreu în Siria dovedesc starea de febrilitate faţă de o situaţie inedită pentru Israel, care din 1973 nu s-a mai temut de ceva care să vină dinspre frontul sirian.

Oricum ar sta lucrurile, în Siria nimic nu va mai fi înainte. Vor trebui ani buni pentru ca violenţa să se estompeze, într-atât de intense au fost circulaţia armelor, precum şi cea a luptătorilor. Toată regiunea, Turcia mai ales, dar şi Europa din imediata apropiere, riscă să sufere multă vreme consecinţele conflictului. După abrogarea legii de urgenţă în 2011 şi sfîrşitul partidului unic în 2012, nu prea vedem ce ar mai putea rămâne din proiectul lui Michel Aflaq, întrucât împrejurările ne permit să remarcăm faptul că Siria se cantonează în zone bine determinate, uneori pe temei etnic, într-un context de violenţă de mică intensitate. Or, este oare Siria guvernabilă într-un context de autonomie locală? În realitate, baasismul e mort deja. În rândurile aparatului politic al regimului, dar şi printre rebeli, cei care vor avea responsabilităţi în Siria de mâine, marginalizând civilii şi opozanţii

pacifişti, vor fi deţinătorii armelor. În lipsa unei viziuni politice asupra conflictului, Occidentul nu a găsit mijloacele pentru a gestiona evenimentele: viitorul Siriei va fi cu atât mai complicat de descifrat. Dar va trebui să ne descurcăm cu această nouă Sirie.

Cuprins

Prefață de Iulian Fota 5
Cuvânt-înainte de Renaud Girard 9
Introducere 13

Capitolul 1 — *Anatomia conflictului: o țară ca un mozaic* ... 21
Conceptul de *asabiyyah* alauit 26
Cine sunt alauiții? 29
Familia Assad 32
Vina globalizării 37
Islamismul ca motor al revoluției 39

Capitolul 2 — *Euforia „primăverii arabe"* 45
Revoltă sau revoluție democratică? 45
Tratamentul mediatic al conflictului sirian 49
Psywar, o armă ineficientă 58

Capitolul 3 — *Imposibila intervenție internațională* 63
Marea întoarcere a Rusiei 63
Siria, o clientelă? 66
Siria, o barieră strategică 72
Problema tabu a jihadismului 74

Capitolul 4 — *Insuportabila lejeritate a Franței* 83
Neoconservatorii nu au dispărut 83
Prietenii noștri din Qatar 85
Și creștinii din Siria? 96
În căutarea opoziției siriene 103
Ce vrem cu-adevărat în Siria? 106

Capitolul 5 — *Siria, laboratorul unui dezechilibru al lumii* 109
Eșecul occidentalismului 109
A pedepsi sau a reflecta: când Franța nu alege 113
Statul Islamic: între escatologie și naționalism 122
La ce bun o coaliție? 124
Terorismul și criza imigranților: să reluăm drumul Damascului 129
Obosiți de război, îl preferăm pe Assad haosului 131

În primăvara anului 2011, Siria a căzut pradă unei crize politice transformate rapid într-un război civil atroce. În trei ani, acest conflict a făcut 150 000 de morți, a produs milioane de refugiați și a provocat patrimoniului cultural universal pagube ireparabile.

De ce să nu scriem despre acest lucru? Occidentul s-a înșelat în privința problematicii siriene. Erorile de apreciere din declarațiile intempestive ale marilor puteri au creat impresia penibilă a unei diplomații dominate de improvizație. Afirmațiile publice ascund cu greu tragica lipsă de idei a unei politici duse uneori de oameni pe care complexitatea situației din Siria îi depășește.

Astăzi, Siria este un sanctuar pentru jihadul mondial.

Cum s-a ajuns aici? Volumul de față răspunde la această întrebare, încercând să analizeze erorile care au costat atât de scump un popor.

„De ce fug refugiații? Și, mai întâi, cine sunt ei? Sunt victimele cele mai norocoase, cele mai bogate din tot ceea ce lașitatea și calculele cinice ale Occidentului au produs în Siria."

FRÉDÉRIC PICHON

ISBN: 978-606-8723-51-8

Carte recomandată de

Historia

www.edituracorint.ro